

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ХОРОШКО ОЛЕГ ВЛАДИСЛАВОВИЧ

УДК: 332.05:658.5

ДИСЕРТАЦІЯ
**«УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧО-
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗИ
УКРАЇНИ»**

073 – Менеджмент

(галузь знань 07 – Управління та адміністрування)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____/ Хорошко О.В.

Науковий керівник: Дикань Валерія Володимирівна, доктор економічних наук,
професор.

Харків – 2023

АНОТОЦІЯ

Хорошко О. В. Удосконалення механізму регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент (галузь знань 07 – Управління та адміністрування). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2023.

Дисертаційну роботу присвячено визначенню основних сучасних тенденцій адміністрування підприємств лісової галузі України. В ході аналізу було визначено, що в Україні існує досить багата лісова галузь, не лише за кількістю лісів, що покривають 16% території країни, а й за різноманіттям порід дерев, які ростуть на території України. Ліси України за своїм призначенням і розташуванням виконують переважно захисні, оздоровчі, водоохоронні, санітарно-гігієнічні та інші функції та забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах.

Проведена в дослідження оцінка реалізації національних інтересів в системах організації лісового господарства розвинених європейських країн показала, що на сучасному етапі в ЄС функціонує Нова лісова стратегія розрахована до 2030 року, прийнята Європейською Комісією. Вона ґрунтується на Стратегії ЄС щодо біорізноманіття на 2030 рік та реалізує ініціативу Європейського зеленого курсу. Стратегія сприяє скороченню викидів парникових газів не менше ніж на 55% до 2030 року та мінімізує негативні фактори у зміни клімату в країнах ЄС до 2050 року.

В ході дослідження також було виявлено, що корисним європейським досвідом ведення лісового господарства, який може застосовувати Україна є приклади господарювання таких країн як Словаччина, Фінляндія та Польща. Особливо Польща, як спільно з Україною має в своєму користування карпатський лісовий масив, найбільш близька за своєю моделлю до України.

В цілому України, інтегруючись у європейську заходи щодо відтворення, використання та охорони лісів активно бере участь у Смарагдовій мережі.

Узагальнена нормативна база регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України показала, що в сфері нормативно-правового регулювання діяльності лісової галузі України існує досить багато суперечностей та невизначеностей, які в значній мірі впливають на загальну ефективність роботи та розвиток галузі. Зокрема були визначені як суперечливі питання у різних основних нормативних документах, як то Лісовий кодекс України, Земельний кодекс України, Земельний кадастр України тощо, так і суперечності між функціональними обов'язками та правами різних міністерств та інших виконавчих органів. Зокрема в дослідженні було виділено чотири основні органи державної влади, які наділені засадами державної політики у сфері лісових відносин та їх наявні суперечності між собою.

Проведення аналізу існуючих проблем в діяльності підприємств лісової галузі дало можливість виділити основні проблеми й зазначити ступінь їх впливу на ефективність діяльності лісового господарства. До основних проблем в діяльності підприємств лісової галузі можна віднести фінансування лісової галузі України, особливо регіональний дисбаланс.

Було проведено визначення особливостей функціонування підприємств лісової галузі України в умовах мінливого середовища за допомогою основних методів стратегічного аналізу SWOT і PEST аналізу. Отримані результати PESTEL показують, що найбільший вплив на діяльність лісової галузі здійснюють політичні фактори – 8,91, за ним економічні – 3,74, соціально-культурні – 2,7, екологічні – 0,9, законодавчі – 0,8 й на останньому місці технологічні – 0,42. Аналіз показав ступінь впливу зовнішнього середовища на діяльність лісової галузі в розмірі 17,5%.

Отримані результати SWOT аналізу свідчать про те, що пріоритетним стратегічним напрямом розвитку лісової галузі є інтеграція в спільні підприємства, що дозволить галузі забезпечувати високу якість продукції,

залучати висококваліфікований персонал, оновити матеріально-технічну базу, ефективно вирішувати проблеми правового характеру.

Оцінка розвитку конкуренції лісового комплексу в контексті забезпечення економічної безпеки України довела її важливе значення, як ресурсного чинника при внутрішньоекономічному забезпеченні безпеки держави. А конкурентоспроможність лісового господарства залежить від впливу різноманітних чинників:

- природний чинник, залежність від якого обумовлює довготривалість періоду виробництва деревини, так як цей процес потребує специфічної матеріально-технічної бази;

- техніко-технологічний чинник, світовий і вітчизняний рівень розвитку технологій переробки деревини;

- людський чинник, що визначає специфічні умови життя і розвитку сільського населення, яке є основним постачальником трудових ресурсів для лісового господарства.

Надання актуальної економічної оцінки інвестиційної привабливості лісопромислового комплексу України дозволило виділити декілька альтернативних сценаріїв розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в лісовому господарстві виходячи з існуючого інституційного середовища розвитку лісового сектору та враховуючи специфіку функціонування кожної ланки лісопродуктового ланцюга.

Визначення основних напрямів розвитку інноваційної діяльності у лісовій галузі України показало, що оскільки український лісовий сектор має працювати відповідно до сучасних реалій, інноваційні напрямки політики переважно базуються на міжнародному досвіді. Виробляти інноваційну продукцію, яка є безпечною для довкілля та здоров'я, безумовно економічно вигідно та доцільно. Створення нових виробництв, розвиток глибокої переробки деревини та розробка інноваційних продуктів з деревної сировини є одними з першочергових пріоритетів.

У сфері лісогосподарського землекористування етапи процесу державно-приватного партнерства включають узгодження інтересів держави та компаній у використанні та управлінні лісовими ресурсами (еколого-економічне обґрунтування), визначення пріоритетних напрямів лісочористування через програмні документи, розробку та прийняття рішень щодо лісогосподарських заходів.

В результаті дослідження було визначено, що державно-приватне партнерство може бути реалізовано в Україні за двома альтернативними схемами, які в результаті різними шляхами призведуть до більш ефективного управління лісочористуванням в Україні.

Проведене дослідження дало можливість на основі існуючих теоретичних положень функціонування лісової галузі та аналізу статистичних даних щодо стану лісів в Україні, розглянути та проаналізувати існуючі в Україні методики управління та господарювання. Дані методики були порівняні з принципами розвитку лісового господарства провідних країн ЄС, що дало можливість визначити пріоритетні напрямки вдосконалення адміністративного управління лісовою галуззю в Україні.

Аналіз нормативно-законодавчої бази дозволив визначити існуючі недоліки її застосування й трактування та сформуваи рекомендації щодо вдосконалення, а також провести аналіз впливу на лісогосподарство факторів впливу зовнішнього і внутрішнього середовища. Це в свою чергу дало можливість визначити роль лісової галузі в аспекті національної безпеки економіки країни, оцінити її інвестиційну привабливість, і, як результат сформуваи адаптований механізм державно-приватного партнерства, що враховує всі основні цілі, засоби, методи, задачі, які мають бути ним реалізовані.

Ключові слова: лісове господарство, державно-приватне партнерство, менеджмент підприємств, економічна безпека держави, інноваційний розвиток, еколого-економічні фактори, конкурентний аналіз, адміністрування

галузі, механізми управління, деревостани, природоохоронні заходи, землекористування.

ABSTRACT

Khoroshko O. V. Improvement of the mechanism of regulation of production and economic activity of enterprises of the forest industry of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 073 – Management (Field of knowledge 07 – Management and administration). – V. N. Karazin Kharkiv National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2023.

The dissertation is devoted to the definition of the main trends of the current state of the forest industry of Ukraine. During the analysis, it was determined that there is a fairly rich forest sector in Ukraine, not only in terms of the number of forests covering 16% of the country's territory, but also in terms of the variety of tree species that grow on the territory of Ukraine. The forests of Ukraine, according to their purpose and location, mainly perform water protection, protective, sanitary and hygienic, health and other functions and provide the needs of society in forest resources.

The assessment of the realization of national interests in the forestry organization systems of developed European countries conducted in the study showed that at the current stage in the EU, the New Forest Strategy of the EU for 2030, adopted by the European Commission, is functioning. It is based on the EU Biodiversity Strategy for 2030 and implements the European Green Deal initiative. The strategy contributes to reducing greenhouse gas emissions by at least 55% by 2030 and minimizing climate change in EU countries by 2050.

In the course of the research it was also found that examples of the management of countries such as Slovakia, Finland and Poland are useful European experience in forestry management that Ukraine can apply. Especially Poland, as together with

Ukraine it has the use of the Carpathian forest massif, which is the closest in terms of its model to Ukraine. As a whole, Ukraine, integrating into European measures for the reproduction, use and protection of forests, actively participates in the Emerald Network.

The generalized regulatory framework for the regulation of the production and economic activity of the enterprises of the forest industry of Ukraine showed that there are quite a lot of contradictions and uncertainties in the field of regulatory and legal regulation of the activity of the forest industry of Ukraine, which slow down the work and development of the industry. In particular, conflicting issues in various main regulatory documents, such as the "Forest Code" and "Land Code", "Land Cadastre", etc., as well as contradictions between the functional duties and rights of various ministries and executive bodies, were identified. In particular, the study identified four main bodies of state power, which are endowed with the foundations of state policy in the field of forest relations and their contradictions among themselves.

Conducting an analysis of existing problems in the activities of forestry enterprises made it possible to identify the main problems and to note the degree of their influence on the efficiency of forestry activities. The financing of the forest industry of Ukraine can be attributed to the main problems in the activity of forestry enterprises.

The features of the functioning of enterprises of the forest industry of Ukraine in the changing environment were determined using the main methods of strategic SWOT analysis and PEST analysis. The obtained PESTEL results show that political factors exert the greatest influence on the activities of the forest industry - 8.91, followed by economic - 3.74, socio-cultural - 2.7, environmental - 0.9, legislative - 0.8 and lastly instead of technological - 0.42. The analysis showed the degree of influence of the external environment on the activities of the forest industry in the amount of 17.5%.

The obtained results of the SWOT analysis indicate that the priority strategic direction of the development of the forest industry is integration into joint

enterprises. That will allow the industry to ensure high quality products, attract highly qualified personnel, and solve legal problems.

The assessment of the development of the competition of the forest complex in the context of ensuring the economic security of Ukraine proved its importance as a resource factor in the internal economic security of the state. And the competitiveness of forestry depends on the influence of various factors:

- natural factor, the dependence on which determines the longevity of the wood production period, and the production in particular requires a specific material and technical base;

- technical and technological factor, global and domestic level of development of wood processing technologies;

- human factor that determines the specific conditions of life and development of the rural population, which is the main supplier of labor resources for forestry.

Providing an up-to-date economic assessment of the investment attractiveness of the forestry complex of Ukraine made it possible to identify several alternative scenarios for the development of investment and innovation activities in forestry based on the existing institutional environment for the development of the forest sector and taking into account the specifics of the functioning of each link of the forest product chain.

The determination of the main directions of development of innovative activity in the forest industry of Ukraine showed that since the Ukrainian forest sector must work in accordance with modern realities, the innovative directions of the policy are mainly based on international experience. It is economically profitable and expedient to produce innovative products that are safe for the environment and health. The creation of new industries, the development of deep wood processing and the development of innovative products from wood raw materials are among the top priorities.

In the field of forestry land use, the stages of the public-private partnership process include coordination of the interests of the state and companies in the use and management of forest resources (ecological and economic justification),

determination of priority areas of forest use through program documents, development and decision-making regarding forestry measures.

As a result of the study, it was determined that the public-private partnership can be implemented in Ukraine according to two alternative schemes, which as a result, in different ways, will lead to more effective management of forest use in Ukraine.

The conducted research made it possible, on the basis of the existing theoretical provisions of the functioning of the forest industry and the analysis of statistical data on the state of forests in Ukraine, to consider and analyze the management and management methods existing in Ukraine. These methods were compared with the principles of forestry development of the leading EU countries, which made it possible to determine the priority directions for improving the administrative management of the forest industry in Ukraine.

The analysis of the normative-legislative framework made it possible to determine the existing shortcomings of its application and interpretation and to formulate recommendations for improvement, as well as to conduct an analysis of the impact of external and internal environmental factors on forestry. This, in turn, made it possible to determine the role of the forest industry in the aspect of national security of the country's economy, assess its investment attractiveness, and, as a result, form a public-private partnership mechanism that takes into account all the main goals, means, methods, tasks that must be implemented by it.

Keywords: forestry, public-private partnership, enterprise management, innovative development, ecological and economic factors, economic security of state, competitive analysis, industry administration, tree stands, environmental protection measures, land use.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Публікації у виданнях, включених до переліку фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»:

1. Хорошко О.В. Сучасний стан системи управління державними лісогосподарськими підприємствами та шляхи її удосконалення. *Електронний журнал: «Економіка та суспільство»*. 2021. Вип. 24.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-49>
URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/223>
2. Хорошко О.В. Удосконалення методологічних засад управління стійким організаційним розвитком підприємств лісової галузі України в контексті глобалізації. *Науково-виробничий журнал "Держава та регіони"*. Серія: "Економіка та підприємництво". 2022. Вип. 2 (125). С. 41-45.
DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2022-2-7>
URL: http://econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/2_2022/9.pdf
3. Хорошко О.В. Корпоратизація державних лісогосподарських підприємств України як запорука сталого розвитку лісової галузі. *Науковий економічний журнал «Інтелект XXI»*, 2022. Вип. 2. С. 17-22.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2022-2.4>
URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2022/2022_2/6.pdf
4. Хорошко О.В. Проблеми та перспективи впровадження інноваційної моделі адміністрування підприємств лісової галузі України. *Механізм регулювання економіки*. 2022. Вип. 3-4 (97-98). С. 46-50.
DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2022.97-98.11>
URL: <http://mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/105>

5. Дикань В.В., Хорошко О.В. Сучасна модель інвестиційного менеджменту лісопромислового комплексу України. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2022. Вип. 24. С. 80-84.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-5651.24.2022.12>
URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/274827/269973>
Особистий внесок: автором проведено аналіз актуального стану інвестиційного менеджменту у лісовій галузі України.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Хорошко О. В. Аналіз проблем сучасного стану лісової галузі України // *Державне регулювання соціально-економічного розвитку країни. Всеукраїнська наукова-практична конференція*, 12 грудня 2020 р., Одеса: ГО “Центр економічних досліджень”, 2020. С. 20-24.
7. Хорошко О. В., Шамаєва Ю. Ю. Implementation of public-private partnership in the forest industry of Ukraine as a component of quality administration of Forest substrates. *Фінанси, бухгалтерський облік та підприємництво: аналіз тенденцій та перспектив розвитку. Всеукраїнська наукова-практична конференція*, 10 квітня 2021 р., Одеса: ГО “Центр економічних досліджень та розвитку”, 2021. С. 79-82.
8. Хорошко О. В. Особливості функціонування підприємств лісової галузі України в умовах воєнного стану. *Сучасні трансформації в економіці та управлінні. VI Міжнародна наукова конференція (кафедра менеджменту в Університеті Клайпеди, Литва)*, 3-4 червня 2022 р., Рига: “Baltija Publishing”, 2022. С. 50-53.
9. Хорошко О. В. Проблеми впровадження інновацій на підприємствах лісової галузі України. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку. XXI Міжнародна науково-практична конференція (7 червня 2022 р., у м. Дебрецен, Угорщина)*, Київ: ГО

“Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління”, видавнича група “Наукові перспективи”, 2022. С. 102-106.

10. Хорошко О. В. Налагодження взаємодії між органами місцевого самоврядування та підприємствами лісової галузі в умовах нестабільного економічного середовища. *Проблеми та перспективи інноваційного розвитку територій. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, 28 жовтня 2022 р., Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 147-151.*
11. Хорошко О. В. Реформа лісової галузі як запорука сталого розвитку економіки України. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку. XXVIII Міжнародна науково-практична (7 січня 2023 року, у м. Лімасол, Кіпр), Київ: ГО “Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління”, видавнича група “Наукові перспективи”, 2022. С. 46-50.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС	27
1.1. Аналіз сучасного стану лісової галузі України.....	27
1.2. Реалізація національних інтересів в системах організації лісового господарства розвинених європейських країн	43
1.3. Особливості регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі країн ЄС	58
Висновки до першого розділу.....	77
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	80
2.1. Нормативна база регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України.....	80
2.2. Аналіз існуючих проблем в діяльності підприємств лісової галузі	95
2.3. Особливості функціонування підприємств лісової галузі України в умовах мінливого середовища	110
2.4. Розвиток конкуренції лісового комплексу в контексті забезпечення економічної безпеки України.....	118
Висновки до другого розділу	135
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ.....	138
3.1. Актуальна економічна оцінка інвестиційної привабливості лісопромислового комплексу України.....	138
3.2. Основні напрями розвитку інноваційної діяльності у лісовій галузі України	153

3.3. Удосконалення механізму управління підприємствами лісової галузі України в контексті глобалізації	171
3.4. Запровадження державно-приватного партнерства у лісовій галузі України – як складова якісного адміністрування лісогосподарських підприємств....	181
Висновки до третього розділу.....	197
ВИСНОВКИ	199
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	204
ДОДАТКИ	222

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

CAP – Спільна сільськогосподарська політика ЄС
CMD – Центр розвитку ринкової економіки
EUDR – EU Deforestation Regulation
FSC - Лісова опікунська рада
PEFC - Програма схвалення систем лісової сертифікації
SCGIS – Товариством природоохоронних ГІС в Україні
UNFF – United Nations Forum on Forests
ВРУ – Верховна рада України
ДАЛРУ – Державне агентство лісових ресурсів України
ДЕІ – Державна екологічна інспекція
ЄС – Європейський союз
КМУ – Кабінет міністрів України
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ОУЛМГ – обласне управління лісового та мисливського господарства
ПЗФ – Природно-заповідний фонд
ПКУ – Податковий кодекс України
РГВ – рівень ґрунтових вод

ВСТУП

Актуальність даного дослідження обумовлена стратегічним значенням українських лісів не лише як екосистеми для України, але й для всього ЄС, виходячи з того, що найбільший лісовий масив України припадає на Карпатські гори, які у свою чергу об'єднують у своєму масиві декілька європейських країн.

На сьогодні Європейська інтеграція є найважливішим питанням для України. Україна має великий потенціал для розвитку транскордонного співробітництва, як способу реалізації своїх євроінтеграційних прагнень, у зв'язку з унікальним геополітичним положенням країни. Таким чином, досвід співпраці з прикордонними країнами обґрунтований та має багатовікову історію. Україна має низку стратегічних особливостей, таких як розташування в самому центрі Європи, де добре розвинені транзитні можливості. Територією нашої країни пролягає низка транспортних мереж, що дає можливість брати участь у міжнародних проектах з транспортування різних видів сировини та продукції. Шлях до європейської інтеграції є закономірним наслідком здобуття Україною незалежності. Членство в Європі, і зокрема в Європейському Союзі, означає, перш за все, не менш ефективне економічне співробітництво з країнами континенту. Тому зовнішньополітичний курс України на європейську інтеграцію має велику підтримку в українському суспільстві і є невід'ємною частиною внутрішньої політики України на всіх рівнях.

У сучасних лісах зосереджена основна частина наземних видів в світі, тому збереження біорізноманіття в абсолютній мірі залежить від того, як ми взаємодіємо з лісами світу і користуємося ними. У лісах мешкає 80% видів земноводних, 75% видів птахів і 68% видів ссавців. Ліси покривають 31% суші в світі, але їх розподіл по земній кулі нерівномірний. Майже половина площі лісів 49% є відносно незайманою, а 9% являють собою розрізнені фрагменти, які обмежено або взагалі не зв'язані між собою.

У період 2015–2020 років темпи збезлісення оцінюються на рівні 10 млн га на рік, тоді як в 1990-і роки вони становили 16 млн га на рік. Відвідування лісів може мати сприятливий вплив на фізичне і психічне здоров'я людей, і багато хто відчуває глибокий духовний зв'язок з лісами. Однак ліси представляють також і небезпеку для здоров'я людей, адже з лісами пов'язані такі хвороби, як малярія, хвороба Шагаса (відома також як американський трипаносомоз), африканський трипаносомоз (Сонна хвороба), лейшманіоз, хвороба Лайма, ВІЛ і Ебола. Більшість нових інфекційних захворювань, що властиві людям, включаючи викликані вірусом SARS-CoV2, який привів до поточної пандемії COVID-19, мають зоонозне походження, і їх поява може бути пов'язана з втратою місця існування в результаті зміни площі лісів і заселення людьми лісових районів, що в обох випадках призводить до розширенню контакту людей з дикою природою. Ліси України представлені понад 30-ма видами деревних порід, найбільшу питому вагу серед них мають: сосна, дуб, бук, ялина, береза, вільха, ясен, граб та ялиця.

На сучасному етапі існує досить багато наукових досліджень, що присвячені проблемам лісового господарства в Україні. Такі автори як А. Карпук, С. Кваша, І. Соловей, Р. Леньо [42], О. Дребот [33], Я. Коваль розглядають у своїй працях наявні проблеми лісової галузі та формують рекомендації щодо їх вирішення.

У працях А. Бобка, Г. Гелетухи, Б. Данилишина, А. Дунської, М. Козоріз, Б. Колісника, П. Лакиди, Л. Максимів, Є. Мішеніної [45], О. Павліщук, В. Полюги, Н. Попадинця, М. Римара, О. Сакаль [61], М. Ступеня, А. Сундука, В. Ткача, А. Торосова, Ю. Туниці, М. Шершуна [104], О. Шкуратова, О. Шубалого та інших аналізуються певні аспекти інвестиційно-інноваційного забезпечення лісогосподарського та деревообробного виробництва.

І. Антоненко, Р. Василюшина, В. Голяна, А. Дейнека, Я. Дяченко, П. Кравця, І. Лицур, Ю. Марчук, М. Попков [54], О. Фурдичка [86], Г. Шевченка [97] в своїх дослідженнях розглядають проблематику інституціоналізації широкого спектра форм, методів, джерел інвестування та впровадження

інновацій у сферу лісорозведення, лісовирощування, лісозаготівель, переробки деревини, утилізації деревних відходів та використання несировинних користностей лісу.

Але проаналізована література не містить в необхідній мірі всі аспекти напрямку дослідження. Саме тому для більш детального аналізу окресленого проблемного напрямку дослідження нами була вибрана дана тема роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалась відповідно до основних положень Державної стратегії управління лісами України до 2035 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1777-р), «Деякі питання реформування управління лісової галузі» (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2022 р. № 1003), «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів» (Указ Президента від 07.06.2021 № 228/2021), Перелік пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 р. № 942, в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 09.05.2023 р. № 463).

Метою і завданням дослідження є формування шляхів удосконалення механізму регулювання виробничо-господарської діяльності лісогосподарських підприємств України на основі її аналізу та з урахуванням особливостей її регулювання в Україні та країнах ЄС.

Поставлена мета дисертаційного дослідження, зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- проаналізувати сучасний стан лісової галузі України;
- провести оцінку реалізації національних інтересів в системах організації лісового господарства розвинених європейських країн;
- визначити особливості регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі країн ЄС;
- провести аналіз нормативної бази регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України;

- провести аналіз існуючих проблем в діяльності підприємств лісової галузі;
- визначити особливості функціонування підприємств лісової галузі України в умовах мінливого середовища;
- визначити рівень конкурентоспроможності лісового комплексу в контексті забезпечення економічної безпеки України;
- оцінити інвестиційну привабливість лісопромислового комплексу України;
- визначити основні напрями розвитку інноваційної діяльності у лісовій галузі України;
- удосконалити механізм управління підприємствами лісової галузі України в контексті глобалізації, шляхом запровадження державно-приватного партнерства у лісовій галузі України – як складової якісного адміністрування лісогосподарських підприємств.

Об’єктом дослідження є процес регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України.

Предметом дослідження є теоретичні положення, методичні підходи і практичні рекомендації щодо удосконалення механізму регулювання виробничо-господарської діяльності лісогосподарських підприємств України.

Методи дослідження. Методичним підґрунтям дисертаційної роботи є фундаментальні засади сучасної економічної теорії, комплексний і системний підхід, діалектичний метод наукового пізнання, міжнародні нормативні акти, директиви ЄС, закони та державні нормативні акти, науково-теоретичний доробок вітчизняних та закордонних учених у сфері адміністрування лісової галузі, регуляторні документи у сфері господарської діяльності підприємств лісопромислового комплексу, господарських рішень, сучасні передові моделі адміністрування лісогосподарських підприємств. З метою розв’язання сформульованих завдань дисертації використано такі методи наукових досліджень:

- *пошуковий* – під час відбору та аналізу методичної та наукової літератури, а також нормативно-законодавчої документації (підр. 1.1-3.3);
- *індукція та дедукція* – при аналізі аналітичних даних та формуванні матеріалів для висновків (підр. 1.1-3.3);
- *порівняння і класифікації* - при вивченні зарубіжного досвіду функціонування лісового господарства країн ЄС (підр. 1.1-1.3, 2.4, 3.1-3.4);
- *проекування, теоретичне моделювання* – при формуванні шляхів впровадження інноваційних технологій та сучасної моделі державно-приватного партнерства у лісовій галузі (підр. 3.2, 3.4);
- *причинно-наслідкового аналізу, екстраполяції, аксіоматики, систематизації, абстрагування та конкретизації* - при проведенні аналізу існуючих проблем в діяльності підприємств лісової галузі (підр. 1.1, 2.1-2.4, 3.1-3.3);
- *логічних узагальнень та висновків* – для обґрунтування умовиводів та висновків до усіх структурних рівнів роботи (підр. 1.1-3.3);
- *графічний метод* – для моделювання схем, таблиць, графіків і додатків (підр. 1.1-3.3).
- *історичного аналізу, абстрактно-логічного аналізу* – при вивченні розвитку лісової галузі, удосконалення механізмів управління підприємствами галузі, сутності основних характеристик якісного адміністрування та поняття безперервного і невиснаженого лісокористування (підр. 1.1-3.4);

Сформульовані завдання були розв'язані з використанням прикладних програм: Microsoft Office, Google Форми, Google Таблиці, Microsoft Excel.

Інформаційну базу дослідження склали закони та підзаконні нормативно-правові акти України та зарубіжних країн з питань функціонування та розвитку лісового господарства, публікації видатних вітчизняних і зарубіжних вчених, дослідників в галузі інноваційно-інвестиційного регулювання виробничо-господарської діяльності лісогосподарських підприємств України та країни ЄС.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в удосконаленні теоретико-методологічних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо механізму регулювання виробничо-господарської діяльності лісогосподарських підприємств України. Найбільш важливі результати дослідження, що містять елементи наукової новизни, полягають в наступному:

удосконалено:

- науково-методичний підхід щодо проведення аналізу існуючих проблем в діяльності підприємств лісової галузі України; під час аналізу визначено ключові проблемні аспекти, що виникають у сфері лісового господарства, такі як відсутність сучасних методів адміністрування, недостатня раціоналізація використання лісових ресурсів, екологічні питання, ефективність виробництва тощо. Цей підхід сприяє більш глибокому розумінню проблем лісового сектору, розробці конкретних заходів щодо їх вирішення та сприяє створенню більш стійкого та ефективного лісового господарства в Україні.

- методичний підхід щодо проведення аналізу актуальної нормативно-правової бази регулювання господарської діяльності підприємств лісової галузі України; в рамках цього підходу здійснено аналіз наявних нормативних документів, які регулюють лісову діяльність в Україні. Проведено аналіз актуальності наявної нормативно-правової бази у зв'язку з сучасними викликами та тенденціями в лісовій галузі. Досліджені можливі прогалини або конфлікти між різними нормативними актами, а також внутрішній неузгодженості в рамках одного документа. Саме цей етап допомагає ідентифікувати недоліки, які можуть унеможливити ефективну діяльність підприємств лісової галузі. На основі аналізу сформульовані рекомендації щодо удосконалення існуючих нормативних актів, внесення змін, а також розробка нових правових ініціатив для підвищення ефективності та сталості господарської діяльності в лісовій галузі. Результати аналізу слід включити до процесу моніторингу нормативно-правової бази та, де необхідно, здійснити впровадження запропонованих рекомендацій і змін. Цей підхід дозволяє

забезпечити більш точний і об'єктивний аналіз нормативно-правової бази лісової галузі, ідентифікувати потреби в її удосконаленні та сприяє зміцненню правового середовища для сталого розвитку цього сектору в Україні.

- інституційний механізм управління підприємствами лісової галузі України, шляхом впровадження дієвої моделі державно-приватного партнерства, як складової якісного адміністрування лісогосподарських підприємств; модель державно-приватного партнерства передбачає співпрацю державних органів і підприємств з приватними компаніями в різних аспектах діяльності лісового сектору. Держава може спільно з приватними партнерами розробляти довгострокові стратегії використання лісових ресурсів, враховуючи екологічні, економічні та соціальні аспекти. Це дозволить забезпечити більш збалансований та сталий підхід до використання лісових ресурсів. Приватні компанії можуть зробити свій внесок, як інвестиціями, так і технологічним досвідом, для модернізації і підвищення ефективності лісової інфраструктури, яка включає лісозаготівельні та переробні підприємства. Спільні зусилля можуть бути спрямовані на розвиток нових технологій управління лісовими ресурсами, впровадження стандартів екологічної безпеки та сталого лісокористування, а також науково-дослідну діяльність. Державні та приватні партнери можуть спільно визначити механізми стимулювання ефективності підприємств, що сприятиме забезпеченню високої якості управління та оптимального використання ресурсів. Інтеграція принципів державно-приватного партнерства в управління підприємствами лісової галузі сприятиме підвищенню їх ефективності, забезпеченню сталого розвитку, інноваційного підходу та покращенню якості діяльності в цій важливій галузі економіки.

набули подальшого розвитку:

- концептуальний підхід щодо проведення аналізу сучасного стану лісової галузі України в контексті глобалізації; передбачає комплексне вивчення та оцінку взаємодії між лісовим сектором країни та глобальними економічними, екологічними та соціокультурними тенденціями. Використання

концептуального підходу дозволяє глибше розуміти взаємозв'язок між лісовою галуззю України та глобальними процесами, а також розробити стратегії, спрямовані на стійкий та високоефективний розвиток цієї галузі в умовах глобалізації.

- систематизація особливостей функціонування підприємств лісової галузі України в умовах мінливого середовища; передбачає аналіз та класифікацію ключових аспектів, які впливають на діяльність цих підприємств в умовах невизначеності та змін. Сприяє розумінню та плануванню можливих ризиків та можливостей. Цей підхід допомагає створити гнучкі та адаптивні стратегії, спрямовані на забезпечення стійкого розвитку підприємств у невизначених умовах.

- науково-методичний інструментарій дослідження особливостей розвитку конкуренції лісового комплексу з огляду на забезпечення економічної безпеки України; передбачає використання різноманітних аналітичних і практичних засобів для з'ясування та розробки стратегій, спрямованих на збереження та підвищення конкурентоспроможності лісового сектору з позиції національної економічної безпеки. Цей інструментарій допомагає глибше розуміти та аналізувати фактори, які впливають на конкуренцію в лісовому секторі, та розробляти стратегії, спрямовані на збереження та зміцнення позицій України на міжнародному ринку лісових продуктів та послуг.

- методичний підхід щодо визначення основних напрямів розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності у лісовій галузі України; передбачає комплексний аналіз та розробку стратегічних планів, спрямованих на забезпечення високої ефективності, конкурентоспроможності та сталого розвитку сектору. Розробка та впровадження нових методів лісогосподарського виробництва, які дозволять зберігати біорізноманіття лісів, підвищувати їх відновлювальну здатність та ефективно використовувати ресурси. Впровадження сучасних технологій у всі сфери лісового господарства, включаючи використання дронів для моніторингу лісів,

впровадження цифрових систем управління та моніторингу, розробку нових методів деревообробки. Розвиток біоенергетики та виробництва біопалив з деревини, що дозволить використовувати лісові ресурси для виробництва енергії та зменшити залежність від імпорту вугілля та інших енергоносіїв. Розвиток інноваційних підходів до забезпечення екосистемних послуг, таких як збереження водних ресурсів, контроль над ерозією, а також розробка екотуризму та рекреаційних послуг. Розробка програм плантаційного лісорозведення та вирощування швидкорослих дерев для використання у промисловості та забезпечення сталого виробництва деревини. Підтримка дослідницьких проектів та інноваційних розробок в галузі лісового господарства, зокрема, розвиток нових матеріалів та продуктів на основі деревини. соціально відповідальних ініціатив, які сприяють покращенню умов праці, розвитку локальних спільнот та підвищенню освіти щодо сталого лісокористування. Розробка нових підходів до приваблення інвестицій, включаючи грін-облігації, спеціальні інвестиційні фонди та інші механізми. Ці напрямки мають на меті поєднати інноваційний підхід та інвестиційну активність для створення стійкого та конкурентоспроможного лісового сектору в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає у визначенні особливостей функціонування підприємств лісової галузі України в умовах мінливого середовища та проведенні аналізу існуючих проблем діяльності підприємств лісової галузі для оцінки розвитку конкуренції лісового комплексу в контексті забезпечення економічної безпеки України та впровадження механізму управління підприємствами лісової галузі України в контексті глобалізації.

Результати дисертаційного дослідження отримали практичне застосування: модель управління інвестиційно-інноваційним розвитком підприємств лісової галузі впроваджено в діяльність ТОВ «КМТ ГРУП КОМПАНІ» (акт впровадження № 1205/1 від 12 травня 2023 р., див. Додаток Б-1); системний підхід щодо управління виробничо-господарською

діяльністю впроваджено в стратегію розвитку ДП «Ліси України» (довідка про впровадження б/н від 29 травня 2023 р., див. Додаток Б-2); комплекс заходів спрямований на покращення нормативно-правового забезпечення адміністрування підприємств лісової галузі впроваджено в діяльність Північно-Східного міжрегіонального управління лісового та мисливського господарства (довідка про впровадження № 711-ВС23 від 28 серпня 2023 р., див. Додаток Б-3).

Теоретичні та практичні розробки, запропоновані в дисертації, використовуються в навчальному процесі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна при викладанні дисциплін «Державне та регіональне управління», «Регіональне управління», «Економіка суб'єктів господарювання» і при виконанні дипломних робіт магістрів, що підтверджується актом впровадження від 29 серпня 2023 р., див. Додаток Б-4.

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, отримані в дисертаційній роботі і винесені на захист, здобуто особисто автором і відображено в наукових публікаціях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, ідеї та висновки, які є результатом особистої роботи автора. Конкретний внесок здобувача в цих роботах зазначений у списку наукових публікацій, опублікованих за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження пройшли апробацію на 3 міжнародних і 3 всеукраїнських науково-практичних конференціях: Державне регулювання соціально-економічного розвитку країни (Одеса, 2020). Модернізація економіки: проблеми, шляхи розвитку та перспективи (Київ, 2021). Сучасні трансформації в економіці та управлінні (Рига, 2022). Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку (Дебрецен, 2022). Проблеми та перспективи інноваційного розвитку територій (Харків, 2022). Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку (Лімасол, 2023).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 11 наукових праць, серед яких 5 статей (у тому числі одна у співавторстві) у наукових фахових виданнях (входять до наукометричних баз даних) і 6 матеріалів тез доповідей на науково-практичних конференціях (див. Додаток А). Загальний обсяг наукових праць у наукових фахових виданнях складає 5 друк. арк., з яких особисто автору належить 4,6 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 236 сторінок, у т. ч. основний текст займає 178 сторінок. Матеріали дисертації проілюстровано 72 рисунками, 15 таблицями та містить 9 додатків. Список використаних джерел містить 152 найменування.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

1.1. Аналіз сучасного стану лісової галузі України

На сучасному етапі можна зазначити, що лісова галузь України є достатньо багатою та різноманітною. По-перше, це обумовлено великою кількістю деревинних порід лісу, по-друге розгалуженістю лісового господарства на переважній території країни, по-третє – значною увагою, що приділяється саме державою щодо розвитку лісової галузі країни. Отже, якщо розглядати всі перелічені фактори, а до цього ще й додати, що саме лісова галузь виступає першоджерелом сировини як для промислових підприємств паперової галузі так і деревообробної галузі, також має велике значення для мисливського та сільського господарства, розвитку туристичної галузі, а також є відновлювальним природним ресурсом, то цілком доцільно зазначити досить важливу роль лісової галузі в економіці нашої країни.

Ліси в Україні за своїм розташуванням та призначенням виконують переважно захисні, оздоровчі, водоохоронні, санітарно-гігієнічні та інші функції та забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах [145].

Сформовані особливості лісів та лісового господарства України, рис. 1.1.

Із наявних даних загальна площа лісового фонду нашої країни становить – 10,4 млн га, вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн га, при цьому лісистість за площею становить 15,9%. За останні 50 років площа лісів зросла на 21%, а запас деревини збільшився майже у тричі.

За попередніми розрахунками загальний запас деревини в лісах оцінюється в межах 2102 млн куб. м., а загальна середня зміна запасу сягає 35 млн куб. м., середня щорічна зміна запасу на 1 га у лісах, що належать до сфери управління Держлісагентства, дорівнює 4 куб. м і коливається від 5 куб. м в Карпатах до 2,5 куб. м у Степовій зоні. Таким чином, відбувається поступове

збільшення запасу лісів, що створює значний економічний і природоохоронний потенціал для України.

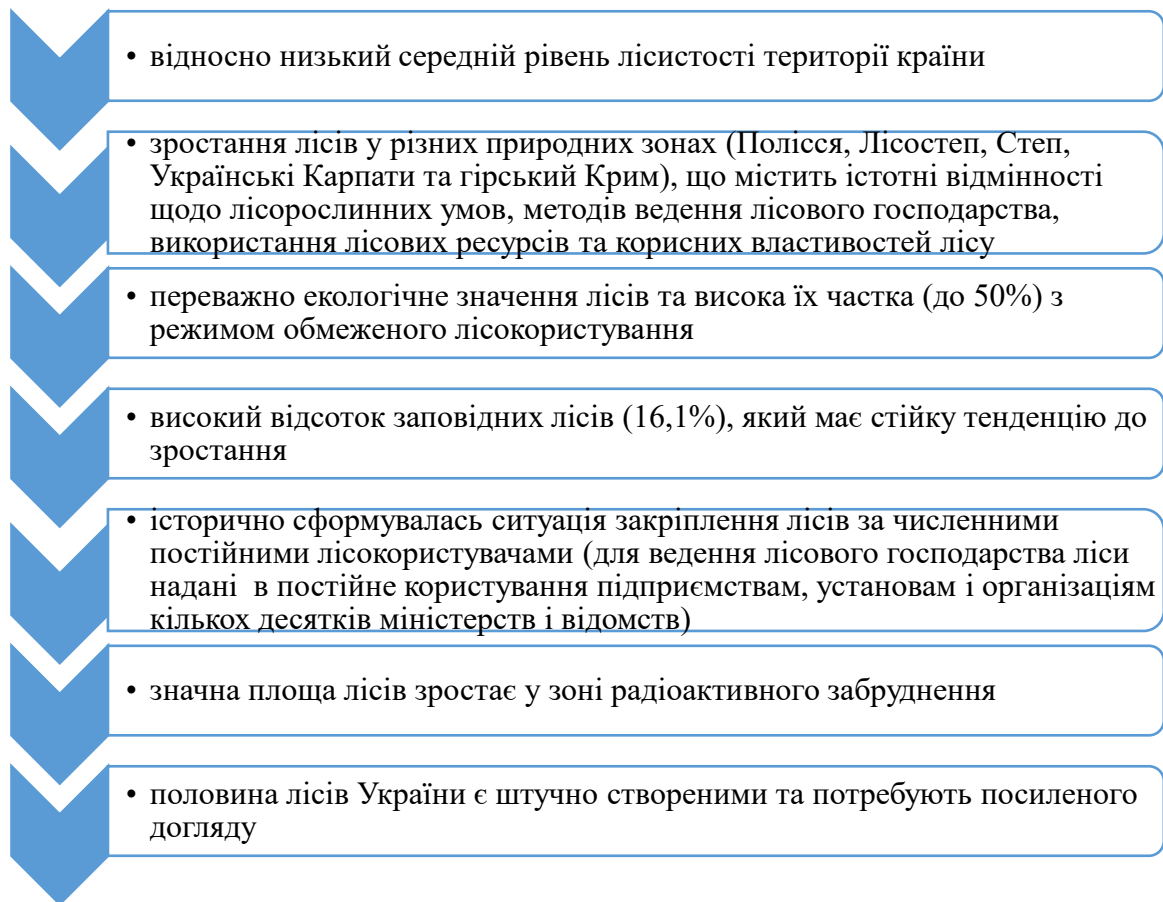

Рис. 1.1. Особливості лісів та лісового господарства України [88]

Ліси України сформовані понад 30 видами деревних порід, серед яких домінують дуб (*Quercus robur*), сосна (*Pinus silvestris*), бук (*Fagussilvatica*), ялина (*Picea abies*), береза (*Betula pendula*), граб (*Carpinus betulus*), ялиця (*Abies alba*), вільха (*Alnus glutinosa*), ясен (*Fraxinus excelsior*). Динаміка зміни розподілу деревних порід наведена на рис. 1.2 [88].

При цьому за найбільш популярними породами дерев як то сосна, дуб та інші твердолистяні спостерігаються певні розподіли за сегментами. Відповідно змінюється й площа рубок лісу за породним складом деревостанів, рис. 1.3 і обсяги заготівлі сировини за породним складом дерева, рис. 1.4. Як видно з рис. 1.4 при заготівлі переважають хвойні породи.

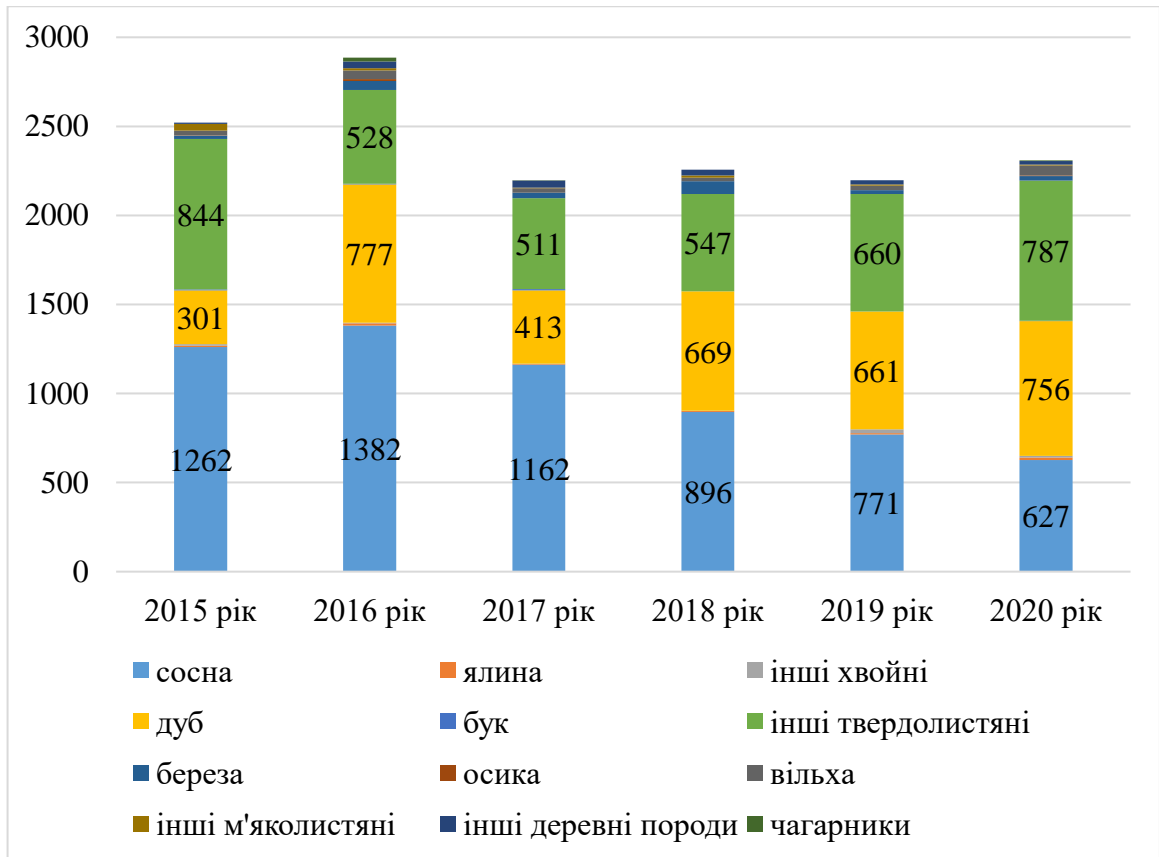

Рис. 1.2. Динаміка розподілу площі лісів України за переважаючими деревними породами [145]

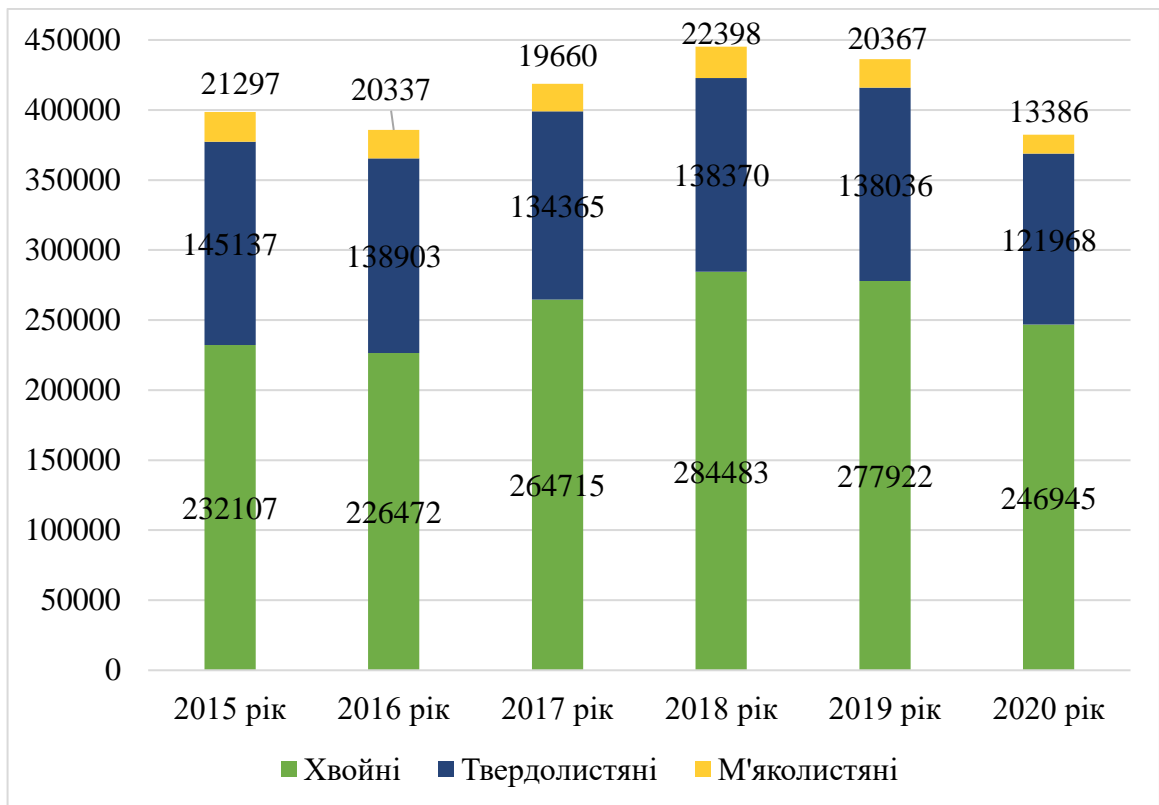

Рис. 1.3. Динаміка площі рубок лісу за породним складом деревостанів [145]

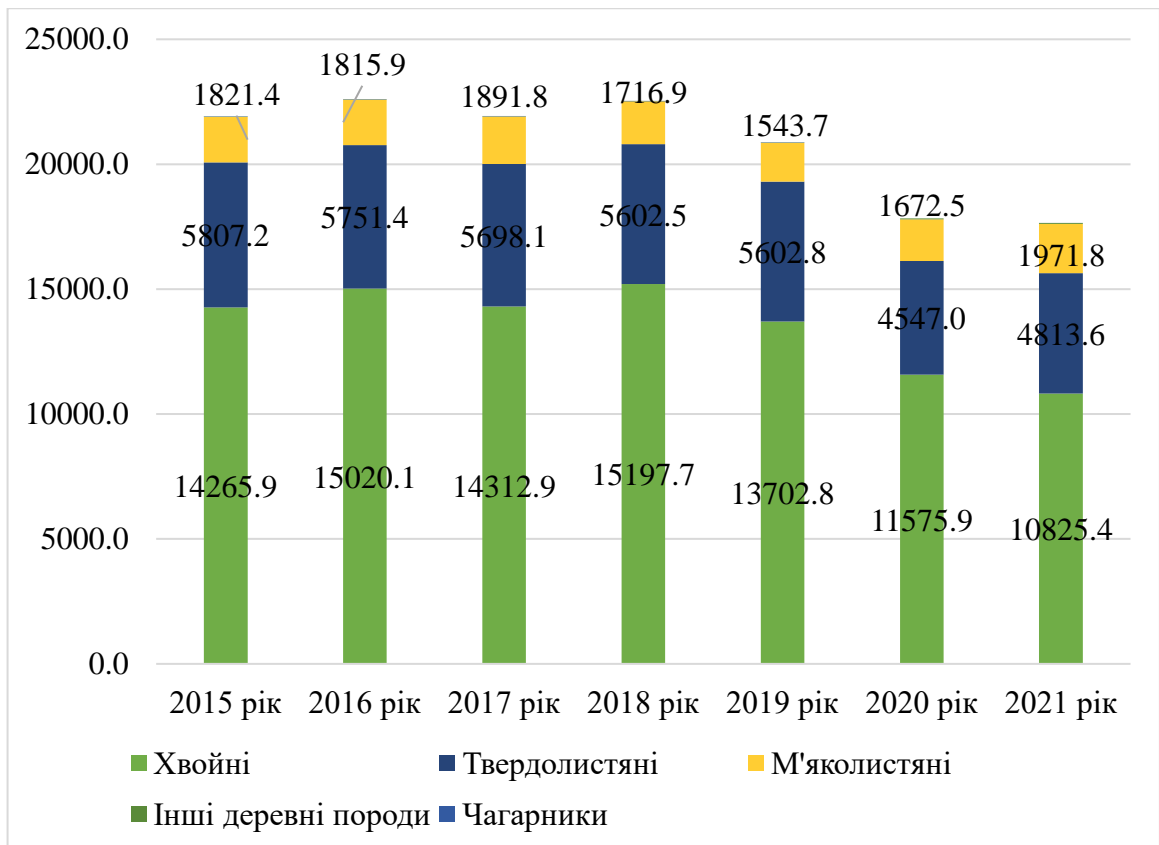

Рис. 1.4. Динаміка заготівлі сировини за породним складом дерева [145]

Окремо необхідно зазначити обсяги заготівлі деревини за видами лісової продукції, рис. 1.5.

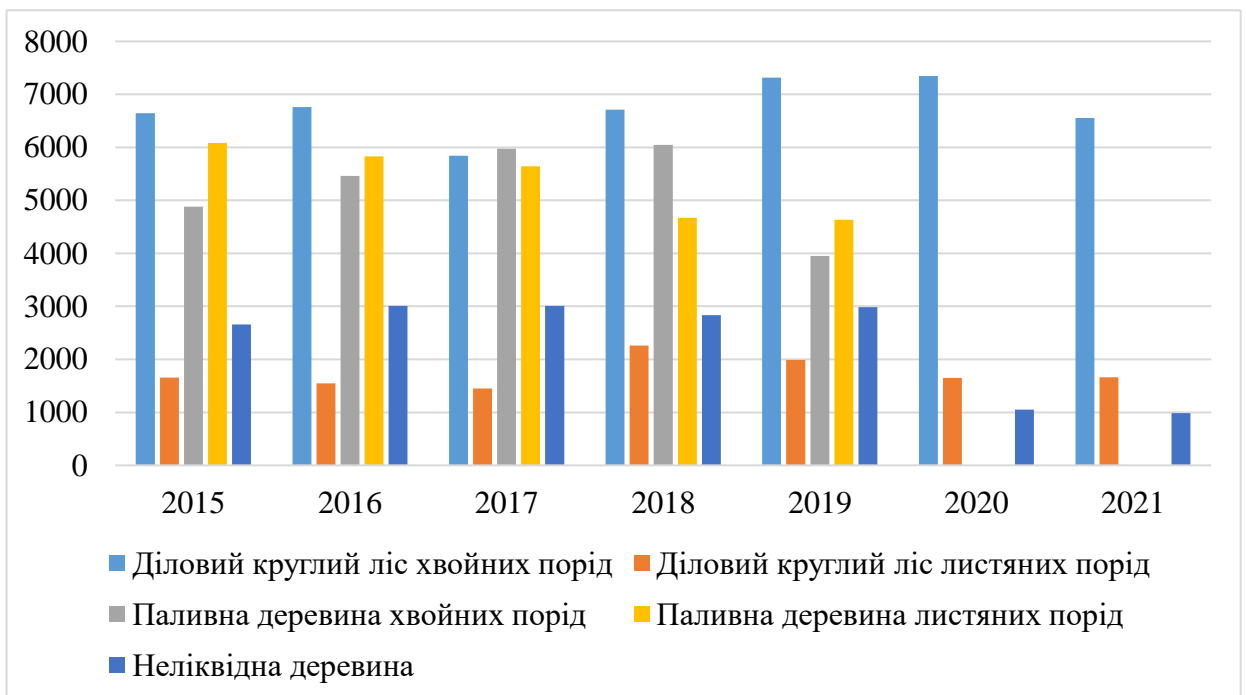

Рис. 1.5. Динаміка заготівлі деревини за видами лісової продукції [145]

Як видно з рис. 1.5 переважною для заготівлі деревиною виступає діловий круглий ліс хвойних порід, така ж деревина хвойних порід переважає й категорії паливної. Отже, доцільно розглянути яким чином здійснюється заготівля деревини за системами та видами рубок й проаналізувати чому саме певний вид застосовується для того чи іншого виду деревини.

Розрізняють наступні види вирубки лісу, рис. 1.6.

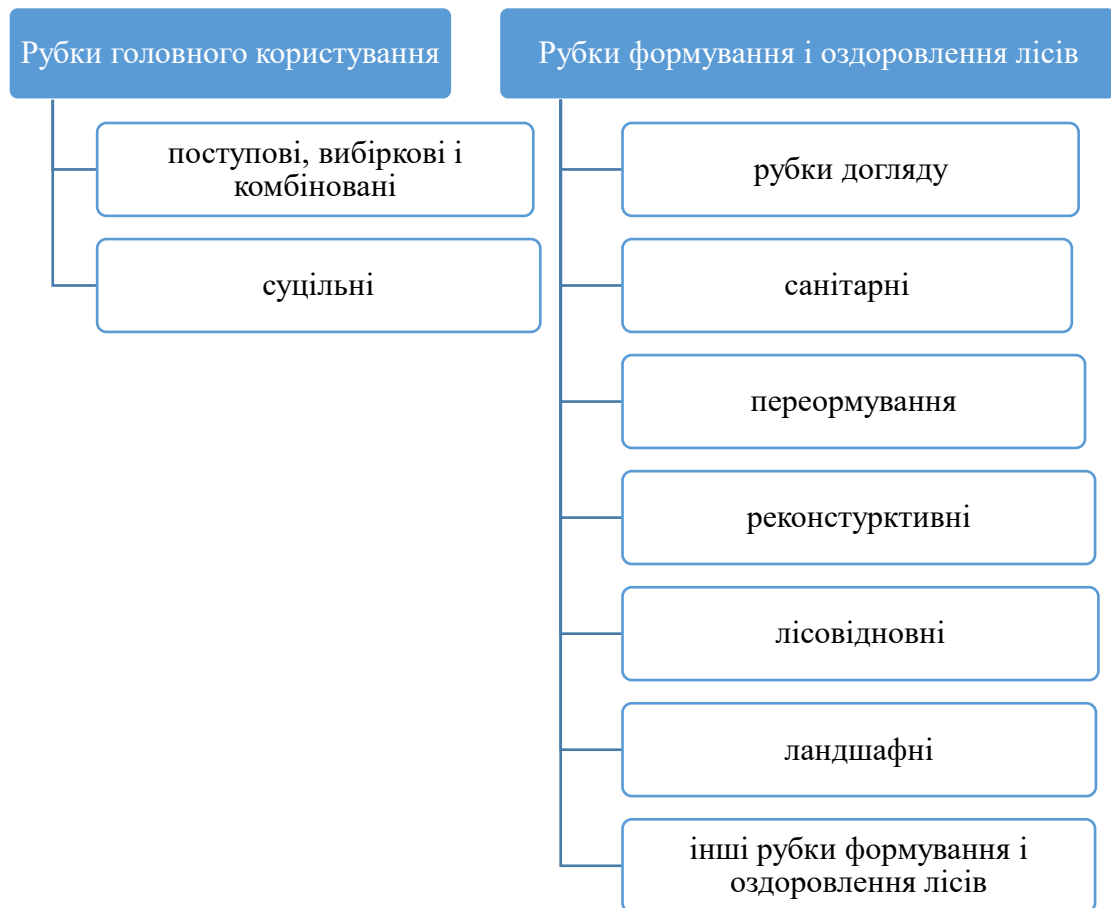

Рис. 1.6. Види вирубки лісу [88]

Динаміку вирубки за видами можна відстежити на рис. 1.7. Отже, як видно з діаграми переважними видами вирубки лісу в Україні є санітарні вирубки та суцільні рубки головного користування, які є запланованими. Інші вирубки застосовуються для відновлення, збереження, оздоровлення лісних масивів та в обсягах заготівель лісової продукції виступають додатковими.

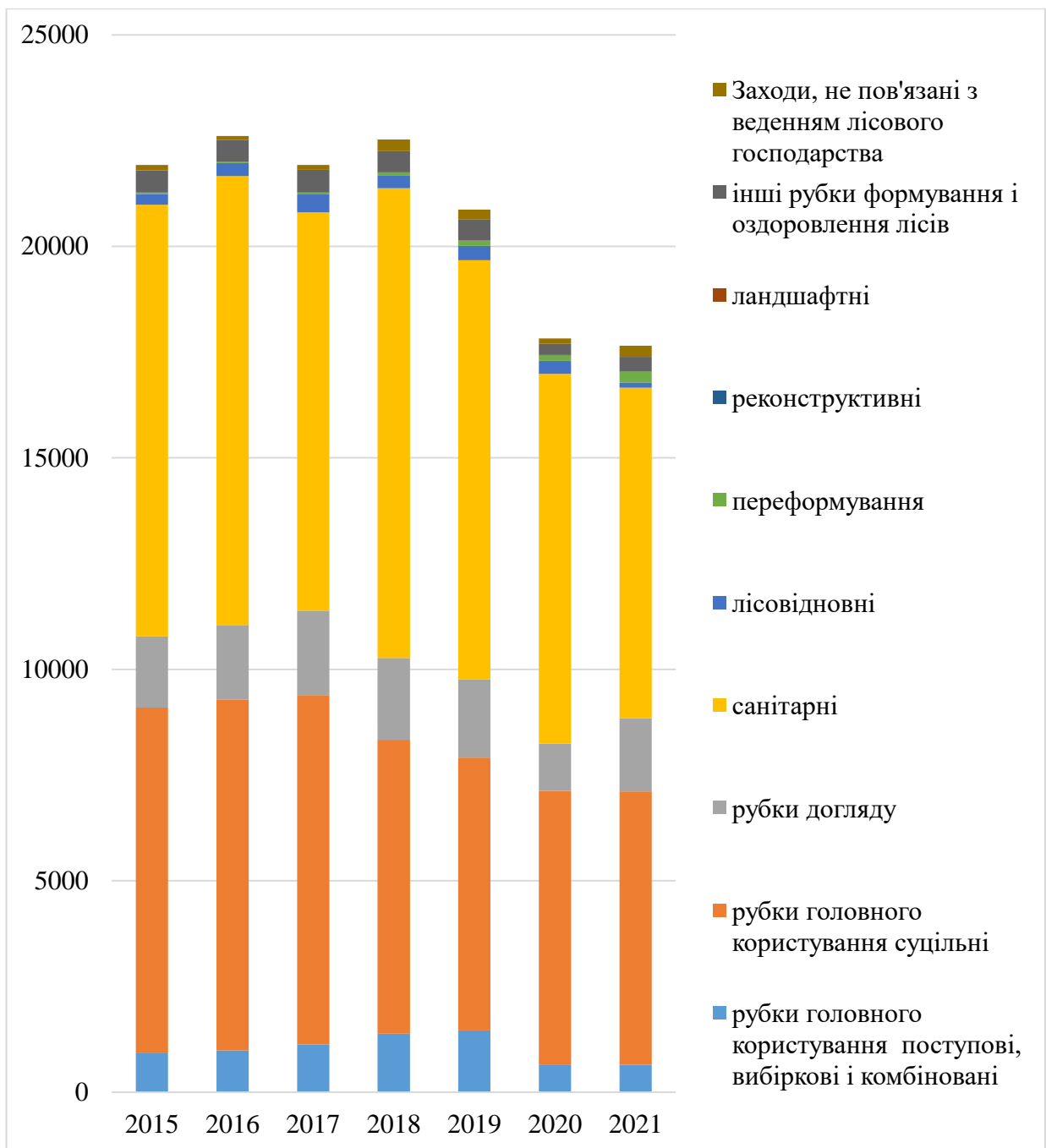

Рис. 1.7. Динаміка заготівлі деревини за системами та видами рубок [145]

Окремо необхідно зазначити й заходи, які відбуваються в лісогосподарстві з форс мажорних обставин, що пов'язані з кліматичними, природними, екологічними чинниками тощо. З 2018 року в Україні окремо виділяють ще антропогенні фактори, фактори надмірної вологості та пошкодження дикими тваринами. Динаміка загибелі лісових насаджень з різних причин представлена на рис. 1.8.

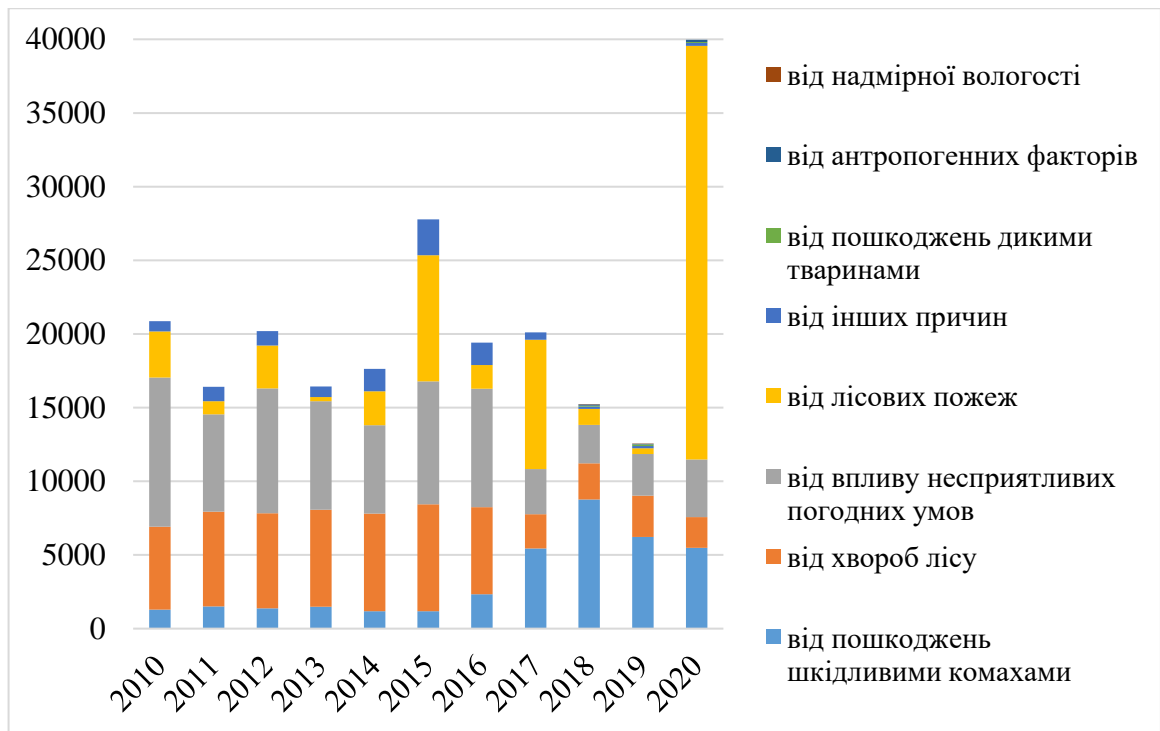

Рис. 1.8. Динаміка загибелі лісових насаджень з різних причин [145]

Як видно з рис. 1.8 на період 2020 року переважними причинами стали лісові пожежі, але до цього передували хвороби лісу, несприятливі погодні умови та пошкодження шкідниками.

Так наявні дані Держкомстату відносно формування основних показників ведення лісогосподарської діяльності протягом 2000–2017 рр., наведені в Додатку Г, свідчать про те, що лісові пожежі несуть лісогосподарству значні збитки.

Ліси в Україні розподілені дуже нерівномірно. Вони в основному зосереджені в польських та українських Карпатах. Оптимальний рівень, на якому ліси можуть найкраще впливати на клімат, ґрунтові та водні ресурси, пом'якшувати наслідки ерозії та забезпечувати більше деревини, ще не досягнутий, оскільки лісистість у різних природних зонах значно відрізняється.

Для реалізації завдань із відтворення лісів на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери управління Держлісагентства створена відповідна виробнича база. Розподіл загальної площі земель лісового фонду України за відомчою підпорядкованістю, рис. 1.9.

Рис. 1.9. Розподіл загальної площі земель лісового фонду України за відомчою підпорядкованістю [88]

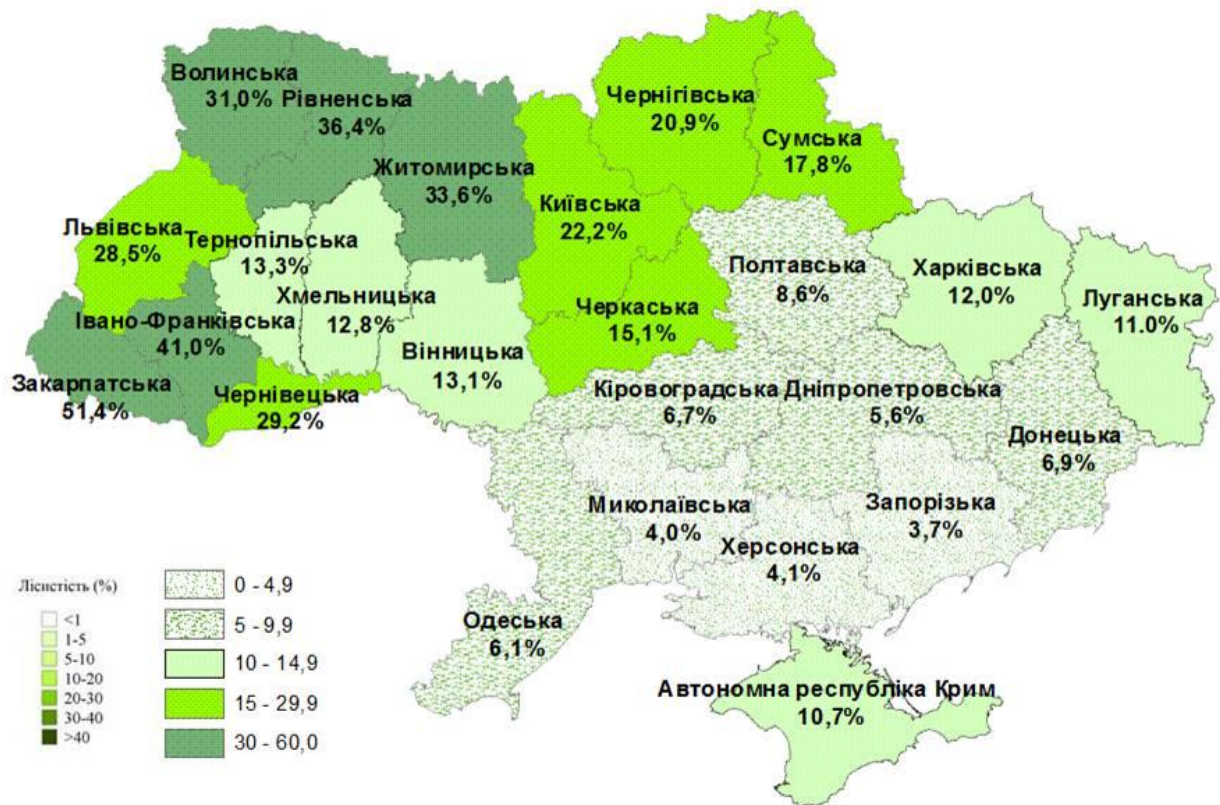

Рис. 1.10. Лісистість адміністративних областей (2011 рік) [145]

На рис. 1.11 наведено співвідношення площ лісів за породами дерев в Україні

Таблиця 1.1 – Територія та лісистість адміністративно-територіальних одиниць України станом на 01.01.2011, [147]

Адміністративно-територіальні одиниці	Загальна територія, тис. га	В тому числі площа суші, тис. га	Площа вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок, тис. га	Лісистість, %	
				за загальною площею	за площею суші
АР Крим	2608,1	2391,5	278,7	10,7	11,7
Вінницька	2649,2	2606,2	346,5	13,1	13,3
Волинська	2014,4	1969,2	624,6	31,0	31,7
Дніпропетровська	3192,3	3035,8	179,2	5,6	5,9
Донецька	2651,7	2610,1	184,1	6,9	7,1
Житомирська	2982,7	2934,4	1001,6	33,6	34,1
Закарпатська	1275,3	1257,1	656,7	51,4	52,2
Запорізька	2718,3	2542,8	101,0	3,7	4,0
Івано-Франківська	1392,7	1369,3	571,0	41,0	41,7
Київська	2812,1	2638,3	624,1	22,2	23,7
Кіровоградська	2458,8	2383,4	164,5	6,7	6,9
Луганська	2668,3	2646,4	292,4	11,0	11,1
Львівська	2183,1	2140,6	621,2	28,5	29,0
Миколаївська	2458,5	2331,0	98,2	4,0	4,2
Одеська	3331,3	3118,2	203,9	6,1	6,5
Полтавська	2875,0	2726,6	247,4	8,6	9,1
Рівненська	2005,1	1962,9	729,3	36,4	37,2
Сумська	2383,2	2352,6	425,0	17,8	18,1
Тернопільська	1382,4	1363,1	183,2	13,3	13,4
Харківська	3141,8	3081,9	378,3	12,0	12,3
Херсонська	2846,1	2412,9	116,3	4,1	4,8
Хмельницька	2062,9	2023,3	265,1	12,8	13,1
Черкаська	2091,6	1955,2	315,1	15,1	16,1
Чернівецька	809,6	791,1	236,7	29,2	29,9
Чернігівська	3190,3	3122,8	665,7	20,9	21,3
м. Київ	83,6	76,9	31,3	37,2	40,7
м. Севастополь	86,4	85,5	32,8	38,0	38,4
Разом	60354,8	57929,1	9573,9	15,9	16,5

Для проведення робіт із відтворення лісів підприємствами, установами та організаціями було забезпечено власним стандартним садивним матеріалом на 116,0% від загальної потреби.

У 2019 році в лісових розсадниках було вирощено – 254,9 млн од. стандартного садивного матеріалу, а саме: дуб звичайний, дуб північний, сосна звичайна, сосна Палласа, ялина європейська, модрина, ясен звичайний, бук, горіх, вільха, липа, клен, береза та інші.

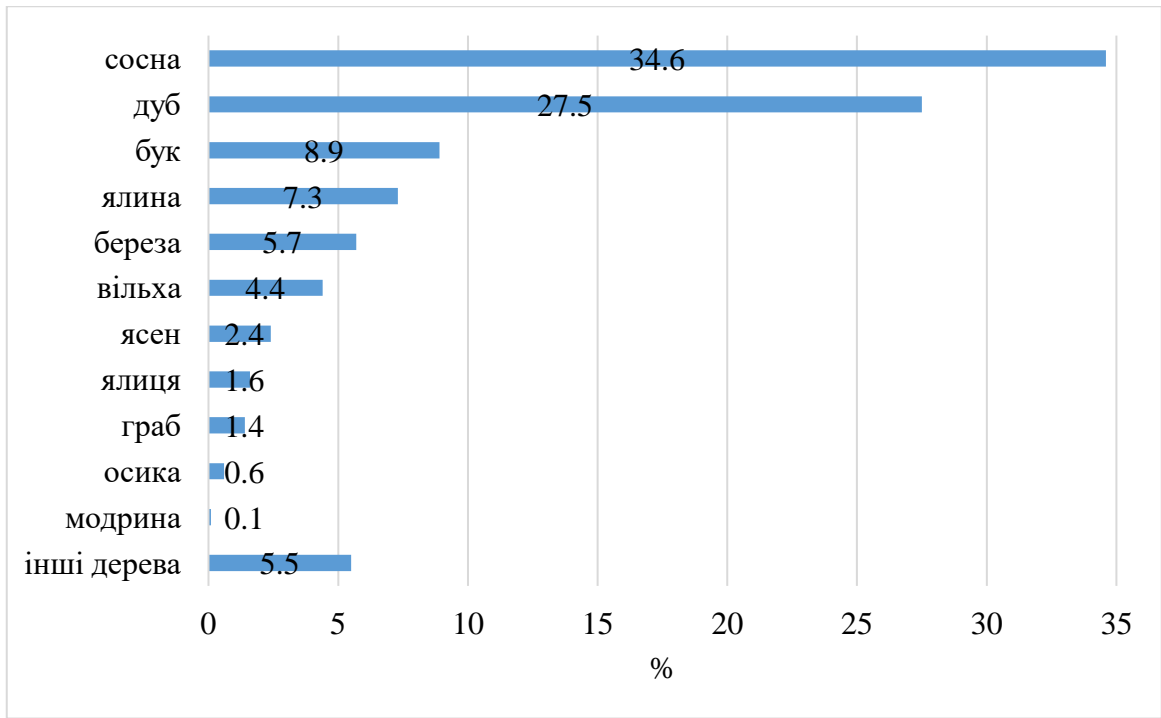
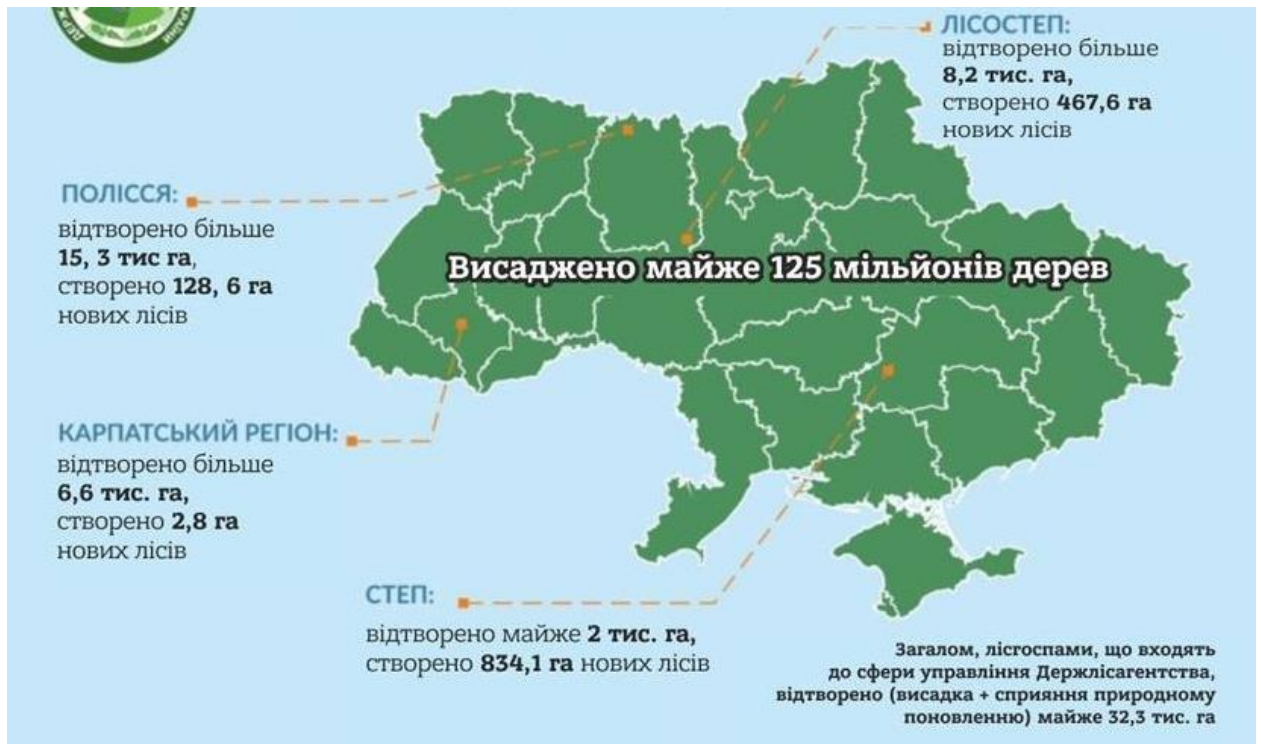

Рис. 1.11. Співвідношення площ лісів за породами дерев в Україні [88]

* Дані наведені по лісам, що належать до сфери управління Держлісагентства, загальна площа яких складає 7,6 млн га (73% від загального лісового фонду України). Відсутні дані про відтворення лісів на тимчасово окупованих територіях України.

Рис. 1.12. Весняна лісокультурна кампанія в Україні (станом на 01.06.2020)

[145]

У відповідності до наказу Держлісагентства від 28.02.2020 № 60 передбачено проведення відтворення лісів на підприємствах, в установах і організаціях Держлісагентства, на площі – 35825 га, в тому числі шляхом відновлення лісів – 33751 га, та шляхом лісорозведення або створення нових лісів – 2074 га.

Як відомо, процес відтворення лісів здійснюється шляхом відновлення лісів (безпосередньо на ділянках, що були вкриті лісовою рослинністю) та лісорозведення на ділянках, що раніше не були зайняті лісом з різних причин (малопродуктивні, деградовані тощо).

Відтворення лісів здійснюється в максимально короткі строки для формування високопродуктивних та біологічно стійких деревостанів різного цільового призначення та у відповідності до вимог чинного законодавства.

Природньо навесні та восени найбільш сприятливі погодні умови для відтворення лісів. Так весною 2020 року підприємствами, установами та організаціями, які входять до сфери управління Держлісагентства, було проведено відтворення лісів на площі – 32306 га, безпосередньо шляхом відновлення на площі – 30870 га, та шляхом лісорозведення або створення нових лісів на площі – 1436 га. В осінній період 2020 року підприємствами, установами та організаціями, які входять до сфери управління Держлісагентства, було проведено відтворення лісів що найменше на площі – 3519 га, в тому числі шляхом відновлення на площі – 2881 га, та шляхом лісорозведення або створення нових лісів на площі – 638 га [112].

Основним завданням Держлісагентства є відтворення лісів. Заходи з відтворення лісів у 2020 році виконані на площі 39,2 тис. га (тобто 109,5% до завдання).

Садіння і висівання лісу виконано на площі 26,6 тис. га (114,5% до завдання), у тому числі, створено 2,1 тис. га нових лісів (101,7% до завдання).

Слід відзначити, що на здійснення заходів щодо запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних із пожежами Житомирському обласному управлінню, розпорядженнями Кабінету Міністрів від 13.04.2020

№ 407 та від 06.05.2020 № 510 із резервного фонду було виділено 47722,9 тис. грн. Із-за неналежно організованої роботи, фактично було використано лише 31513,9 тис. грн або 66%. Залишок невикористаних коштів становив 16209 тис. гривень. Аналогічна ситуація по Луганській області: із виділених, розпорядженням Кабінету Міністрів від 22.07.2020 № 918 коштів резервного фонду в сумі 24353,96 тис. грн, використано 16772,8 тис. грн або 68%, залишок коштів становив 7581,1 тис. грн. Тобто із-за нераціонального та неорганізованого використання державної субвенції було повернуто майже 24000 тис. гривень (23790,1 тис. грн) до бюджету [112].

Херсонське ОУЛМГ, яке у лютому 2021 року виграло гранд на суму 11,5 млн грн (за підтримки Херсонської обласної адміністрації) подало документи на участь у конкурсному відборі проекту регіонального розвитку «Збереження лісових насаджень та покращення екологічної безпеки сільських територій Херсонської області за допомогою сучасних ІР-систем», який може реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу). На ці гроші планувалося придбання 25 пожежних веж, обладнаних телевізійними системами спостереження, DPS навігатори на пожежні автомобілі, рації та 14 квадрокоптерів. Фінансування для реалізації цього проекту було розраховано на два роки.

В перший рік планували оцифрувати підприємства «Великоолександрівське лісомисливське господарство», «Великокопанівське лісомисливське господарство», «Голопристанське лісомисливське господарство», «Олешківське лісомисливське господарство». На другий рік інші 6 підприємств області [152].

Також, слід зауважити, що значно ускладнила ситуацію з відновленням та відтворенням лісів зміна клімату та глобальне щорічне потепління, що призвело до збільшення кількості пожеж та поширення їх на значних площах у лісових масивах та екосистемах [109].

Внаслідок пожеж у Харківській, Житомирській та Луганській областях у 2019 році були знищені та пошкоджені сотні будівель і споруд, загинуло 16

осіб, десятки отримали травми та опіки. За розрахунковими даними збитки від пожеж сягнули 19,1 млрд гривень.

Незважаючи на заходи, що вживаються державною лісовою охороною, в підвідомчих лісах у 2019 році зафіксовано 4,3 тис. випадків незаконних рубок, обсяг яких становить 54,3 тис. куб. м на суму заподіяної шкоди понад 444,1 млн гривень.

Наявні обсяги незаконних рубок у цих підприємствах та інші порушення, зокрема – неналежний облік лісових ресурсів на лісосіках, приписки у виконанні лісгосподарських заходів, незадовільне відведення ділянок у рубки тощо, не були виявлені раніше, ні контролюючими територіальними органами, ні власне самими державними підприємствами.

Головна причина – відсутність контролю з боку відповідальних осіб або небажання повноцінно виконувати свої посадові обов'язки. Як наслідок директорів цих підприємств було звільнені із займаних посад.

Але є і позитив у питанні зменшення незаконних рубок, в порівнянні з 2019 роком обсяг незаконних рубок у 2020 році зменшився майже вдвічі (2019 р. – 118,2 тис. куб. м), проте рівень незаконних рубок залишається досі дуже високим [109].

Підприємствами галузі за 2020 рік від усіх видів рубок заготовлено 15204,6 тис. куб. м деревини, що на 370,3 тис. куб. м або на 2% менше ніж у 2019 році. Безпосередньо на рубках головного користування заготовлено 6270,5 тис. куб. м, що становить 92% від лісосічного фонду 2020 року, і на 48,7 тис. куб. м або на 1% менше в порівнянні з 2019 роком, див. рис. 1.13.

Деревопереробним підрозділам направлено для переробки 2025 тис. куб. м деревини, що на 156,7 тис. куб. м менше або на 7%, ніж у 2019 році.

Загальний обсяг реалізації деревини у круглому вигляді у 2020 році становить 12936,8 тис. куб. м на загальну суму 11,1 млрд грн, що у порівняння з 2019 роком відповідно на 17,6 тис. куб. м та 0,6 млрд грн менше.

По підприємствам Держлісагентства, в середньому, рівень ціни знеособленого кубометра реалізованої деревини у 2020 році становив 874,7 грн.

Рис. 1.13. Розподіл питомої ваги заготовлі ліквідної деревини у 2020 р. [145]

Найвищий рівень цього показника було досягнуто саме Кіровоградським управлінням Держлісагентства, де він становив 1425 грн., далі йшли: Вінницьким управлінням – 1202,9 грн, Сумським управлінням – 1191,5 грн, Хмельницьким управлінням – 1158,3 грн.

Ціна знеособленого кубометра реалізованої деревини щорічно зменшується. Так у 2018 році ціна складала – 946 грн, у 2019–917 грн.

У 2020 році деревообробними підрозділами галузі було перероблено близько 2025 тис. куб. м деревини, що на 128,5 тис. куб. м або 6% менше, ніж 2019 року. Випущено продукції переробки на суму 2,8 млрд грн, що на 4,7% або 14 млн грн менше, ніж 2019 року. На 17,6 грн зменшився випуск продукції з одного кубометра переробленої деревини, який станом на 01.01.2021 становить 1377,2 грн. Значно вище середньогалузевого рівня цей показник у

Кіровоградському – 3575,4 грн, Вінницькому – 2447,4 грн та Черкаському – 2128,7 грн облуправліннях.

У порівнянні з відповідним періодом минулого року за 2020 рік, середньооблікова чисельність працівників у деревообробних підрозділах лісової галузі зменшилась на 140 осіб і станом на 01.01.2021 становила 4915 чоловік [109].

Підприємствами галузі у 2020 році за результатами господарсько-фінансової діяльності отримано чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - 14,5 мільярдів гривень, що менше ніж у 2019 році на 734,1 мільйона гривень (спад склав 5%).

Обсяги промислового виробництва в Україні у 2020 році скоротилися на 5,2%. Вітчизняна переробка скоротилася на 6,9%, найбільший спад виробництва стався у машинобудівній галузі. Збільшення обсягів відбулось лише у хімічній (4,7%) та фармацевтичній промисловості (3%). Щодо енергетичної галузі, ріст прослідковується лише у виробництві альтернативних видів енергії. Якщо порівнювати із країнами ближнього зарубіжжя - Республіки Білорусь, там спад промисловості відбувся лише на 0,7% [113].

Зниження обсягів реалізації продукції у 2020 році порівняно з 2019 роком допущено через відсутність поставок на експорт, спаду попиту на лісопродукцію на внутрішньому ринку, що призвело до зменшення цін та зменшення заготівлі деревини майже 370,3 тис. куб. м.

Більшість східних обласних управлінь лісового та мисливського господарства у 2020 році не забезпечили ріст чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

У 2020 році на ведення лісового господарства державними підприємствами було спрямовано 6308,5 млн грн, що на 311,5 млн грн менше минулого року, 6056,9 млн грн або 96% на ведення лісового господарства було спрямовано саме власних обігових коштів підприємств, 240,3 млн грн зі

спеціального фонду держбюджету або 3,8%, 11,3 млн грн або 0,2% підприємствам виділено асигнувань із місцевих бюджетів.

Найкраща співпраця з питань співфінансування лісових підприємств з місцевим самоврядуванням відмічена у Запорізькому, Кіровоградському, Львівському та Сумському обласних управліннях лісового та мисливського господарства.

Безумовно отримання прибутку є метою діяльності державного підприємства у сучасній економіці. Саме за цієї умови підприємства будь якої форми власності можуть стабільно існувати і забезпечувати собі основу для подальшого функціонування та розвитку [109].

Підприємствами лісової галузі в 2020 році отримано 195 млн грн чистого прибутку, серед них найбільш прибуткові підприємства розташовані на території Черкаської, Хмельницької, Сумської, Рівненської та Вінницької областей.

Але на жаль, є і негативні показники, а саме: 16 підприємств отримали збиток у загальній сумі 53 млн гривень. Збиткові підприємства розташовані на території Київської та по м. Києву, Луганської, Донецької, Вінницької, Закарпатської, Волинської, Івано-Франківської, Чернігівської та Чернівецької областей.

Рентабельність - є показником, що характеризує ефективність діяльності підприємства.

У порівнянні відбулось загальне зменшення рентабельності діяльності за відповідним періодом минулого року з 1,9% (2019) до 1% (2020). Тобто усереднено більшість з 164 державних підприємств лісової галузі мали рентабельність менше 1%, що безумовно є неприйнятним з точки зору економічних принципів сталого господарювання.

Слід зауважити, що податкове навантаження має значний вплив на фінансовий стан підприємств. В середньому по лісовій галузі відсоток сплачених податків і зборів від чистого доходу у 2020 році становив 42%.

Найвищого рівня рентабельності від господарської діяльності у 2020 році досягли державні лісові підприємства Черкаського – 3,9%, Хмельницького – 2,6% та Кіровоградського – 2,5% обласних управлінь Держлісагентства.

Підприємства лісової галузі у 2020 році за рахунок власних коштів та місцевих бюджетів освоїли близько 341,4 млн грн капітальних інвестицій, що на 89,8 млн грн менше минулого року. На капітальні інвестиції у лісові підприємства з місцевих бюджетів надійшло 12 млн грн, із них найбільше одержало Львівське – 9,6 млн грн та Полтавське – 1,8 млн грн обласні управління Держлісагентства.

У Державному бюджеті на 2020 рік по спеціальному фонду було передбачено 254 млн грн, які в повному обсязі були спрямовані на здійснення лісогосподарських заходів. Фактично з Державного бюджету було використано 239816,9 тис. грн, залишок становить 14383,1 тис. грн. Слід відмітити, що не повною мірою було використано кошти саме державним підприємством Укрдержліспроект [145].

1.2. Реалізація національних інтересів в системах організації лісового господарства розвинених європейських країн

На сучасному етапі в ЄС функціонує Нова лісова стратегія ЄС на 2030 рік, що прийнята Європейською Комісією. Вона ґрунтується на Стратегії ЄС щодо біорізноманіття на 2030 рік та реалізує ініціативу Європейського зеленого курсу. Реалізація Стратегії щонайменше на 55% сприяє скороченню викидів парникових газів до 2030 року та мінімізує негативні чинники у зміни клімату в країнах ЄС до 2050 року. Основні напрями даної стратегії наведені на рис. 1.14. Стратегія супроводжується Дорожньою картою посадки трьох мільярдів додаткових дерев по всій Європі до 2030 року з повним дотриманням екологічних принципів – «правильне дерево у правильному місці для правильної мети» [96].

Виконуючи Угоду про асоціацію, Україна поступово впроваджує реформи у лісовій галузі. Адже українські ліси є надзвичайно цінними в масштабах всієї Європи з точки зору збереження біорізноманіття та пралісів. І в умовах зміни клімату вони важливі для подальшої екологічної, економічної та соціальної стабільності континенту.

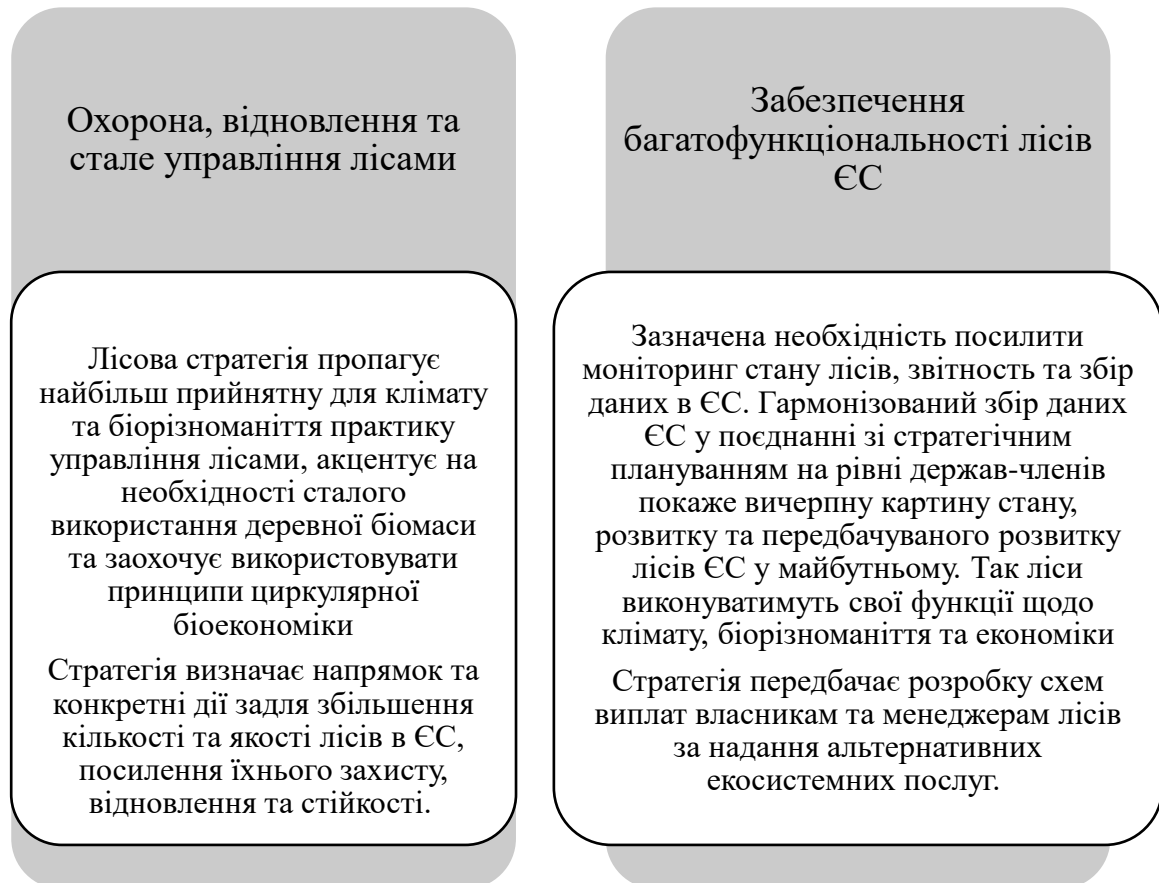

Рис. 1.14. Основні напрями Нової лісової стратегії ЄС на 2030 рік [96]

У ЄС підтвердили, що підтримують Україну у побудові сталої моделі управління лісовою галуззю та допоможуть у її реалізації. Сторони домовилися посилити діалог у цьому напрямку.

Для наглядного порівняння основні пріоритети та цілі Міндовкілля України у лісовій політиці наведені в Додатку Д.

Розглядаючи основні праці сучасних зарубіжних і вітчизняних дослідників з проблематики управління лісовими ресурсами з точки зору просторового сталого розвитку лісогосподарювання на різних ієрархічних рівнях від локального та регіонального до глобального, національного, було

визначено, що спостерігається певна принципова зміна міждержавної взаємодії у лісовому секторі, яка обумовлена стратегічно важливим економічним, соціальним та екологічним значенням лісових ресурсів.

Лісові ресурси за своїм характером відрізняються багатофункціональністю та міжгалузевим значенням використання ресурсного та природоохоронного потенціалу лісів. Окремий вплив на розвиток лісогосподарства відіграють потреби світового суспільства в екологічно безпечному та чистому навколишньому природному середовищі, які постійно зростають.

Новою парадигмою управління стало багатоцільове лісокористування, що засноване на екосистемному підході, реалізованому на різних ієрархічних рівнях господарювання. Крім того, розглядається до застосування концепція інтегрованого менеджменту лісового господарства. При цьому, впровадження ефективної системи екологічного (стійкого екосистемного) управління в лісовому господарстві є необхідною складовою екологізації лісів, що базується на концептуальних засадах сталого просторового розвитку лісового господарства у світлі глобальних принципів ведення лісового господарства.

Проте, в Україні на відміну від країн Європейського Союзу, концепція сталого лісового менеджменту (управління стійким розвитком лісового господарства) не має широкого відображення в державних нормотворчих документах щодо забезпечення сталого розвитку національного лісового сектору [13]. Конвенцією зі збереження біорізноманітності було офіційно визнано «екосистемний підхід» у відношенні до лісів, яка передбачає три головні цілі, рис. 1.15.

В подальшому дані напрями було розвинено та конкретизовано в документі під назвою «Критерії та індикатори для збереження та сталого управління лісами Європи» (Гельсінський процес, 1996 р.). Нова концепція сталого розвитку лісів визначає лісові ресурси та лісові землі як «об'єкт сталого менеджменту щодо задоволення соціальних, економічних, екологічних та духовних потреб нинішнього та майбутнього поколінь» [94].

Сталий менеджмент лісів може розглядатися засобом застосування екосистемного підходу до лісів - було зазначено у рішенні на конференції з питань реалізації Конвенції з біорізноманітності (СОР – 7). Ця гіпотеза висвітлюється й у роботі, де зазначається, що «екосистемне управління лісами є невід’ємним атрибутом сталого лісокористування, що має на меті збереження, забезпечення сталості лісових екосистем різних рівнів та більш повну реалізацію їхніх екологічних функцій у процесі ведення лісового господарства» [65].

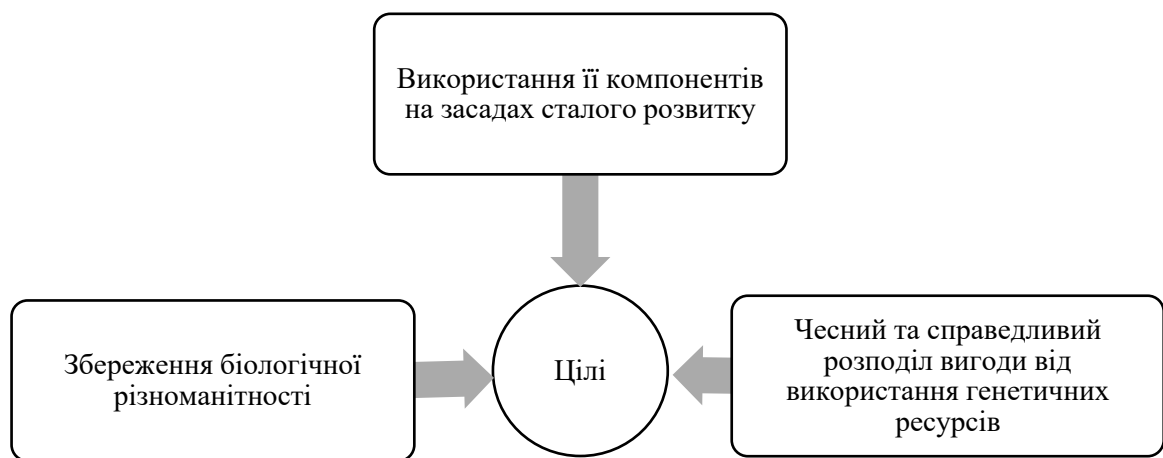

Рис. 1.15. Основні цілі «екосистемного підходу» до лісів [24]

Слід зазначити, що основним інструментом реалізації лісової стратегії ЄС є Регламент про сільський розвиток, а конкретні заходи визначені в Лісовому плані дій ЄС. Тому було б логічно, якби за прикладом країн ЄС національна лісова політика України була інтегрована в політику сільського розвитку [93, с. 41]. Розвиток екологічно орієнтованого лісокористування необхідний для сталого розвитку сільських територій на основі більш повної реалізації соціальних та екологічних функцій лісів.

На сучасному етапі Україна активно бере участь у міжнародних заходах щодо боротьби з глобальними екологічними загрозами і забезпеченні екологічної безпеки, в т.ч. у сфері лісового господарства. Саму, Концепцію сталого розвитку лісового господарства ЄС було проголошено в 1992 р. на Міжнародній конференції ООН із довкілля й розвитку в Ріо-де-Жанейро.

Результатом конференції було прийняття 5 важливих документів, рис. 1.16. При цьому у Заяві про принципи щодо лісів сформульовано п'ятнадцять принципів, основні з яких представлені на рис. 1.17.

Всі ці документи дали можливість сформулювати основу програми «Трансформація нашого світу: порядок денний до 2030 р. для забезпечення сталого розвитку», яка була прийнята на Генеральній Асамблеї ООН у 2015 р. і включає сімнадцять цілей, основними з яких є: «захист, відновлення та сприяння сталому використанню екосистем, стале управління лісами, боротьба з опустелюванням, пом'якшення негативних наслідків деградації земель і втрати біорізноманіття».

Декларація з навколишнього природного середовища й розвитку	<ul style="list-style-type: none"> • складається з преамбули та двадцяти семи основних принципів щодо раціонального використання природних ресурсів і покращення умов довкілля
Порядк денний на XXI століття	<ul style="list-style-type: none"> • програма, яка має на меті вирішувати екологічні та економічні проблеми в комплексі і взаємозв'язку. У документі зазначається, що забезпечення сталого розвитку є обов'язком урядів держав і вимагає розроблення національних програм, планів і політик
Заява про принципи щодо лісів	<ul style="list-style-type: none"> • є першою глобальною угодою у сфері відтворення, охорони та використання лісів для забезпечення екологічних, економічних, соціальних, духовних і культурних потреб теперішнього й майбутнього поколінь
Рамкова конвенція ООН про зміну клімату	<ul style="list-style-type: none"> • міжнародний екологічний договір, мета якого полягає в стабілізації концентрації парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на клімат Землі
Конвенція про біологічне різноманіття	<ul style="list-style-type: none"> • стійке використання його компонентів і спільне отримання на справедливій і рівній основі вигод, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів, у тому числі шляхом надання необхідного доступу до генетичних ресурсів і шляхом належної передачі відповідних технологій з урахуванням усіх прав на такі ресурси і технології, а також шляхом належного фінансування

Рис. 1.16. Основні нормативні документи, що стали передумовами формування Концепції сталого розвитку лісового господарства ЄС [104]

Ще з 1993 року Україна приймає участь у функціонуванні Міністерської конференції із захисту лісів Європи (відповідно до комунікаційної стратегії з 2010 року застосовується скорочення «Ліси Європи»). Приєднання України до пан-європейського процесу щодо збереження й захисту лісів дозволило реалізувати заходи, що представлені на рис. 1.18.

Рис. 1.17. Основні принципи щодо лісів [106]

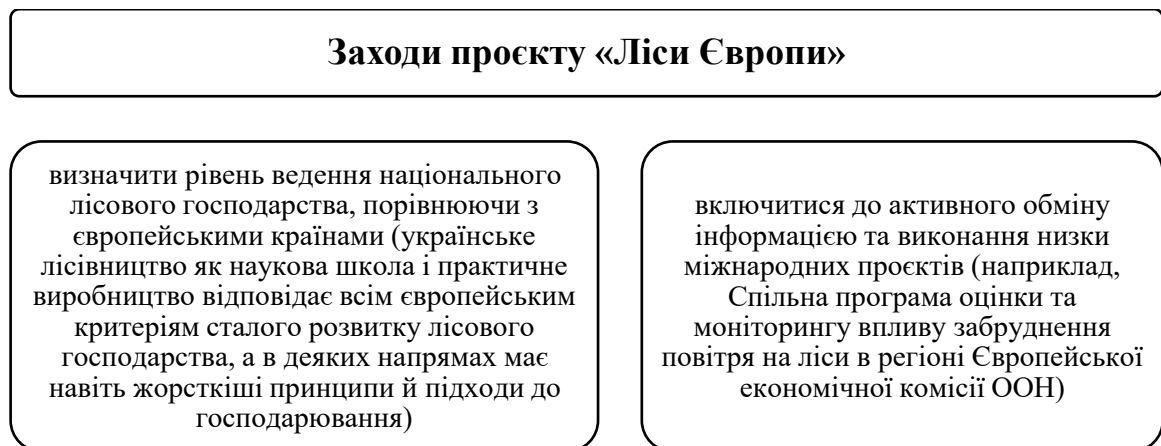

Рис. 1.18. Основні заходи при реалізації в Україні пан-європейського проєкту «Ліси Європи» [90]

Необхідність формування принципово нової, орієнтованої на проблемні питання екології, національної лісової політики в Україні зумовлена переоцінкою (реформуванням) поглядів людства на роль лісів у глобальному,

національному, економічному та соціальному розвитку, наявністю довготривалих і глибоких еколого-економічних криз у всіх сферах (галузях) суспільного життя, в тому числі і в лісовій галузі.

Основні завдання екологічно орієнтованої лісової політики в галузі раціонального використання, охорони та відтворення лісових ресурсів наведені на рис. 1.19.

Викладені завдання дають змогу сформуванню шляхи розв'язання проблем екологічного характеру у системі сталого лісогосподарювання, рис. 1.20.

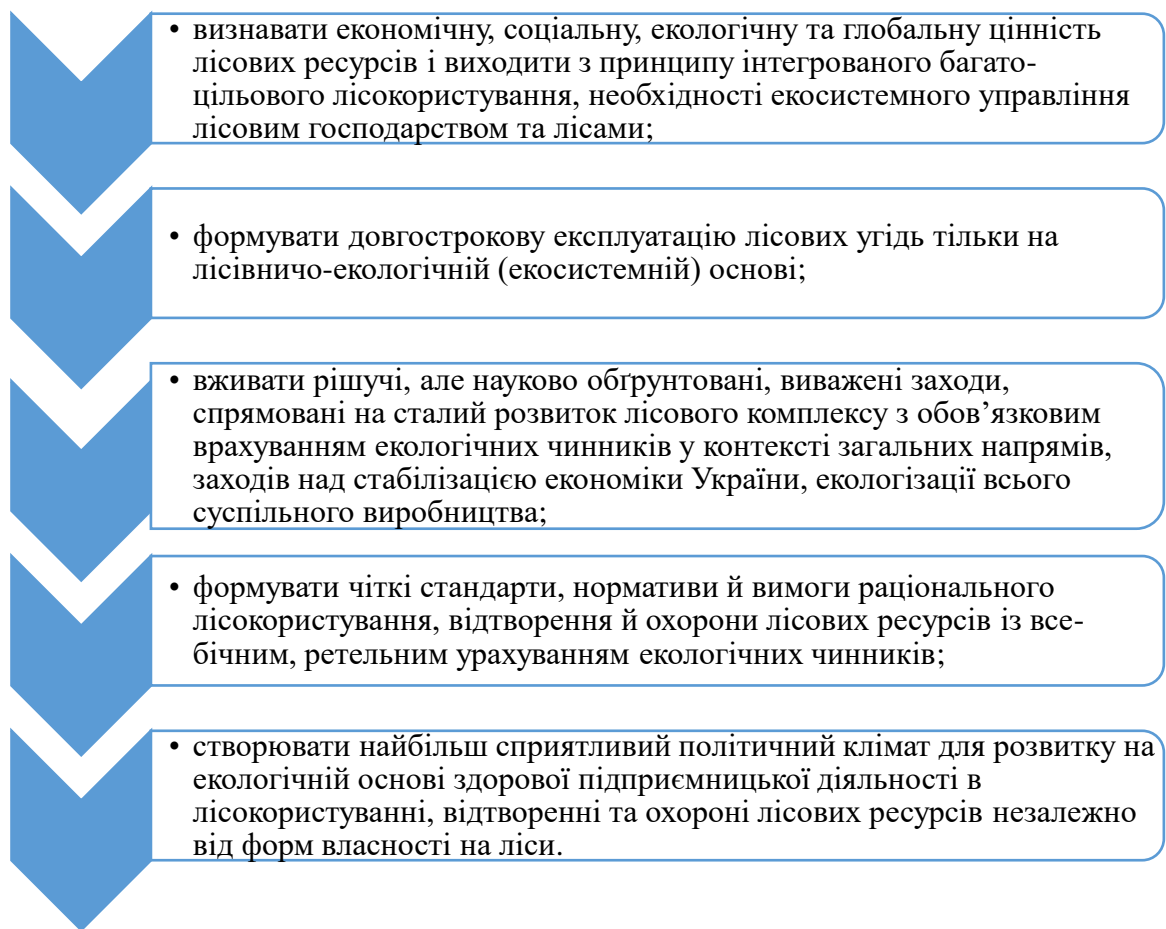

Рис. 1.19. Основні завдання екологічно орієнтованої лісової політики [106]

Основний напрямок довгострокового розвитку світового лісового господарства визначається зростаючим значенням лісового господарства в житті світової спільноти, а отже обумовлює наступні заходи, рис. 1.21.

Успішне вирішення проблем сталого (екологічного) лісокористування в Україні створить необхідні економічні, соціальні та екологічні умови для життя людини на Землі та розвитку країн світової спільноти.

Міжнародне право та економічне регулювання у взаємодії держав ЄС в царині дотримання екологічних вимог щодо лісогосподарювання включає, наступні аспекти:

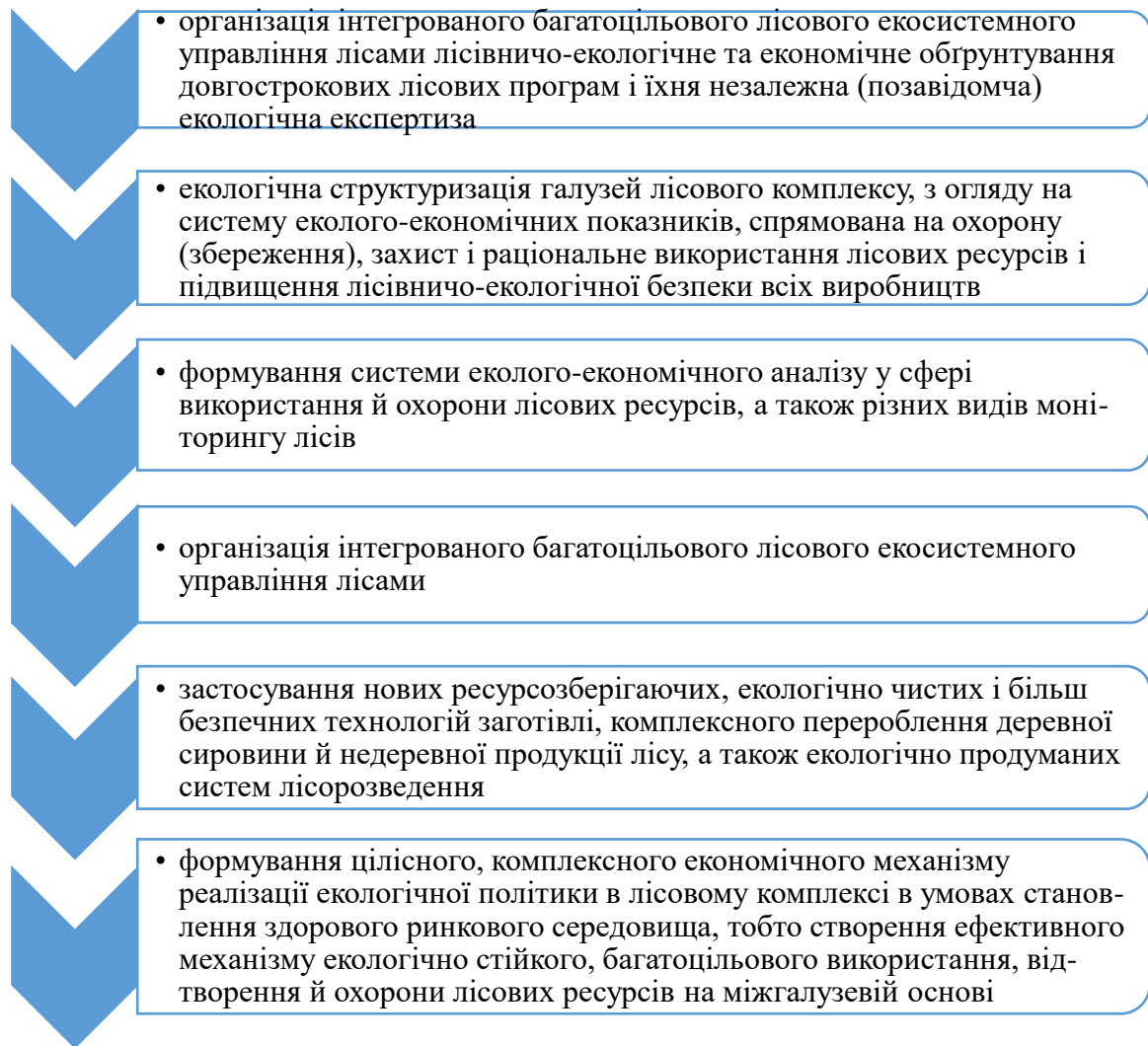

Рис. 1.20. Основні шляхи вирішення екологічних проблем у системі сталого просторового лісогосподарювання [106]

– формування сучасних системи правового забезпечення у вирішенні проблем екологічного характеру національного законодавства, міжурядових угод, заснованих на загальних принципах сталого економічного розвитку, єдиній методології, національних екологічних програмах;

- узгодження основних базових положень нормотворчості у сфері регулювання національного використання та охорони лісових ресурсів;
- визначення правового порядку та основних напрямів використання лісових ресурсів у сусідстві та координація між державами;

Рис. 1.21. Основні заходи щодо забезпечення довгострокового розвитку світового лісового господарства [106]

– створення і підтримка економічних механізмів еколого-правової відповідальності в міждержавних системах природокористування, цивілізоване врегулювання можливих конфліктів щодо відшкодування збитків суміжними державами; створення міждержавного природоохоронного механізму, що діє на основі погоджувальної процедури, для координації діяльності у сфері використання та охорони міжнародних груп лісів, а також моніторинг дотримання узгоджених міжнародних екологічних вимог;

– розвиток різноманітних систем контролю раціонального використання та охорони лісів, докільля на міждержавній основі.

Для визначення сутнісно-змістовної основи мирового лісового господарства необхідно проаналізувати взаємодію процесів глобалізації та сталого просторового розвитку лісогосподарювання (див. Додаток Е).

Треба акцентувати на деяких особливостях, які визначають природу і характер глобалізації та сталого просторового розвитку лісового господарства (лісоуправління).

Різні рівні лісоуправління мають різний ступінь концентрації лісових ресурсів і відтворювальних процесів, пов'язаних з кінцевою метою. Основною метою глобалізації у лісовому господарстві є створення єдиного господарського простору управління лісами з урахуванням екосистемних послуг лісів, що вимагає певної уніфікації та нівелювання впливу національних відмінностей на узгоджений міжнародний механізм регулювання потенційного використання лісових ресурсів.

Для забезпечення сталого просторового розвитку необхідно враховувати специфічні для кожної країни особливості трансформації простору лісоуправління (економічні, фінансові, екологічні та соціальні).

Суперечність між глобальними та національними інтересами у лісовому господарстві породжує неузгодженість у фінансуванні лісового господарства, особливо в країнах, що перебувають на різних рівнях розвитку. Наприклад, країни, що перебувають на різних стадіях соціально-економічного розвитку за

екологічною кривою Кузнеця (рис. 1.22), потребують різних обсягів та методів фінансування [92].

Також існують певні відмінності між рушійними силами глобалізації лісового господарства та сталого просторового розвитку лісового господарства. Глобалізація лісового господарства переважно визначається фінансово-економічними інтересами транснаціональних корпорацій у сфері сировинного використання лісових ресурсів, створюючи протиріччя в системі лісових планетарних екосистемних послуг.

Рис. 1.22. Екологічна крива Кузнеця [92]

Таким чином, глобалізація лісового господарства передбачає створення єдиного фінансово-економічного географічного простору. Сталий просторовий розвиток лісового господарства орієнтований на збалансоване використання потенціалу лісових ресурсів, що неможливо без економічного зростання і вимагає інтеграції у світову соціально-економічну систему.

Варто зазначити, що для досягнення мети сталого просторового розвитку лісового господарства необхідні довгострокові інвестиції у лісовідновлення.

Водночас домінуюча сила розвитку процесу глобалізації – світовий фінансовий ринок – орієнтується на інвестиції, які можуть забезпечити віддачу в короткостроковій перспективі.

Таким чином, глобалізація лісового господарства та сталий розвиток лісового господарства, через наявність спільних та відмінних рис, загострюють суперечності між глобальними та національними інтересами, а також між фінансово-економічними та екологічними інтересами, що має бути враховано у довгострокових орієнтирах збалансованого розвитку лісового господарства на всіх рівнях господарювання. Слід також підкреслити, що саме загострення негативних наслідків глобалізації зумовило необхідність переходу до моделі сталого розвитку [106].

Зв'язок між процесами глобалізації та сталим просторовим розвитком став багатограним. Тому доцільно розглянути два напрямки впливу процесу глобалізації безпосередньо на сталий розвиток:

- «вшир» – в наслідок інтенсифікації процесу глобалізації ідея сталого розвитку поширюється між державами;
- «вглиб» – з урахуванням внутрішніх особливостей держав щодо принципів сталого розвитку.

Виявлення якісних взаємозв'язків між глобалізацією лісового господарства та сталим просторовим розвитком, безперечно, є досить складним завданням, оскільки ефекти (результати) таких взаємодій мають складні просторові та часові виміри. Однак, слід зазначити, що поширеною є думка проте, що глобалізація процесів лісокористування має деструктивний вплив на стан лісів, що пов'язано, насамперед, з економічною глобалізацією. Транскордонне, зокрема, міжнародне виробництво деревини та міжнародна торгівля деревиною чинять дедалі більший негативний вплив на екологічний стан лісових ресурсів в окремих країнах та світі в цілому. При цьому міжнародна торгівля вважається основною причиною негативного впливу глобалізації на природні екосистеми, завдаючи значної екологічної шкоди за відсутності відповідної екологічної політики [106].

Таким чином, базуючись на вищенаведеному можна відзначити, що міжнародне співробітництво лісових відомств у справі раціонального використання і відтворення лісових екосистем має орієнтуватися на взаємоприйнятне вирішення окремих питань, рис. 1.23.

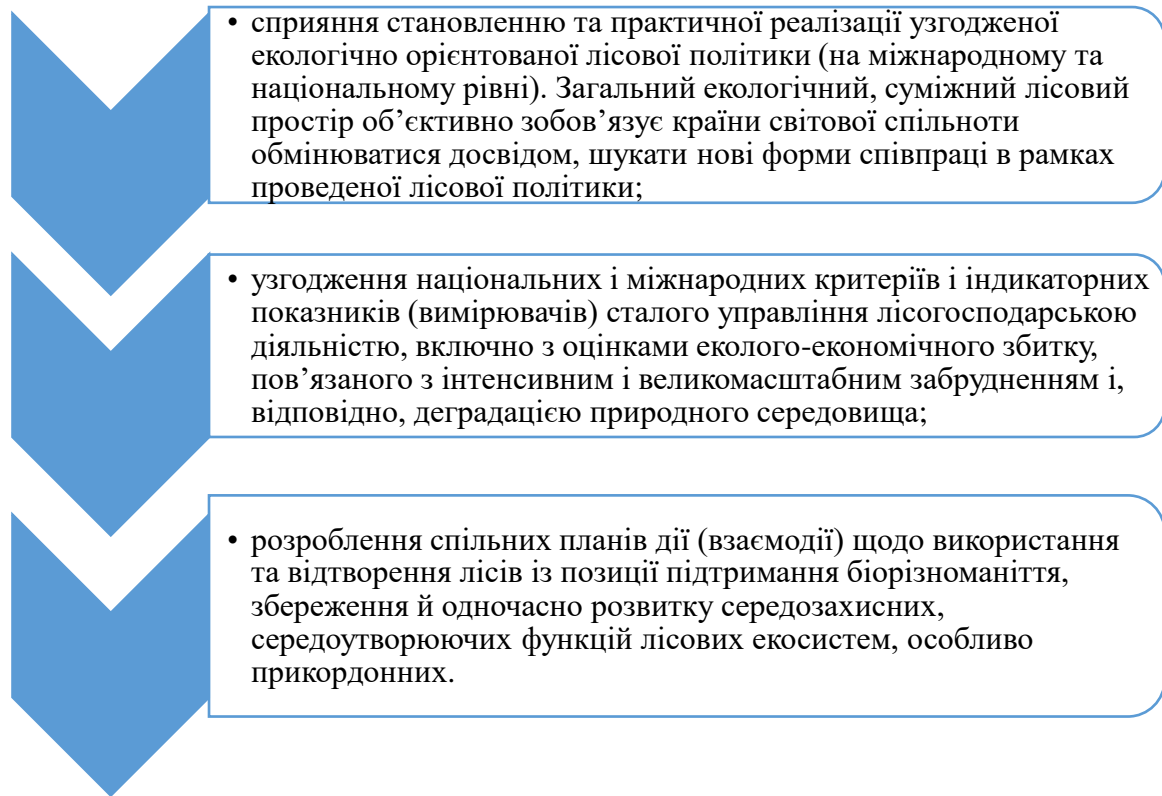

Рис. 1.23. Основні положення міжнародного співробітництва з раціонального використання лісових екосистем [27]

В Україні на сучасному етапі існують наступні труднощі щодо інтегрування в європейське лісогосподарство:

- наявність вагової площі не експлуатаційних лісів;
- відсутність можливості реального, а не документального дотримання вимог природоохоронного законодавства, що має призвести до зменшення обсягу суцільних рубок;
- дотримання вимогам EU Deforestation Regulation (EUDR) щодо «недеградації лісів»;
- наслідки хижацьких «підшукових рубок» минулих періодів;

- незадовільний стан насаджень внаслідок непроведення рубок догляду в попередні періоди;
- підвищення ризиків пожеж внаслідок зміни клімату;
- коливання цін на деревину;
- проблеми з логістикою та електрикою у деревообробників, що додалися внаслідок воєнних дій;
- замінування лісів, втрата інфраструктури внаслідок повномасштабного вторгнення.

Проте існують і позитивні аспекти, що сприяють вирішенню цих проблем, а саме:

- вирівнювання дисбалансу фінансування внаслідок більш чіткого розподілу коштів;
- зменшення обсягу недоцільних та «підшукових рубок» в філіях з малим фондом експлуатаційних лісів;
- покращення охорони від пожеж та незаконних рубок в менш забезпечених філіях;
- вирішення питання ПЗФ на центральному рівні без врахування місцевих «договорняків»;
- можливість покращення якості роботи по виконанню вимог природоохоронного законодавства завдяки контролю на центральному рівні;
- здійснення потрібних, але економічно не вигідних рубок в фінансово неспроможних філіях – реалізація процесу догляду лісів;
- можливість залучення висококваліфікованих фахівців на відповідні зарплати на центральному рівні.

Крім того, в Україні, суперечним залишається питання втрати земельних ділянок, які використовуються не за цільовим призначення, що потребує більш ретельного контролю. Залишається невирішеною й проблема збільшення обсягу рубок у важкодоступних лісах Карпат та Полісся (які є найбільш цінними з точки зору охорони природи).

Основне скорочення заготівлі деревини відбувається завдяки зменшенню заготівлі паливної та неліквідної деревини, в той час як обсяги заготівлі ділового круглого лісу залишаються приблизно однаковими. Реформування лісового господарства сприятиме оптимізації використання лісових ресурсів України. В екологічному контексті це матиме подвійний ефект: з одного боку, завдяки нарощуванню капітальних інвестицій та розвитку інфраструктури збільшиться обсяг рубок зрілого лісу у важкодоступних місцях, а з іншого – завдяки підвищенню ефективності і прибутковості лісозаготівельних підприємств та збалансованому перерозподілу їх коштів між регіонами зростуть обсяги висадки нових лісових насаджень. Це дозволить тримати баланс «рубки-висадки» стосовно ділового круглого лісу, а загальні обсяги заготівлі деревини по країні - в межах 20 млн. т на рік.

Існує певна думка про те, що треба збільшувати обсяги зрілого лісу й будувати дороги у важкодоступні місця. Проте в таких важкодоступним місцях існує сформована власна екосистема лісового різноманіття і новий європейський регламент з питань видобутку та обробки деревини чітко вказує на деградацію лісів, які прирівнюються до Deforestation, це ліс який практично вирубується й перетворюється на вторинний.

За відсутності реформи лісового господарства значні обсяги ділової деревини зі зрілих насаджень будуть втрачені, що в короткостроковій перспективі створить додатковий тиск на більш ранні насадження, які вирубають замість зрілих, а в довгостроковому періоді – збільшить необхідність у санітарних і технічних рубках старого деревостану.

Отже, можна зазначити, що враховуючи особливості загальної концепції щодо організації та управління в галузі лісогосподарства, що активно використовуються у ЄС, необхідно розглянути та проаналізувати специфіку здійснення і регулювання виробничого-господарської діяльності підприємств лісової галузі країн ЄС, виходячи саме з різниці в лісистості, формах організації виробничого процесу, особливості екосистем, що сформовані лісами.

1.3. Особливості регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі країн ЄС

На сучасному етапі Європейський Союз має майже 182 мільйони гектарів лісів, що займають 43% від усієї території, і ці лісові території є одними з найважливіших відновлюваних ресурсів Європи. Ліси ЄС надзвичайно різноманітні, з великою різноманітністю типів лісів, характеристик і структур власності. Вони забезпечують численні переваги для суспільства та економіки, будучи головним джерелом біорізноманіття. Крім того, вони є ключовим ресурсом для покращення якості життя та створення робочих місць.

Ці суспільні переваги є причиною того, чому ЄС підтримує лісове господарство; зокрема, це робиться через спільну сільськогосподарську політику (САР). Європейський союз також відіграє певну роль у допомозі країнам ЄС координувати їхні підходи та вирішувати проблеми, з якими стикаються ліси, наприклад зміна клімату. Така координаційна підтримка надається через лісову стратегію ЄС.

САР надає фінансову підтримку сільським районам, і країни ЄС можуть вибрати фінансування лісогосподарських заходів через свої національні програми розвитку сільських територій. Ці заходи спрямовані на захист лісу, підвищення його стійкості до зміни клімату, збереження його численних функцій, включаючи надання екологічних послуг, а також підтримку інвестицій, інновацій та навчання на користь сільської економіки.

У лісовому секторі ці заходи можуть підтримати:

- заліснення або створення лісів;
- нові системи агролісівництва (де дерева та сільськогосподарські культури або пасовища займають ту саму землю);
- запобігання пошкодженню лісів внаслідок пожеж, стихійного лиха чи катастроф, відновлення пошкоджених лісів;
- кліматостійкість та екологічна цінність лісових екосистем;

- інвестиції в лісові технології, мобілізацію, переробку та маркетинг лісової продукції;

- договори землеустрою щодо лісо-екологічного-кліматичного обслуговування та збереження лісів;

- збереження та популяризація лісових генетичних ресурсів.

У рамках своїх зобов'язань щодо забезпечення ефективного використання державних коштів Європейська Комісія оцінює вплив лісогосподарських заходів, які здійснюються в рамках програм розвитку сільської місцевості. За висновками цієї оцінки, як правило формуються основні положення майбутньої політики.

Нова лісова стратегія ЄС на 2030 рік визначає, як захистити та відновити ліси в Європейському Союзі, щоб вони продовжували надавати численні послуги, від яких залежить суспільство. Європейська Комісія опублікувала стратегію біорізноманіття до 2030 року в рамках Європейської зеленої угоди з метою вивести біорізноманіття ЄС на шлях відновлення до 2030 року.

Ця нова стратегія встановлює політичні рамки для підвищення якості, кількості та стійкості лісів Європи, що дозволяє краще планувати ліси майбутнього, а також визначає алгоритми дій.

Нова лісова стратегія ЄС на 2030 рік є однією з головних ініціатив Європейської зеленої угоди та базується на стратегії ЄС щодо біорізноманіття на 2030 рік. Стратегія сприятиме досягненню цілей ЄС щодо біорізноманіття, а також цілі щодо скорочення викидів парникових газів не менш ніж на 55 % до 2030 року, та кліматичної нейтральності до 2050 року; в стратегії визначено центральну та багатофункціональну роль лісів, а також внесок лісівників і всього лісового ланцюжка створення вартості для досягнення сталої та кліматично нейтральної економіки до 2050 р. та збереження жвавих і процвітаючих сільських територій.

Стратегія, як правило, супроводжується двома робочими документами: робочим документом щодо консультацій із зацікавленими сторонами та

доказовою базою та робочим документом щодо зобов'язань посадити 3 мільярди дерев до 2030 року.

Нова лісова стратегія ЄС підтримуватиме соціально-економічні функції лісів для процвітання сільських територій і стимулювання лісової біоекономіки в межах сталості. Він також захищатиме, відновлюватиме та збільшуватиме ліси ЄС для боротьби зі зміною клімату, поверне втрату біорізноманіття та забезпечить стійкі та багатофункціональні лісові екосистеми шляхом:

- сприяння стійкій лісовій біоекономіці для довговічних деревних виробів;

- забезпечення сталого використання деревних ресурсів для біоенергетики;

- сприяння біоекономіці, заснованій на недеревних лісах, включаючи екотуризм;

- розвиток навичок і розширення можливостей людей для стійкої лісової біоекономіки;

- захист останніх первинних і старовікових лісів ЄС;

- забезпечення відновлення лісів і посилене стале управління лісами для адаптації до клімату та стійкості лісів;

- відновлення та заліснення біорізноманітних лісів, у тому числі шляхом посадки 3 мільярдів додаткових дерев до 2030 року;

- надання фінансових стимулів для власників та менеджерів лісів для покращення кількості та якості лісів ЄС.

Стратегія також фокусується на:

- стратегічному моніторингу лісів, формуванні звітності та зборі даних;

- розробці сильної програми досліджень та інновацій для покращення знань про ліси Європи;

- впровадженню інклюзивної та узгодженої системи управління лісами ЄС;

- посиленні імплементації та виконання існуючих правил ЄС.

Багаторічний план реалізації лісової стратегії ЄС (Forest MAP) містить конкретний перелік заходів для забезпечення узгодженого підходу до лісів і лісового сектора. У ньому вказуються ті, хто бере участь, і необхідні часові рамки для різних заходів. Крім того, він визначає очікувані результати цих заходів.

Постійний комітет лісового господарства (SFC) виконує три основні функції:

- він діє як дорадчий та керівний комітет для конкретних лісогосподарських заходів;

- як спеціальний консультаційний форум, який надає експертні знання у зв'язку з розвитком ініціатив, пов'язаних з лісами, в рамках різних політик ЄС, таких як розвиток сільської місцевості та навколишнє середовище;

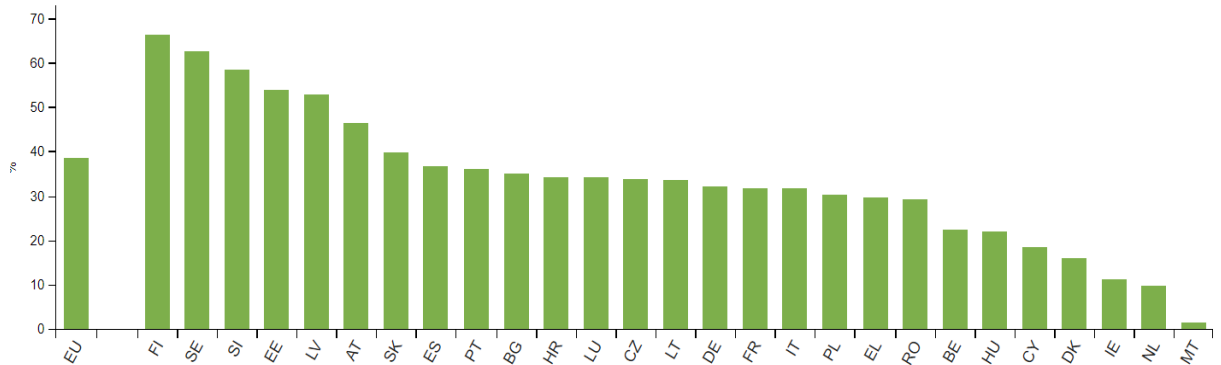
- це забезпечує простір для обміну інформацією між країнами ЄС, а також між країнами ЄС і Комісією.

SFC має членів, які представляють країни ЄС, а Комісія очолює комітет. Членів комітету висувують уряди країн ЄС. Групи громадянського діалогу складаються з неурядових організацій. Як мінімум, усі вони працюють на загальноєвропейському рівні.

Серед тем для обговорення групи громадянського діалогу з питань лісового господарства:

- лісова стратегія ЄС;
- політика розвитку села;
- стратегія біорізноманіття та Natura 2000;
- виклики та можливості для суспільства від біоекономіки;
- кліматично-енергетичний пакет до 2030 року;
- адаптація до змін клімату та захист лісів;
- впровадження регламенту ЄС щодо деревини;
- спостереження за глобальними та регіональними процесами Forest Europe та UNFF;
- взаємодія з питань лісового господарства та лісової продукції.

ЄС є підписантом Forest Europe, яка об'єднує 46 європейських країн (не всі з яких є країнами ЄС), на міністерському рівні для сприяння співпраці, рис. 1.24.

Estimates: EU, Belgium, Czechia, Estonia, Greece, Spain, Italy, Latvia, Hungary, Malta, Netherlands, Finland and Sweden.

France: estimates referring to metropolitan France.

Source: Eurostat, FAO (online data code: for_area_efa and reg_area3)

eurostat

Рис. 1.24. Розподіл лісів за країнами Європи, за даними Євростату

Стале лісокористування та багатофункціональна роль лісів лежать в основі всього лісового законодавства ЄС. Співтовариство розуміє, що відсутність сталого лісокористування призводить до збільшення витрат на управління і, як наслідок, знижує конкурентоспроможність лісового сектору. Тому Лісовий план дій ЄС починається з визначення ключових заходів, спрямованих на підвищення довгострокової конкурентоспроможності.

Для досягнення спільних цілей «лісової політики», викладених у Лісовій стратегії ЄС (1998 р.) та Плані дій у лісовому секторі (2006 р.), всі держави-члени затвердили та впровадили національні лісові програми відповідно до принципу субсидіарності та концепції спільної відповідальності. Нажаль замість того, щоб розробляти національні лісові програми відповідно до формального підходу Європейської конференції міністрів з питань охорони лісів, подальше планування в Україні набуло форми розробки загальнодержавної цільової програми «Ліси України» на найближчі/кожні 5 років. В цілому, некритичне ставлення до участі зацікавлених сторін та міжсекторальних обговорень призвело до умовного характеру деяких

показників програми, включаючи ключовий пріоритет «збільшення лісистості». Масштабне лісорозведення досі не розглядалося в контексті пом'якшення наслідків зміни клімату або адаптації до них [69].

Програми анонсовані Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів та Міністерством аграрної політики щодо поєднаного лісорозведення, Державна стратегія управління лісами України до 2035 року, а також державна цільова програма розвитку українського села, значно відрізняються одна від одної та не є пов'язаними та системними компонентами [58].

На відміну від ЄС, розвиток лісового господарства в Україні не розглядається як компонент розвитку сільських територій при формуванні національної політики та програм певних сформованих заходів, передбачених Регламентом ЄС про розвиток сільських територій. Деякі з них стосуються безпосередньо лісового господарства, а окремі виключно сільських територій і мають відповідні показники. 14 документів безпосередньо пов'язані з лісовим господарством, а 8 зосереджені виключно на лісовому господарстві, з окремими бюджетами та індикаторами. Політика розвитку сільських територій в Україні не включає заходи зі сталого лісокористування, як це зазначено в проекті Загальнодержавної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2035 року.

Для виконання задекларованого завдання «формування ефективної системи управління сільським розвитком з урахуванням політики та стандартів ЄС» проект Загальнодержавної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2035 року потребує суттєвого доопрацювання в частині інтеграції лісового господарства у розвиток сільських територій. Використання біомаси для виробництва енергії вважається найважливішим внеском європейського лісового сектору в досягнення цілей Кіотського протоколу на перший фінансовий період прогнозованого часу до 2035 року.

З 2009 р. український уряд надав стратегічного значення використанню деревини як альтернативного джерела енергії і запровадив та виділив 25 млн

грн на закупівлю технічних комплексів та обладнання для виробництва паливної тріски. Однак досвід показав, що використання деревини як альтернативного палива є дорогим і не завжди ефективним.

Усі держави-члени Європейського Союзу проводять національні лісові інвентаризації, а на рівні Співтовариства створено понад 500000 га пробних площ. Національні лісові інвентаризації є єдиним надійним способом оцінити поточні темпи росту насаджень, що є основою для регулювання обсягів заготівлі деревини на національному рівні. Дані національних інвентаризацій використовуються країнами для національної та міжнародної лісової звітності, наприклад, для Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

На думку експертів, відсутність актуальних статистичних даних про ліси є серйозною проблемою лісової політики України: відповідно до Державної стратегії управління лісами України до 2035 року (заходи «Здійснення інвентаризації лісів із застосуванням статистичних методів»), реалізується поступове запровадження національної інвентаризації лісів України, але на жаль, це питання поки що не цілком врегульоване, ні законодавчо, ні системно [49].

Як приклад, буде дуже доцільно, розглядати особливості функціонування лісогосподарств в Німеччині. Тут можна зазначити, що лісове законодавство Німеччини створює правове поле для успішного функціонування трьох форм власності на ліси, рис. 1.25.

В ході дослідження було встановлено, що у Німеччині переважно домінують невеликі за лісоволодіння. Як правило середня площа одного лісоволодіння складає 15,5 га. Лісова політика в Німеччині проводиться з врахуванням розмірів лісових господарств з метою проведення ефективної лісової політики переважно в приватних лісах. У Німеччині виділяють наступні класи підприємств, рис. 1.26.

Рис. 1.25. Основні форми власності характерні для лісового господарства Німеччини [47]

площею до 1 га	<ul style="list-style-type: none"> ліси повністю підпорядковуються інтересам сільського господарства;
площею 1-5 га	<ul style="list-style-type: none"> ліси використовуються головним чином для екологічних і соціальних потреб;
площею 5-20 га	<ul style="list-style-type: none"> ліси орієнтуються на виробництво продуктів на ринок, які потрібні для зовнішніх виробництв;
площею 20-50 га	<ul style="list-style-type: none"> ліси орієнтуються на виробництво продуктів на ринок, які потрібні для зовнішніх виробництв; лісовласники регулярно працюють у лісі;
площею 50-200 га	<ul style="list-style-type: none"> лісовласники регулярно працюють у лісі; господарство в лісах ведеться з метою отримання доходу і пов'язане з іноземними споживачами лісових ресурсів.

Рис. 1.26. Основні класи лісогосподарств, що характерні для Німеччини [62]

Лісова політика Німеччині передбачає розробку просторових планів для запобігання природним і техногенним катастрофам та збереження потенціалу природи. Згідно з чинним німецьким законодавством, лісогосподарські підприємства зобов'язані готувати так звані рамкові плани для окремих лісових ділянок. Ці плани готуються компетентними органами лісового господарства, а також можуть залучатися громадські організації. Перелік основних податків у сфері лісового господарства в Німеччині представлений на рис. 1.27.

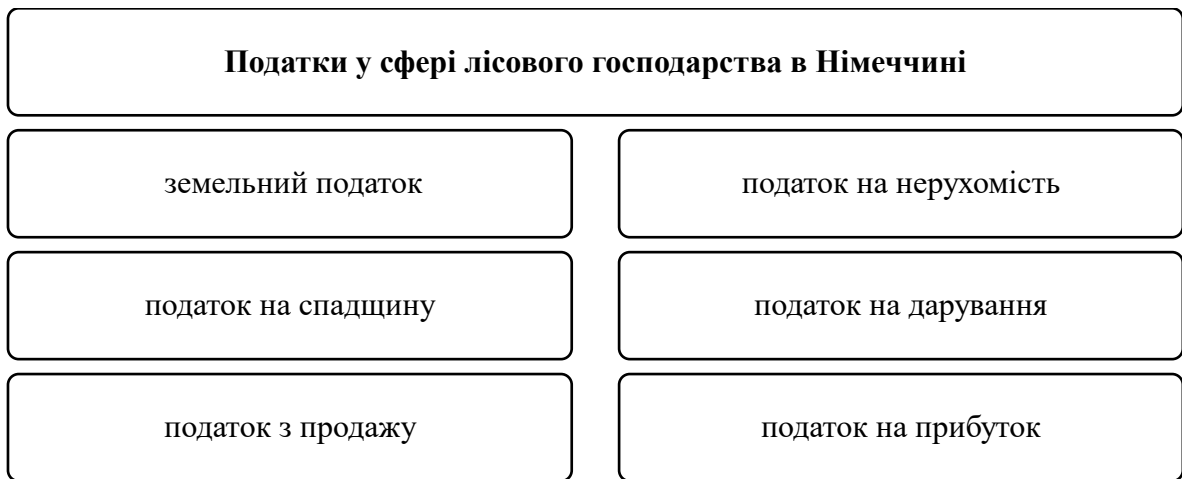

Рис. 1.27. Перелік основних податків у сфері лісового господарства в Німеччині [62]

Цікаво, що власники лісів площею до 0,3 га не є платниками земельного податку. Однак це не стосується дрібних власників лісів, які використовують свої ліси для вирощування плантаційних дерев [53, с. 73].

Якщо аналізувати лісогосподарство Італії, то тут діюче законодавство вимагає від лісогосподарських підприємств розробляти лісогосподарські виробничі плани, але такими планами охоплено більше половини лісів, що перебувають у державній власності. Плани відновлення лісових ресурсів використовуються як інструмент регулювання національної та міжнародної допомоги, спрямованої на покращення стану лісів та дорожньої мережі в лісах.

В Італії лісове оподаткування здійснюється на основі лісових реєстрів. Власники лісів сплачують податок на свої доходи від землі, капіталу та праці. Дуже справедливо, що саме ставки податку варіюються залежно від рівня доходу. Корпорації сплачують податок на прибуток за ставкою 25%. Крім того, власники лісів сплачують місцевий податок у розмірі 15% від свого доходу.

Італійський податок на прибуток знижується, якщо ліс розташований вище 700 м над рівнем моря. Це сприяє розвитку лісового господарства в гірських районах з природними та економічними умовами, які ускладнюють накопичення лісових ресурсів. В Італії запроваджено спеціальний податок на целюлозно-паперову продукцію у розмірі 0,6–3,0% від ціни продажу.

Акумуляовані кошти спрямовуються на підтримку розсадників, технічну допомогу та дослідження в галузі плантаційного лісівництва.

У Швеції розроблено систему планування комплексного розвитку лісового господарства та лісової промисловості на основі методу автоматизованих систем обробки даних [80].

У цій системі планування спочатку готується проект плану лісозаготівель. Дані про запаси деревини збираються шляхом визначення їх руху та вимірювання модельних дерев. У Фінляндії результати такого планування називаються «розрахунками рубок». Ці дані є основою для планування ведення лісового господарства. Розрахунки рубок надають інформацію про стан лісу та майбутні витрати і доходи. На основі розрахункової лісосіки складається план рубок, який найкраще відповідає вимогам ведення лісового господарства, що потім є основою для проведення лісозаготівельних робіт. У Фінляндії для визначення «розрахункової лісосіки» використовується спеціальний метод, що базується на доходах [44].

Рис. 1.28. Організаційна структура лісової служби Фінляндії [44]

Шведська система оподаткування нерухомості заохочує збереження невеликих землеволодінь, оскільки чим більша земельна ділянка, тим вища ставка податку. Низькі податки на нерухомість є основною причиною низької інтенсивності приватних лісозаготівель. Тому було запроваджено спеціальний податок у розмірі 0,8% від вартості лісу, а акумуляовані кошти спрямовувалися на будівництво лісових доріг. Це створило сприятливі умови

для фінансування лісовідновлення та охорони лісів. Швеція запровадила податок на приріст деревини. Цей податок стягується, коли обсяг проданої деревини перевищує обсяг приросту деревини. Податок спрямований на розвиток лісового господарства в рамках щорічного приросту деревини [10].

Основним податком у лісовому господарстві Норвегії є податок на лісовий дохід. Податок базується на середній вартості лісу. Лісові підприємства на своїй території безпосередньо виконують функцію господарювання шляхом планування та організації створення лісів, лісовідновлення, вирощування лісу, охорони і захисту лісів та реалізації лісової продукції [45].

У ситуації, коли державні ліси та державні лісогосподарські підприємства домінують, заслуговує на увагу досвід східноєвропейських країн щодо розвитку приватних компаній, які надають лісові послуги (вирощування лісу, лісовідновлення та інші лісовідновлювальні роботи на замовлення). Відтак, чинне польське законодавство не забороняє діяльність таких підприємств.

У Польщі налічується 377 приватних лісогосподарських підприємств, які надають послуги з лісовідновлення, лісозаготівлі, транспортування та управління лісовим господарством. Управління лісовим господарством у Польщі здійснюється Міністром навколишнього середовища та лісового господарства через Державну лісову службу. Державна лісова служба має повноваження ініціювати, організовувати та координувати заходи з охорони лісів, раціонального лісокористування та розвитку лісового господарства, організовувати лісовпорядкування та планування в лісах і прогнозування в лісовому господарстві, ініціювати та фінансувати дослідження в галузі охорони та розвитку лісів.

У Польщі плани ведення лісового господарства готуються на десятирічну перспективу. Для лісів, які не входять до складу Державного лісового фонду, готується спрощений план ведення лісового господарства. Слід зазначити, що якщо власником лісу є фізична особа, то план ведення

лісового господарства готується виключно за рахунок коштів саме державного бюджету Польщі; якщо власником є юридична особа, то план готується за її кошти.

План готують експерти Державної лісової служби. Плани затверджуються Міністром навколишнього середовища, природних ресурсів і лісового господарства [145].

Польський досвід є корисним для України з точки зору оподаткування лісового господарства. Це пов'язано з тим, що країна є сусідом, з яким вона успішно провела економічні реформи і з яким має плідну співпрацю. Оподаткування польських лісогосподарських підприємств регулюється Законом про ліс, який передбачає стягнення спеціального лісового податку. Податок стягується з умовної площі лісу (гектарів). Площа лісів (умовних гектарів) індивідуальних власників лісів обчислюється з використанням коефіцієнта перерахунку. Ставка податку за гектар лісової площі становить $0,125\text{ м}^3$ для лісоматеріалів хвойних порід. Ця ставка базується на середній ціні кубічного метру пиломатеріалів хвойних порід, як показано у піврічному звіті Головного управління статистики Польщі (публікується в урядовому виданні «Monitor Polski»).

Порівняння української та польської моделей ведення лісового господарства на основі переліку індикаторів якості сталого управління лісами Ради міністрів з охорони лісів Європи показує, що Україна протягом усього періоду незалежності дотримується політики згортання лісозаготівель.

Українська модель «сталого лісокористування» законодавчо закріплює домінуючу екологічну роль лісів, тоді як польська модель «раціонального лісокористування» законодавчо закріплює умову самофінансування державного лісового господарства. Площа лісів в Україні та Польщі збільшилася приблизно на 300000 га з 90-х років до сучасного періоду – до 9575000 га. За цей період площа доступних лісів у Польщі збільшилася на 100000 га, в той час як площа доступних лісів в Україні зменшилася на 1 млн га. Наразі площа доступних лісів у Польщі в 1,5 рази більша, ніж в Україні, а

абсолютна величина поточного приросту і заготівлі втричі більша, ніж в Україні.

В цілому, узагальнити основні відмінності в підходах щодо управління лісовою галуззю в країнах ЄС можна на рис. 1.29.

Окремо необхідно навести характеристику смарагдової мережі ЄС.

Смарагдова мережа (Emerald Network) – новітня мережа природоохоронних територій, яка впроваджується у країнах-не членах ЄС, які ратифікували Бернську конвенцію. Смарагдова мережа аналогічна мережі Natura 2000, яка присутня в країнах ЄС, і покликана забезпечити належну охорону видів та оселищ, наведених у Резолюціях 4 та 6 Бернської конвенції. Смарагдова мережа є перспективним інструментом охорони та сталого управління лісами, однак, формування Смарагдової мережі в Україні ще далеке від свого завершення.

Країна	Введення лісового господарства	Контроль та нагляд	Формування політики
 Польща	Державний холдинг «Lasy Państwowe»	Лісова інспекція	Міністерство клімату та навколишнього природного середовища
 Словаччина	Державне підприємство «LESY Slovenskej republiky, Š. P.»	Екологічний інспекторат	Міністерство сільського господарства та розвитку сільських територій
 Фінляндія	Державне підприємство «Metsähallitus»	Лісовий центр	Міністерство сільського та лісового господарства
 Україна	Держлісагентство	Держлісагентство	Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів

Рис. 1.29. Узагальнення досвіду країн ЄС щодо управління лісовою галуззю [39]

Смарагдова мережа (Emerald Network) – це мережа природоохоронних територій, яка створена задля збереження видів та оселищ, які потребують охорони на загальноєвропейському рівні. Смарагдова мережа формується у

країнах, які не є членами ЄС, і є аналогічною до мережі Natura 2000, яка функціонує у країнах ЄС. Розробка Смарагдової мережі України розпочалася у 2009 році і триває досі. Наразі Смарагдова мережа в Україні включає близько 12% території країни, у тому числі чимало українських лісів перебуває в процесі інвентаризації та затвердження, рис. 1.30.

Рис. 1.30. Смарагдова мережа на території України [107]

Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція), є основною передумовою для створення Смарагдової мережі, до якої приєдналися більшість країн Європи. У 1996 році Україна ратифікувала Бернську конвенцію, одним із положень якої, стало створення мережі Територій Особливого Природоохоронного Інтересу (Areas of Special Conservation Interest, ASCI), які і є складовими безпосередньо Смарагдової мережі. Більш детально про забезпечення функціонування та розвитку Смарагдової мережі прописано у ряді Резолюцій Бернської конвенції.

Українське законодавство, яке б регулювало роботу Смарагдової мережі в країні, наразі відсутнє, хоча й розробляється, адже положення Бернської конвенції є обов'язковими для України, яка ратифікувала дану конвенцію.

Мета Смарагдової мережі – забезпечити охорону оселищ та видів, наведених у Резолюціях 4 та 6 Бернської конвенції, відповідно. Для прикладу, Резолюція 4 передбачає охорону таких оселищ, як ацидофільні дубові ліси чи букові ліси. Резолюція 6 включає чимало лісових видів, наприклад, білоспинного та трипалого дятлів. Таким чином, наявність на певній території видів та оселищ з Резолюцій є передумовою для створення території Смарагдової мережі.

Збереження оселищ та видів у межах Смарагдової мережі реалізується через біогеографічний підхід. Це значить, що оцінка достатності визначених територій Смарагдової мережі для довгострокового збереження видів і оселищ проводиться в межах біогеографічних регіонів. Територія України розподіляється між континентальним біогеографічним регіоном (приблизно співпадає із Поліською та Лісостеповою кліматичними зонами), степовим (співпадає із Степовою кліматичною зоною та зоною субтропіків у Гірському Криму), альпійським (Українські Карпати) та паннонським біогеографічним регіоном, до якого входить рівнинна частина Закарпатської області [107].

Смарагдові території можуть як перекриватись з наявними об'єктами ПЗФ, так і включати інші території. Смарагдова мережа функціонує паралельно з мережею об'єктів природно-заповідного фонду та не є тотожною. Як вже зазначено, Смарагдова мережа створена з метою збереження видів та оселищ, які охороняються Бернською конвенцією. Для розуміння, об'єкти природно-заповідного фонду часто створюються і з іншою метою.

Існуюча модель управління лісовим господарством, яка базується на галузевому підході та жорсткому вертикальному управлінні системою використання, відтворення та охорони лісоресурсного потенціалу, вже не повною мірою відповідає сучасним вимогам сталого лісокористування і не забезпечує необхідного рівня інвестицій у лісогосподарські та лісозахисні

проекти. Підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС вимагає перегляду стратегічних пріоритетів розвитку окремих галузей національної економіки, зокрема тих, що базуються на використанні природних ресурсів та впливають на формування регіонального асиміляційного потенціалу. Таким чином, лісовий сектор, особливо його структурна складова, є показовим у цьому відношенні.

Крім того, значна регіональна асиметрія у рівні лісистості окремих регіонів України має суттєвий вплив на темпи нарощування та відтворення лісових ресурсів і виробничого потенціалу. Історично в Україні сформувалися багатолісні та малолісні регіони, що значною мірою визначило спеціалізацію та диверсифікацію виробничо-господарської діяльності державних лісогосподарських підприємств. Цим підприємствам державою делеговано право постійного користування землями лісового фонду з метою практичної реалізації пріоритетів державної лісової політики. З огляду на вище зазначене, існує потреба в науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів до реформування лісового господарства з урахуванням євроінтеграційної проблематики та кращого зарубіжного досвіду, особливо в частині залучення іноземного капіталу. Незважаючи на наявність численних праць з питань реформування лісового господарства, механізми наближення національних моделей управління лісовими ресурсами та фінансування лісового господарства до аналогічних моделей ЄС залишаються незрозумілими. У регіонах з вологими тропічними лісами, головним чином у Карпатському та Полінезійському регіонах, лісове господарство є важливою складовою соціально-економічного розвитку, поряд із сільським господарством. Однак, на жаль, не всі наявні резерви позитивного впливу лісового господарства на розвиток продуктивних сил певних територій використані повною мірою. Така ситуація зумовлена високим фізичним зносом лісозаготівельного та деревообробного обладнання більшості державних лісогосподарських підприємств та постійним дефіцитом інвестицій, що не дозволяє своєчасно впроваджувати новітні інноваційні технології в лісозаготівлі та деревообробці.

Крім того, неповною мірою використовується потенціал недеревинної сировини та нетоварної якості лісів. Однією з причин повільних темпів інноваційного та технологічного розвитку лісового господарства є значні інституційні обмеження щодо володіння, користування та розпорядження лісами та лісогосподарськими активами, що перешкоджає формуванню потужного приватного лісогосподарського бізнес-сектору.

З огляду на євроінтеграційні пріоритети України, необхідною умовою подальшого розвитку лісової галузі (впровадження сучасних лісогосподарських технологій, комплексне використання відходів лісозаготівлі, недеревинної сировини та нетоварного характеру лісів, модернізація виробничо-технічної бази лісозаготівлі та деревообробки) є поступове наближення національної моделі управління лісовим ресурсним потенціалом до моделі, що склалася в Європейському Союзі, насамперед, у постсоціалістичних країнах. Передумовою є поступове наближення вітчизняної моделі управління лісовими ресурсами до аналогічних моделей, що склалися в Європейському Союзі, особливо в постсоціалістичних країнах. Особливістю розвитку лісового господарства в багатьох країнах є наявність приватного лісового господарства. Приватне лісове господарство має великий потенціал і є альтернативою для зменшення навантаження на державні ліси.

Перш за все, перспективним є використання молодих лісів на нині не облікованих занедбаних землях. Необхідно прийняти рішення щодо спрощення процесу відведення земельних ділянок. В даному випадку-переведення із земель сільськогосподарського призначення в землі лісового фонду. Це б реально збільшило лісистість і це були б повноцінні молоді ліси, а не закинуті ділянки без деревної рослинності. Як тільки власник вирішує легалізувати статус лісу, він автоматично підпадає під дію галузевого закону. Це накладає на власника певні зобов'язання, але також створює права. У розвинених країнах закон також передбачає компенсацію вартості висаджених лісів. Існують цікаві приклади, коли державні або спеціальні фонди платять власникам лісів за те, щоб вони не вирубували свої ліси, тим самим

збільшуючи запаси деревини та інших органічних речовин і забезпечуючи фіксацію вуглецю в довгостроковій перспективі [109].

Також недооцінюються сучасні технології та досвід ведення лісового господарства. Приватний сектор зацікавлений у проектах зі швидким поверненням інвестицій. Як наслідок, у багатьох частинах світу активно створюються лісові насадження з низьким періодом лісозаготівель (плантації). Цей період може становити від 10 до 40 років, залежно від породи та мети вирощування деревини. Раніше популярними були плантації для виробництва целюлози, але зараз бурхливо розвиваються плантації для енергетичних цілей. У нашій країні є достатня кількість успішних прикладів, але перехід до промислових масштабів супроводжується невирішеними бюрократичними питаннями землекористування. Великий потенціал приватних лісів не використовується. Земля не працює на власника, держава не отримує податків, а суспільство не отримує лісової продукції та благ [44].

На думку П. Кравця, всі можливості від планової та адміністративної моделей управління були використані, але автентична та культурна структура в лісовому господарстві так і не була започаткована. Лісове господарство потребує рівноправних партнерів, які готові законтрактувати запланований обсяг деревини не на один рік. Тому процес формування основних гравців на цьому ринку поступово відбуватиметься через створення спілок та асоціацій. З появою великих та середніх іноземних компаній, готових інвестувати в переробку, питання планування та розподілу лісових ресурсів стане ще більш актуальним. Як тільки відновиться економічне зростання, переробка деревини швидко повернеться на внутрішній ринок і питання експорту лісу-кругляка стане менш актуальним.

Є ще одна цікава особливість. Це дуже низький рівень інтеграції кінцевих трейдерів (роздрібною мережі) в ланцюг поставок. Тому українські експортери надзвичайно чутливі до будь-яких кризових явищ чи ринкових коливань. Багато з них є малими та середніми підприємствами (МСП) і не здатні налагодити довгострокові партнерські відносини з лісогосподарськими

підприємствами. Працюючи від замовлення до замовлення, вони не мають стратегії розвитку чи плану щодо інвестицій та споживання деревини [65], а М. Попков запропонував для збільшення інвестиційного потенціалу для відтворення лісоресурсного потенціалу, за прикладом Туреччини та Польщі, 7–14% доходів лісгосподарських підприємств спрямовувати до Фонду розвитку лісового господарства. Крім того, вбачається доцільним використовувати його для вирівнювання умов роботи підприємств з різним ресурсним потенціалом, розвитку лісової інфраструктури, посадкових лісів та реалізації інноваційних проектів у сфері охорони, захисту лісів, лісовідновлення та збереження біорізноманіття. Лісове господарство України все ще переважно використовує радянську модель ведення лісового господарства, яка базується на забороні рубок у лісах, що мають захисне, природоохоронне та рекреаційне значення. Трохи більше половини українських лісів залучено до повноцінного планового господарського циклу. Це найнижчий показник у Європі, де більшість країн використовують 80–90% загальної площі та запасу лісів для заготівлі деревини. Україна має потенціал для значного збільшення обсягів заготівлі деревини, головним чином за рахунок заготівлі деревини низької якості, внутрішній попит на яку наразі обмежений, а ціни на неї значно нижчі, ніж в ЄС, а також за рахунок залучення до господарського обігу частини рекреаційних та природоохоронних лісів. Тим не менш, лісова політика потребує перегляду, оскільки збереження великих обсягів низькоякісної деревини зменшує ресурсний потенціал. У ситуації, що склалася, позиція деревообробників, які протестують проти скасування мораторію на експорт, є зрозумілою і логічною, але насправді їм потрібен не мораторій, а гарантія отримання сировини в необхідній кількості та якості.

Україна не перша країна, яка стикається з дефіцитом деревини. Для регулювання торгівлі деревиною можна і потрібно використовувати міжнародний досвід. Запозичуючи європейський досвід, теоретично можливо розробити правила справедливої торгівлі та надати пріоритет у постачанні

деревини підприємствам, які займаються глибокою переробкою деревини, створюють робочі місця та сплачують податки. Враховуючи досвід Європейського Союзу щодо надання фінансової підтримки фермерам та іншим сільськогосподарським підприємствам для створення захисних лісосмуг та заліснення сільськогосподарських земель, необхідним елементом вітчизняної лісової політики має стати стимулювання підвищення рівня лісистості в окремих адміністративних одиницях шляхом використання партнерських відносин між державою та суб'єктами господарювання [78].

Збільшення масштабів агролісомеліорації, як передумови забезпечення сталого та збалансованого сільськогосподарського виробництва - є однією зі складових національної лісової політики. Агролісомеліорація є важливим фактором, що обмежує масштаби ерозійних та експансійних процесів і разом з іншими агротехнічними засобами сприяє формуванню надійного субстрату для поглинання та асиміляції речовин, що руйнують навколишнє середовище токсинами. Європейський досвід також показав, що суб'єкти агробізнесу є ефективними учасниками процесів лісовідновлення, в тому числі агролісомеліорації. Оскільки наша країна перебуває в процесі наближення національного природоохоронного законодавства до відповідного законодавства ЄС та зближення національної та європейської лісових політик, необхідно формувати сучасні форми взаємодії суб'єктів агробізнесу з національними лісгосподарськими суб'єктами в напрямку здійснення лісорозведення та агролісомеліорації на сільськогосподарських, неродючих та дефляційних землях.

Висновки до першого розділу

В ході аналізу сучасного стану лісової галузі України було визначено, що в Україні існує досить багата лісова галузь, не лише за кількістю лісів, що покривають 16% території країни, а й за різноманіттям порід дерев, які ростуть на території України. Ліси України за своїм призначенням і розташуванням

виконують переважно захисні, оздоровчі, санітарно-гігієнічні, водоохоронні, та інші функції та забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах.

Крім того, визначено основне підприємницьке призначення лісів, що полягає, як в можливості отримання прибутків підприємствами та лісогосподарствами, так і в ролі переробки деревини, як необхідного матеріалу для пов'язаних виробництв лісового, паперового та лісохімічного спрямування. Визначено значну роль окремих порід деревини у відновленні лісових ресурсів та їх призначення в економічних процесах на рівні національної економіки країни.

Загальна площа лісового фонду України становить – 10,4 млн га, із яких вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн га. За останні 50 років площа лісів України зросла на 21%, а запас деревини збільшився майже у тричі. Запас деревини в лісах оцінюється в межах 2102 млн куб. м., загальна середня зміна запасу сягає 35 млн куб. м., середня щорічна зміна запасу на 1 га у лісах Держлісагентства дорівнює 4 куб. м і коливається від 5 куб. м в Карпатах до 2,5 куб. м у Степовій зоні. Таким чином, відбувається поступове збільшення запасу, що підтверджує значний економічний і природоохоронний потенціал лісів нашої країни.

Проведена в дослідження оцінка реалізації національних інтересів в системах організації лісового господарства розвинених європейських країн показала, що на сучасному етапі в ЄС функціонує Нова лісова стратегія ЄС на 2030 рік, що прийнята Європейською Комісією. Вона ґрунтується на Стратегії ЄС щодо біорізноманіття на 2030 рік та реалізує ініціативу Європейського зеленого курсу. Ця стратегія містить положення, відповідно до яких реалізація затверджених заходів вплине на скорочення викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року та мінімізує негативні чинники, які можуть призвести до зміни клімату в країнах ЄС до 2050 року.

В ході дослідження також було виявлено, що корисним європейським досвідом ведення лісового господарства, який може застосовувати Україна є приклади господарювання таких країн як Німеччина, Фінляндія та Польща.

Особливо Польща, як спільно з Україною має в своєму користування карпатський лісовий масив, найбільш близька за своєю моделлю до України. Також, Україна, інтегруючись у європейську модель заходів щодо відтворення, використання та охорони лісів активно бере участь у Смарагдовій мережі, мережі природоохоронних територій, створеній задля збереження біорізноманіття видів та оселищ, які потребують охорони на загальноєвропейському рівні.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

2.1. Нормативна база регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України

Основним нормотворчим документом, що регулює діяльність лісової галузі України є Лісовий кодекс України, що прийнятий 21.01.1994 № 3852-ХІІ [2]. Проте, всі нормативно-законодавчі документи, що регулюють діяльність лісової галузі можна розподілити на дві загальні групи: закони України та підзаконні акти, таб. 2.1.

На сучасному етапі в Україні керівний стратегічний документ державної лісової політики це Державна стратегія управління лісами України до 2035 року (постанова КМУ від 7 вересня 2022 р. № 1003) та “Деякі питання реформування управління лісової галузі” (постанова КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1777-р). У Міндовкілля на постійній основі працює робоча група з розробки та вдосконалення державної стратегії управління лісами до 2035 року. Ця група була створена згідно наказу Міндовкілля від 15 липня 2020 року.

В розрізі відсутності саме стратегічних документів розвитку було досліджено питання стратегування в Україні, а саме досліджено відповідальний орган за цю процедуру. На сьогодні в Україні відсутнє чітке правове визначення системи ієрархії стратегічних документів не лише Державної лісової політики, а й загалом по країні в різних сферах. Це загальна проблема, яка звичайно відображається на плануванні лісової політики.

Якщо проаналізувати положення чинного законодавства України, то можна побачити наступні шляхи та способи стратегування, які передбачені діючим законодавством:

Таблиця 2.1 - Класифікація нормативно-законодавчої документації в сфері регулювання діяльності лісової галузі України, складено автором

Закони України	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ; 2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-ІІІ регулює земельні відносини при використанні лісів, а також рослинного й тваринного світу; 3. Закон України Про мисливське господарство та полювання: від 22.02.2000 № 1478-ІІІ; 4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ щодо збереження й відтворення лісів; 5. Закон України Про тваринний світ: від 13.12.2001 № 2894-ІІІ; 6. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 № 161-ХІV; 7. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 № 3781-ХІІ; 8. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII; 9. Закон України Про природно-заповідний фонд України: від 16.06.1992 № 2456-ХІІ;
Підзаконні акти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року (постанова КМУ від 7 вересня 2022 р. № 1003); 2. “Деякі питання реформування управління лісової галузі” (постанова КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1777-р); 3. Про затвердження Санітарних правил : Постанова КМУ від 27.07.1995 № 555; 4. Про затвердження Правил відтворення лісів : Постанова КМУ; Правила від 01.03.2007 № 303; 5. Постанова КМУ “Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів”, від 23.05.2007 № 761; 6. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу : Постанова КМУ; Порядок від 23.07.2008 № 665; 7. Постанова КМУ “Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва”, від 17.11.1997 № 1279; 8. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про ПЗФ Постанова КМУ від 24.07.2013 № 541; 9. Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок: Постанова КМУ від 16.05.2007 № 733; 10. Постанова КМУ “Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів”, від 12.05.2007 № 724; 11. Про затвердження Положення про державну лісову охорону : Постанова КМУ; Положення від 16.09.2009 № 976; 12. Постанова КМУ “Про затвердження Порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів”, від 20.06.2007 № 848; 13. Про затвердження Правил рубок головного користування: Наказ Держкомлісгосп України від 23.12.2009 № 364; 14. Про затвердження Правил пожежної безпеки в лісах України : Наказ Держкомлісгоспу України від 27.12.2004 № 278; 15. Постанова КМУ “Про затвердження Порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України”, від 23.04.1996 № 449; 16. Про затвердження Інструкції про порядок погодження та затвердження розрахункових лісосік : Наказ; Мінприроди України від 05.02.2007 № 38;

1) визначення засад державної лісової політики у сфері лісових відносин. Ця компетенція закріплена за Верховною Радою України, про що свідчить і Конституція України і Лісовий кодекс України.

2) затвердження загальнодержавних програм з охорони й захисту використання й відтворення лісів. Це так само компетенція Верховної Ради.

3) визначення пріоритетних напрямів та стратегії розвитку у сфері лісових відносин з урахуванням особливостей сьогодення. Таке повноваження закріплено за Міндовкіллям України і у чинному законодавстві також ще визначається, що Міндовкілля здійснює формування державної лісової політики.

4) затвердження державних програм з охорони захисту, використання та відтворення державних лісів. Таке повноваження закріплено за урядом України.

Тобто це може бути вже 4 стратегічних документи, які мають можливість з'явитися в Україні. Отже, у табл. 2.2 можна узагальнити основні засади державної політики у сфері лісових відносин в лісовій галузі.

Необхідно зауважити ще один цікавий момент, про те, що в чинному законодавстві України Міндовкілля за своїм Положенням наділено повноваженнями визначати пріоритетні напрямки та стратегію розвитку в сфері лісових відносин і так само вказано, що воно наділено повноваженнями забезпечувати формування державної лісової політики. На жаль у законодавстві немає чіткої відповіді про те, як між собою співвідносяться ці два повноваження: не зрозуміло чи те мова іде про одне й те саме, чи якимось з цих повноважень є складовою частиною іншого, чи вони взагалі є самостійними. Звичайно з юридичної точки зору якщо це тлумачити буквально, то забезпечення формування, скоріше за все дає підстави говорити про те, що Міндовкілля вчиняє певні організаційні заходи для того, щоб напрацювати певні стратегічні документи державної лісової політики, а повноваження визначати пріоритетні напрями та стратегію розвитку більш вказує на те, що Міндовкілля повинно мати конкретні можливості сприйняття стратегічного документу. Даний функціонал бажано було б узгодити з усіма ключовими стейкхолдерами лісової галузі.

Таблиця 2.2 – Визначення основних засад державної політики у сфері лісових відносин, складено автором

Назва органу держвлади	Повноваження за...		
	Конституцією	Лісовим кодексом	іншими НПА
ВРУ	визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики (п. 5 ст. 85)	визначає засади держполітики у сфері лісових відносин (п. 1 ч. 1 ст. 26)	-
КМУ	- забезпечення проведення політики у сферах охорони природи, екобезпеки і природокористування (п. 3 ст. 116)	- забезпечує реалізацію держполітики у сфері лісових відносин (п. 1 ч. 1 ст. 27)	- забезпечує проведення політики у сферах охорони природи, екобезпеки і природокористування (п. 3 ч. 1 ст. 2; абз. 13 п. 2 ч. 1 ст. 20 ЗУ «Про КМУ»)
Міндовкілля	-	- забезпечує формування держполітики у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, ведення лісовпорядкування, держліскадастру, обліку, моніторингу та проведення національної інвентаризації лісів (п. 2 ч. 1 ст. 28) - забезпечує формування держполітики у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів як складової частини держполітики у сфері охорони НПС (п. 1 ч. 1 ст. 29)	- міністерства забезпечують формування та реалізують держполітику в одній чи декількох сферах (ч. 2 ст. 1 ЗУ «Про ЦОВВ») - забезпечує формування та реалізацію держполітики у сфері лісового та мисливського господарства (пп. 1 п. 2; пп. 5 п. 4 Положення про Мінекоенерго)
ДАЛРУ	-	- вносить пропозиції щодо формування державної політики (п. 1 ч. 1 ст. 28–1)	- серед основних завдань ЦОВВ є внесення пропозицій щодо забезпечення формування держполітики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність (п. 4 ч. 1 ст. 17 ЗУ «Про ЦОВВ»); - серед основних завдань ДАЛРУ є внесення на розгляд міністра захисту довкілля пропозицій щодо забезпечення формування держполітики в сфері лісового та мисливського господарства (пп. 2 п. 3 Положення про ДАЛРУ)

Якщо розглядати повноваження щодо формування державної лісової політики на рівні органів виконавчої влади, зокрема певних секторних міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади, таких як Міндовкілля, Державне агентство лісових ресурсів та Державної екологічної інспекції, то безпосередньо повноваження щодо формування державної лісової політики закріплено за Міндовкілля, що законодавчо вписано у Положенні про даний орган [37].

Однак неможливо не звернути увагу на те, що дуже велике занепокоєння викликає той факт, що Міндовкілля дуже часто проходить процеси реорганізації, а це відповідно тягне за собою зміну організаційної структури міністерства, прийняття нового Положення, відповідні нові кадрові призначення. Діюча структура Міндовкілля представлена в Додатку В. Тобто певний час міністерство практично є недієздатним через вирішення саме організаційних питань. У 2019 році Міндовкілля, яке на той час було Мінекоенерго було визнано тим органом влади, який формує державну політику в сфері лісового господарства, замість міністерства аграрної політики, яке здійснювало ці функції раніше. Однак, лише на початку 2020 року в цьому міністерстві – Мінекоенерго, був створений структурний підрозділ, який займається лісовими питаннями та експортна група лісової політики в складі директорату з формування політики у сфері раціонального та ефективного використання природних ресурсів. І, здавалося б дана група має активно вже вирішувати наявні завдання, проте, знову відбулася реорганізація. Звісно доцільним стало розподілення Мінекоенерго для виконання функції Міністерства енергетики і виконання функцій охорони навколишнього природного середовища. Але з точки зору реалізації відповідним міністерством функції у сфері охорони довкілля, даний момент є більш негативним ніж позитивним, адже спонукає до реорганізації вже в структурі Міндовкілля.

Детально проаналізовані повноваження Держлісагентства в тих аспектах, які стосуються формування державної лісової політики, оскільки роль

Держлісагентства у цьому процесі є значною бо воно наділено повноваженнями з внесення пропозицій по забезпеченню формування лісової політики. При чому неоднократно висувалися пропозиції, щоб Держлісагентство наділити повноваженнями формувати лісову політику. На сьогодні це питання є дискусійним, але якщо впроваджувати його в життя слід звернути увагу на наступні законодавчі моменти:

1) законом України про центральні органи виконавчої влади чітко визначено, що до таких органів відноситься міністерство чи інші центральні органи виконавчої влади і цей закон для всіх таких суб'єктів принципово розділяє повноваження [1].

2) на міністерства (будь-які) покладається функція формування державної політики, на інші центральні органи виконавчої влади, до яких зокрема в поточному статусі відноситься Держлісагентство і Державна екологічна інспекція, покладаються функції, в першу чергу, реалізації даної політики [7].

Тому, якщо ставити питання про надання Держлісагентству повноважень з формування державної лісової політики повинні відбутися відповідні структурно-організаційні зміни і Держлісагентство повинно отримувати статус міністерства, для того щоб все відповідало тим загальним нормам чинного законодавства, які на сьогодні у ньому передбачені.

Також необхідно зазначити в контексті формування державної лісової політики, окремий невеликий факт, який свідчить про те, що коли відбуваються якісь структурно-організаційні зміни, то слід переглядати положення чинного законодавства і удосконалювати – приводити у відповідність до тих змін, які відбулися.

А саме, повноваження формувати і в певних аспектах реалізовувати державну політику були закріплені за Міндовкілля, раніше АПК. І за Міндовкілля так само закріплено повноваження формувати державну політику в сфері охорони навколишнього природнього середовища – теж безпосередня і важлива функція, табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Розподіл повноважень між Міндовкілля, ДАЛРУ та ДЕІ щодо формування лісової політики, складено автором

Центральні органи виконавчої влади	Повноваження ЦОВВ щодо формування лісової політики	
	Формування лісової політики	Внесення пропозицій щодо забезпечення формування лісової політики
Міндовкілля України	Х	
ДАЛРУ		Х
ДЕІ України		Х (у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, у т.ч. у частині здійснення державного нагляду за використанням, охороною та відтворенням лісів)

Однак, у Лісовому кодексі України зазначено, що коли розробляються нормативно-правові акти, які визначають умови ведення лісового господарства, якісні та кількісні показники оцінки діяльності в цій галузі, то такі нормативно-правові акти повинні бути затверджені в установленому порядку відповідним центральним органом виконавчої влади, який формує державну політику в сфері лісового господарства, тобто наразі це Міндовкілля, за погодженням з відповідним центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, органом якого знову ж виступає Міндовкілля. Тобто спостерігається така собі неузгодженість функцій в процесі яких Міндовкілля саме собою керує, контролює й організує [2].

Усунення даного непорозуміння можливо зміною до законодавства у відповідності до підзаконного акту «Порядок взаємодії Міністерства екології та природних ресурсів України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується й координується КМУ через міністра екології та природних ресурсів України». В цьому документі вже визначається порядок підготовки нормативно-правових актів, але не передбачено погодження Міндовкіллям проектів власних нормативно-правових актів, які були підготовані будь-якими центральними органами виконавчої влади перед тим,

як їх затверджувати. Це свідчить про те, що відбуваються певні зміни і Лісовий кодекс, і інші акти законодавства повинні переглядатися й удосконалюватися відповідно до змін, що відбуваються.

Стосовно реалізації державної лісової політики, що має бути відображена також в нормативно-законодавчих актах, необхідно зазначити, що згідно законодавства України функції з реалізації державної політики у сфері лісових відносин покладені на Кабінет Міністрів України, на Державне агентство лісових ресурсів України, а також, в певних частинах, на Міністерство захисту довкілля та охорони природних ресурсів України. Тут також необхідно розглянути перетинання повноважень в лісових відносинах в окремих сферах між такими органами як Державне агентство лісових ресурсів України і Міндовкілля України. Зокрема, це стосується повноважень, що відображають затвердження нормативів спеціального використання природних рослинних ресурсів та розрахункових лісосік, це питання які стосуються погодження матеріалів лісовпорядкування, повноваження в частині погодження рішень обласних державних адміністрацій про надання лісів у постійне користування і це повноваження Держлісагентства та Мінприроди, які стосуються здійснення погоджень рішень про встановлення ліміту використання лісових ресурсів під час здійснення побічних лісових користувань та лісових ресурсів під час заготівлі другорядних лісових матеріалів. Крім того, доцільно проаналізувати як у чинному законодавстві регулюються повноваження за Міндовкілля і за ДАЛРУ в частині погодження розподілу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок [7].

В результаті порівняння цих повноважень, які передбачені зокрема в Положеннях про ці органи, не було виявлено їх дублювання, однак виявилися інші законодавчі недоліки:

1) у Положенні про Держлісагентство не передбачено повноважень з питань погодження розрахункової лісосіки, хоча ці повноваження з погодження за ним закріплено у Лісовому кодексі України, зокрема сказано,

що розрахункова лісосіка затверджується Міндовкілля за погодженням з Держлісагентством [7];

2) у Положенні про ДАЛРУ та Положенні про його територіальні органи не передбачено повноважень із погодження про надання у постійне користування лісів, що здійснюється на підставі рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, прийнятих у межах їх повноважень. Таке повноваження за ДАЛРУ закріплено так само в Лісовому кодексі України [11].

Якщо може бути дискусійним питання про те, чи варто відобразити в Положенні про Держлісагентство всі випадки різного роду погоджень, які вони здійснюють під час реалізації Державної лісової політики, то по інших питаннях варто звернути увагу й усунути ці законодавчі прогалини й додати повноваження в царині Положень ДАЛРУ та Положення про його територіальні органи, оскільки в цих положеннях не передбачено такі повноваження як: повноваження із внесення до відповідних органів виконавчої влади подання про встановлення лімітів на використання лісових ресурсів під час здійснення побічних лісових користувань та лісових ресурсів під час заготівлі другорядних лісових матеріалів. Крім того, тут не передбачено повноваження із прийняття рішення про виділення особливо захисних лісових ділянок, хоча про таку компетенцію мова йде у Лісовому кодексі України та в Порядку поділу лісів України на категорії.

Необхідно також зазначити, що не узгоджено Інструкцію про порядок погодження та затвердження розрахункових лісосік з положеннями Лісового кодексу України, а саме у Кодексі передбачено, що саме Міндовкілля затверджує розрахункову лісосіку саме за погодженням із Держлісагентством, а в Інструкції сказано, що Держлісагентство лише розглядає матеріали та подає до міністерства ці пропозиції. Так само неузгодженим є і ще один момент: за Міндовкілля закріплено повноваження здійснювати погодження виділення особливо захисних лісових ділянок, однак у Лісовому кодексі України та спеціальному порядку поділу лісів на категорії таке повноваження

виділено лише для органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища в автономній республіці Крим.

Отже, ці моменти відображають той факт, що чинне законодавство України у сфері лісових відносин є недосконалим за певними моментами застарілим і неузгодженим, а отже назріла дуже актуальна проблема перегляду хоча б базових і основних нормативно-правових актів в цій сфері таких як Лісовий кодекс України і звичайно тих підзаконних нормативно-правових актів, які прийняті на розвиток його положень.

Стосовно державного контролю у сфері використання, охорони та відтворення лісів в Україні також були розглянуті повноваження різних органів, які цей державний контроль реалізують. Зокрема в ст. 94 Лісового кодексу України визначений перелік органів управління, що здійснюють саме державний контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів, серед органів, які наділені такими повноваженнями названі Державна екологічна інспекція та Державне агентство лісових ресурсів України.

Тут необхідно зазначити, що при аналізі повноважень Державної екологічної інспекції і всього масиву законодавства, що стосується її діяльності, було виявлено декілька проблемних моментів, які потребують вирішення [2]:

1) згідно законодавства України, а саме Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) в сфері господарської діяльності» не передбачено, що позапланова перевірка Державної екологічної інспекції може бути здійснена за заявами юридичних осіб. За заявами фізичних осіб може бути здійснена, а от за заявами юридичних осіб, відповідно до положень даного закону – ні. Цей проблемний момент був закладений в даний закон ще з часу його прийняття і велика кількість фахівців наголошували на цьому моменті, однак, станом на сьогодні положення цього закону залишаються без змін і юридичні особи не мають права ініціювати проведення Державною екологічною інспекцією позапланової перевірки.

В даному випадку рекомендовано внести зміни до абз. 5 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», а саме додати до переліку заявників – ініціаторів позапланової перевірки також і юридичних осіб.

2) серед проблем діяльності Державної екологічної інспекції є недопущення їх представників до здійснення перевірок. Для вирішення цієї проблеми, і представники Державної екологічної інспекції, і ряд фахівців, вбачають в збільшенні розміру штрафів за такий недопуск. При чому у публічній звітності Державної екологічної інспекції було зазначено, що таких випадків недопуску з кожним роком все збільшується, що підтверджує актуальність цієї проблеми та необхідність її вирішення.

Щодо вирішення цього питання на розгляд винесено законопроект, відповідно до якого збільшуються штрафи за недопуски, а також за цим же законопроектом передбачено надання Державній екологічній інспекції функції (статусу) природоохоронного органу.

3) стосовно повноважень у сфері контролю, які закріплені за ДАЛРУ, необхідно зазначити, що цей момент є дискусійним, адже законодавство в Україні з цього питання є недосконалим. Одні експерти говорять про те, що Держлісагентство наділено повноваженнями здійснювати саме державний контроль, інші спеціалісти, зокрема це позиція офіційно озвучена ряду представників агентства, що ДАЛРУ на сучасному етапі має право здійснювати лише відомчий контроль. В результаті порівняння і дослідження різних положень чинного законодавства було зроблено висновок про те, що обидві думки є досить доцільними, адже в Лісовому кодексі України зазначено, що Держлісагентство має право здійснювати саме державний контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів – це ст. 94 Лісового кодексу України. Однак, в Положенні про ДАЛРУ передбачено, що агентство має право проводити перевірки дотримання вимог законодавства у сфері лісового господарства лише в лісах підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління. Тобто повноваження на «не

здійснення» перевірок є обмеженим за Положенням і це вказує на те, що дійсно за Положенням Держлісагенство наділено такими контрольними функціями, які можна охарактеризувати як саме відомчий контроль, а не державний контроль, оскільки цей контроль поширюється лише на підприємства, які знаходяться в його віданні [11].

Для того, щоб вирішити ці проблемні моменти, так само виникає необхідність внесення змін до Лісового кодексу України. Для того, щоб чітко визначити що за ДАЛРУ закріплене повноваження саме щодо здійснення відомчого контролю. Однак, це необхідно робити лише в тому випадку, коли на державному рівні буде визначено, що дійсно у сфері контрольних функцій ДАЛРУ здійснює саме відомчий контроль. В стратегічному документі має бути відображено які органи здійснюють держконтроль в цій сфері, а на які органи покладається здійснення відомчого контролю.

Отже пропонується, що на державному рівні необхідно стратегічно визначити місце та роль ДАЛРУ та його територіальних органів у системі органів, що здійснюють контроль у сфері охорони, використання та відтворення лісових ресурсів, а також щодо дотримання законодавства у цій сфері. Наразі констатовано, що відомчий контроль з питань, що стосуються лісового господарства (довідково: про це зокрема зазначено в пп. 5 п. 6 Положення про ДАЛРУ, де передбачено, що ДАЛРУ має право проводити перевірки дотримання вимог законодавства у сфері лісового господарства (в лісах підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління): однак у ст. 94 ЛКУ Держлісагенство все ще названо одним із органів управління, що здійснює саме державний контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів). Така ситуація потребує законодавчих змін для усунення наявних суперечностей [7].

4) в контексті повноваження ДАЛРУ та його територіальних органів був виявлений недолік в Положенні про Держлісагенство де зазначено, що перевірки воно може проводити лише в лісах саме тих підприємств, установ і організацій, що належать безпосередньо до сфери його управління, то в

Положенні про його територіальні органи зазначено, що такі перевірки можуть здійснюватися будь-де, тобто не встановлено обмеження, що тільки в лісах підприємств, установ і організацій, що належать до сфери його управління. Це є нонсенсом, адже ДАЛРУ є вище стоячим органом і відповідно має бути кореляція між положеннями та повноваженнями, адже територіальні органи не можуть мати більш ширші повноваження ніж центральний орган виконавчої влади, тим більше що саме ДАЛРУ не одноразово наголошує на тому, що за його повноваженнями, воно має право здійснювати лише відомчий контроль.

Отже, необхідно усунути протиріччя між пп. 4.3 п. 4 Положення про ОУЛМГ Держлісагенства України, затвердженого Наказом МінАПК України від 21.03.2012 р. № 134, та пп. 5 п. 6 Положення про ДАЛРУ, затвердженого Постановою КМУ від 08.10.2014 р. № 52, а саме: в частині повноважень у межах одного відомства (Держлісагенства), за якого орган вищого рівня (Держлісагенство) має більше обмежень щодо контролю, ніж органи нижчого рівня (територіальні органи Держлісагенства), а саме щодо визначення суб'єктів, відносно яких може бути здійснена перевірка.

5) ще одним суперечним питанням в контексті розгляду теми державного контролю є питання статусу повноважень державної лісової охорони в Україні. Це питання дуже дискусійне, різні фахівці висловлюють різні точки зору, тут існують і підготовлені ґрунтовні дослідження в рамках, існують різні публікації з цього приводу. Багато і довго триває обговорення дискусій, однак поки що це питання не знайшло єдиного вирішення і важливо, щоб проблеми статусу і повноважень державної лісової охорони в Україні знайшли концептуальне керівне стратегічне вирішення в самому стратегічному документі державної лісової політики. Питання в тому, що функції державної лісової охорони покладені на посадових осіб Держлісагенства України, його територіальних органів і відповідних підприємств, установ, організацій, що входять до відання Держлісагенства. При чому, важливим моментом виступає те, що повноваження - реалізовувати державну лісову охорону –

наділені представники Держлісоохорони, котрі здійснюють це у поєднанні зі своїми основними повноваженнями відповідно до посад в Держлісагентстві, територіальних органах, лісогосподарських підприємствах, тобто здійснення державної лісової охорони це не основна функція, а додатковий обов'язок, статус, функція, закріплені законодавчо у Лісовому Кодексі України.

Вищевказана ситуація має свої як позитивні, так і негативні ознаки, див. табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Класифікація виконавчих функцій з державної лісової охорони за основними рисами, складено автором

Позитивні риси	Негативні риси
Якщо мова йде про здійснення державної лісової охорони представниками та відповідними посадовими особами лісогосподарських підприємств, то тут дуже чітко прослідковується оперативність здійснення на місці даних функцій	Ризики конфлікту інтересів, які зазначаються різною кількістю фахівців. Дані ризики пов'язані з тим, що посадові особи Держлісоохорони тим чи іншим чином відносяться до Держлісагентства і відповідно вони входять в структуру, яка наділена функціями здійснювати господарювання в лісах, а також функціями з охорони і контролю

Сьогоднішнє правове становище державної лісової охорони в Україні дає змогу констатувати ризики конфлікту інтересів, коли одні завдання можуть виконуватися на шкоду іншим завданням цього ж органу.

Це пов'язано з тим, що представники Держлісоохорони або є посадовими особами ДАЛРУ чи його територіальних органів, або працівниками підприємств, установ та організацій, що входять до сфери управління ДАЛРУ, тобто органу, що уповноважений одночасно займатися реалізацією державної лісової політики (складовою частиною якої є здійснення рубок лісу та іншого спецвикористання, тобто прибуткової діяльності у сфері лісового господарства) та охороняти ліс і здійснювати державний контроль за дотриманням законодавства у тій же сфері лісового господарства [7].

Питання проблеми державної лісової охорони як правоохоронного органу по різних аспектам і в першу чергу через такий момент, що вони не є представниками органу влади і не є публічними особами. Тому, так само в цьому аспекті, треба переглянути державний підхід до визначення державної

лісової охорони як правоохоронного органу і загалом державі треба визначитися з концепцією правоохоронних органів, адже при аналізі функціонування лісової галузі виявилось, що на державному рівні не має чіткого бачення якими основними базовими характеристиками повинен бути наділений правоохоронний орган, немає чіткого розділення видів цих правоохоронних органів. Тобто існує певний момент правової невизначеності.

За даною проблемою була навіть створена спеціальна комісія, яка повинна була дослідити питання загалом статусу правоохоронних органів в Україні і визначити їх, однак нажаль напрацювання цієї комісії в життя в повному обсязі не були втілені і станом на сьогодні немає чіткої правової визначеності, які органи відносяться саме до правоохоронних, за якими ознаками тощо.

Якщо це стосується посадових осіб Держлісоохорони, які одночасно є працівниками підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління ДАЛРУ, то ризик конфлікту інтересів ще вищий, оскільки вони перебувають у трудових відносинах із державними лісогосподарськими підприємствами ДАЛРУ (суб'єктами підприємницької діяльності, що безпосередньо займаються господарською діяльністю з метою отримання прибутку) та здебільшого отримують заробітну плату з власних коштів цих підприємств. Виявлені також проблеми щодо правового статусу цих посадових осіб Держлісоохорони як правоохоронного органу через те, що такі посадові особи не є представниками органу влади, публічними особами.

На сучасному етапі, з 2020 року, активно здійснюється реалізація прийнятих постанов КМУ, наказів Міндовкілля та ДАЛРУ, вносяться зміни до діючих нормативно-правових актів, що стосуються діяльності та реформи лісової галузі та лісогосподарських підприємств.

2.2. Аналіз існуючих проблем в діяльності підприємств лісової галузі

До основних проблем в діяльності підприємств лісової галузі України, безумовно, в першу чергу, треба віднести низький рівень фінансування.

Серед проблем фінансування лісового господарства України, опитані фахівці назвали наступні[34]:

1) відсутність стратегічних орієнтирів формування та розвитку механізму фінансування лісового господарства. Мається на увазі, що в стратегічному документі мають бути прописані базові керівні принципи, за якими формується модель фінансування лісового господарства в Україні.

2) недостатнє бюджетне фінансування лісової галузі (особливо державних підприємств у південно-східних областях та інших підприємств, що мають значні площі неексплуатаційних лісів).

3) великий розмір (наприклад, у 2020 році – 80%, у 2019-му – 90%) частини чистого прибутку (доходу), який мають сплачувати до Держбюджету України державні унітарні підприємства, зокрема державні підприємства лісового та мисливського господарства (постійні лісокористувачі);

4) проблеми рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів;

5) запровадження у 2018 році земельного податку на землі лісогосподарського призначення, що призвело до подвійного оподаткування (коли податок на землі с лісом складається з рентної плати та земельного податку) [12].

При цьому, недостатнє бюджетне фінансування лісової галузі, а саме в період 2016–2018 рр. було припинено надання фінансової підтримки з держбюджету України державним лісогосподарським підприємствам за бюджетною програмою КПКВК 2805060 (з 2019 року ця програма має номер 2409060) «Ведення лісового і мисливського господарства, охорона і захист лісів в лісовому фонді», а отже й на виконання заходів із ведення лісового та мисливського господарства лісогосподарськими підприємствами. Однак це не означає, що взагалі коштів за цією програмою не виділялося, але всі вони

практично передбачали заходи з фінансування і утримання бюджетних установ лісового і мисливського господарства, та в певних випадках, бюджетних установ природо заповідного фонду, що належить до сфери управління ДАЛРУ. Тобто лише на утримання структур, на реалізацію певних заходів, коштів не вистачало, що створило певні проблеми для лісогосподарських підприємств, зокрема погіршився їх фінансовий стан.

Відповідно до Рекомендацій виїзного засідання Комітету з питань екологічної політики та природокористування Верховної Ради України на тему: «Проблемні питання в лісовій галузі та їх законодавче врегулювання» (2019 рік) «відсутність фінансування лісогосподарських підприємств протягом 2016–2019 рр. призвела до катастрофічного погіршення економічної ситуації у цих підприємствах, особливо Південно-східного регіону України. Зупинені роботи зі створення нових захисних насаджень, не здійснюються профілактичні протипожежні заходи в лісах, що підвищило ризик виникнення пожеж у лісі, осередків шкідників і хвороб лісу, які негативно впливають на екологічний стан держави та призводять до надзвичайних наслідків». У Рекомендаціях також зазначено, що «відсутність бюджетної підтримки проектних, лісозахисних та інших установ призведе до їх повного банкрутства та звільнення кваліфікованих кадрів».

За даними звіту Рахункової палати України (2019 рік), згідно з бюджетними запитами, зокрема на 2017–2019 роки, за КПКВК 2805060 (з 2019–2409060) не забезпечувалися видатки на [111]:

- ведення лісовпорядкування та державного кадастру (ст. 47. 53 ЛКУ);
- проведення заходів з підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу, охорони, захисту і відтворення лісів (ст. 98 ЛКУ);
- оформлення права власності та права користування земельною ділянкою (ст. 125 ЗКУ) – підприємства не можуть виконувати роботи з відтворення нових лісів без відповідних прав;
- забезпечення проведення національної інвентаризації лісового фонду з урахуванням кращої світової практики (Указ Президента України від

21.11.2017 р. № 381 / 2017 «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природо-заповідного фонду.

Отже, на основі наведених даних, можна зробити висновок про те, що ситуація з фінансуванням вкрай негативно впливає на ефективність роботи лісової галузі. Вона знижує рентабельність лісогосподарських підприємств. Звичайно це не єдиний аспект, який повинен фінансово підняти лісову галузь, але аспект дуже важливий.

В даному контексті існує ще одна проблема: за бюджетною програмою КПКВК 2409060 (до 2019 року – 2805060) можуть отримувати кошти лише державні лісогосподарські підприємства, які не проводять рубки головного користування.

Згідно з п. 3 новоприйнятого Порядку використання коштів, передбачених у держбюджеті для фінансування заходів із ведення лісового і мисливського господарства, з 23.12.2017 р. (дня набрання чинності цим Порядком) одержувачами бюджетних коштів є лише [13]:

– державні об'єднання (підприємства), які ведуть лісовпорядкування, на землях підприємств, що належать до сфери управління ДАЛРУ;

– державні лісогосподарські підприємства, що належать до сфери управління ДАЛРУ, як не проводять рубки головного користування відповідно до обґрунтованих показників з урахуванням регіональних особливостей та природно-кліматичних умов.

Однак, в нашій державі є частина лісогосподарських підприємств, які дійсно мають значні площі неексплуатаційних лісів, однак в незначних обсягах проводять рубки головного користування. Ці підприємства потребують державної підтримки по різних аспектах – це і регіональні особливості, це і відповідний статус, наприклад статус природо-заповідного фонду, однак за цим Порядком вже встановлено обмеження на отримання бюджетного фінансування.

Цей новий Порядок прийшов на заміну іншому – Порядку від 21.02.2007 р. № 253, за яким одержувачами бюджетних коштів могли бути будь-які об'єднання, підприємства та установи, які забезпечують здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою.

Отже, рекомендується переглянути положення п. 3 цього Порядку та змінити його (чи встановити виключення з нього чи ін.), щоб підприємства, які мають незначний обсяг рубок головного користування, принаймні в неексплуатаційних лісах, не були позбавлені права отримувати державну фінансову підтримку.

Одним із можливих рішень на шляху подолання проблем державного фінансово-економічного забезпечення лісової галузі України можна розглядати ідею, передбачену Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду» від 21.11.2017 р. № 381 / 2017, про створення Державного фонду розвитку лісового господарства (що потребує одночасного вирішення пов'язаних з цим питань про визначення джерел його наповнення та напрямів спрямування коштів та має включати зарахування до такого фонду відповідно рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів). На сьогодні фонд не є створений, є лише проект нормативно-правового акту про створення такого фонду. Створення такого фонду може певним чином покращити фінансову ситуацію у лісовій галузі, оскільки в цьому фонді будуть акумулюватися кошти, які будуть потім спрямовуватися саме на розвиток лісового господарства в Україні.

Досить болучим питанням в сфері фінансування лісової галузі є питання держдивідендів.

Держдивіденди – це частина чистого прибутку, які повинні відраховувати державні лісогосподарства до держбюджету після сплати всіх податків [11].

Зрозуміло, що такий розмір участі держави в прибутках лісогосподарств не дає можливості для подальшого самостійного розвитку та прийняття

управлінських рішень щодо здійснення заходів з господарювання і отже такі ставки держдивідендів мають бути переглянуті та зменшені. В цілому, можна зазначити, що такий розмір держдивідендів може штучно збанкрутити всі лісогосподарські підприємства державної форми власності. Практичні приклади такого існують та задокументовані.

Крім того, держава не веде політику держдивідендів стабільно, відбуваються дуже часті зміни, як видно з табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Розмір держдивідендів та порядок їх нарахування, складено автором

№	Період часу / роки	Частина чистого прибутку (доходу), яка повинна відраховуватися державними ЛГП до держбюджету	Постанови Уряду, згідно з якими відбувалися зміни п. 1 Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями, затвердженого Постановою КМУ від 23.02.2011 р. № 138
1	2016–2018 рр.	75%	від 30.12.2015 р. № 1156 (набрала чинності 06.01.2016 р.) – Постанова КМУ «Про внесення змін до пункту 1 Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями»
2	з 01.01.2019 р. по 17.12.2019 р.	90% – для підприємств, обсяг чистого прибутку яких фактично у відповідному звітному періоді становить більше 50 000 тис. грн, і 50% – для інших підприємств	від 24.04.2019 р. №363 (набрала чинності 27.04.2019 р.) – Постанова КМУ «Про внесення змін до пункту 1 Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»
3	з 01.01.2019 р. по 31.12.2019 р.	90%	від 04.12.2019 р. № 1015 (набрала чинності 17.12.2019 р.) – Постанова КМУ «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»
4	з 01.01.2020 р.	80%	від 06.05.2020 р. № 349 (набрала чинності 13.05.2020 р.) – Постанова КМУ «Про внесення змін до пункту 1 Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями»

Наступна проблема стосується рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів. Вона полягає в тому, що перерахувати рентну плату не можна – необхідно сплатити тільки тоді, якщо рубка за лісорубним квитком не проводилася (повністю чи частково).

Згідно з вимогами пп. 256.11.4 п. 256.11 ст. 256 ПКУ, незалежно від фактичного способу обліку деревини, що відпускається на пні (за площею, приблизною кількістю, пеньками), лісокористувачі, які допустили неповну заготівлю саме деревини, що дозволена для вирубки за виписаними лісорубними квитками, або взагалі її не проводили, рентну плату обчислюють і сплачують повністю за всю дозволена для заготівлі кількість деревини, що зазначена в дозволі.

Одночасно ПКУ (пп. 256.11.2. 256.11.3 п. 256.11 ст. 256) встановлює виключні випадки, які є підставою для перерахунку такої рентної плати (зазначеної в лісорубному та лісових квитках) суб'єктом лісових відносин, який видає спеціальні дозволи, зокрема у разі, якщо розглядати випадки для зменшення плати [17]:

– виправлення технічних помилок, які можуть бути допущені під час проведення матеріальної і грошової оцінки лісосік, другорядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та використання корисних властивостей лісів, відпущених за лісорубними квитками або лісовими квитками, виправлення арифметичних помилок, допущених під час підрахунків, некоректне застосування сортиментних таблиць, поясів, розрядів та ставок рентної плати;

– анулювання лісового та / або лісорубного квитка, у зв'язку з вилученням земель для забезпечення інших потреб.

Основною рекомендацією з вирішення цієї проблеми є впровадження законодавчого механізму, який дозволяв би здійснювати перерахунок рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у разі, якщо лісогосподарське підприємство не здійснило рубки деревини повністю чи частково (за виданим лісорубним квитком) або не здійснило

специфічного використання за лісовим квитком. Принаймні для ситуацій, коли це сталося з конкретних екологічних причин на кшталт:

- а) забезпечення збереження в природному стані територій, запланованих до створення об'єктів природно-заповідного фонду;
- б) ідентифікованих пралісів, квазіпралісів чи природних лісів;
- в) потенційних охоронних зон навколо місць проживання (зростання) рідкісних видів флори та фауни (якщо після отримання лісорубних квитків чи лісових квитків були прийняті рішення про створення (розширення) ПЗФ чи виявлені праліси, квазіпраліси, природні ліси та рідкісні види флори та фауни тощо).

Ще однією проблемою є подвійне оподаткування за лісові землі. У 2018 році відповідно до Закону України «Про внесення змін до ПКУ та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств» (набрав чинності 15.08.2018 р.) в Україні був введений земельний податок за землі лісогосподарського призначення, який разом із іншим податком – рентною платою – був названий складовою податку за лісові землі.

До внесення змін вищевказаним Законом України від 10.07.2018 р. № 2497Л / III цей же п. 273.1 ст. 273 Податкового кодексу України встановлював, що «податок за лісові землі справляється як складова рентної плати, що визначається податковим законодавством» [22].

З метою уникнення подвійного оподаткування рекомендовано переглянути чинну сьогодні позицію, відповідно до якої «податок за лісові землі складається із земельного податку та рентної плати», та:

1) або об'єднати земельний податок та рентну плату в єдиний платіж та запровадити новий податок на кшталт «лісового податку» (при цьому об'єктом оподаткування може бути площа лісових земель, а звільненню від оподаткування підлягатимуть:

- а) лісові культури й площі природного поновлення до їх переведу у вкриті лісом площу;

- б) деревостани віком до 40 років;
- в) ліси, що є територіями та об'єктами природно-заповідного фонду);
- 2) або відмінити один із теперішніх податків (земельний податок чи рентну плату) з трансформацією підходів до податку, що залишається на кшталт запропонованого у п. 1 чи ін.

Незаконні рубки, неправильне відновлення лісу, корупція і застаріле законодавство – такими є ключові проблеми українського лісового господарства, рис. 2.1.

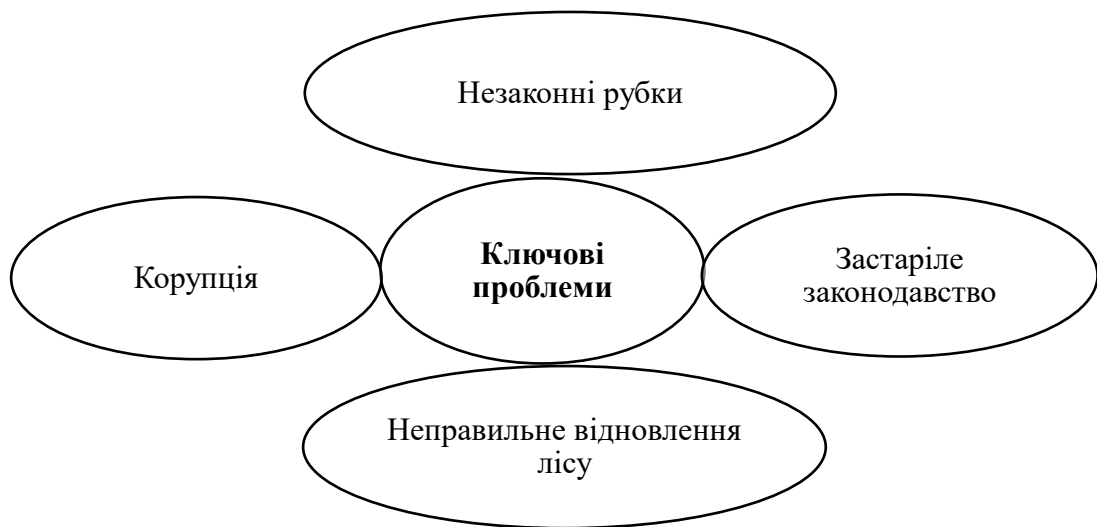

Рис. 2.1. Ключові проблеми українського лісового господарства, розробка автора.

Крім фінансових проблем функціонування лісової галузі в Україні можна виділити й інші проблеми, що впливають на ефективність її функціонування. Звісно основною з проблем залишаються незаконні вирубки лісу. Необхідно пам'ятати той факт, що лісогосподарство займає 1/6 території країни і останніми роками проблемам лісовирощування та ведення лісового господарства не приділялося необхідної уваги. Передання лісогосподарства у підпорядкування різним міністерствам призвело до того, що воно стало орієнтовано на отримання швидкого фінансового результату.

В Україні більша частина лісів мають саме штучне походження, тобто були висаджені людьми безпосередньо після здійснених вирубок або на

землях степного характеру. На превеликий жаль, часто на місці зрубаного природного лісу, який складався з дерев багатьох видів, висаджують одновидовий ліс – монокультури. Такі штучні ліси часто є нестійкими до певних зовнішніх факторів і часто гинуть. Справа в тому, якби там зростав природний ліс з різними видами дерев, які не так добре горять, то лісові пожежі могли б бути не такими катастрофічними. До того ж, у монокультурах перестають існувати багато видів тварин і рослин, характерних для природних лісів – так ми втрачаємо лісове біорізноманіття. В Україні й досі поширена практика висадження монокультур на місцях вирубки, навіть там, де від цього можна відмовитись. Тільки на законодавчому рівні можливо остаточно вирішити це питання, з урахуванням сучасних досліджень та технологій у лісорозведенні.

Основні проблеми лісової галузі доцільно розподілити на декілька груп, рис. 2.2.

Проте, тут необхідно зазначити, що наведені проблеми властиві практично для всього лісогосподарства країни, тоді як за регіонами, виникають проблеми приватного порядку, властиві певним кліматичним зонам, екосистемам, природному середовищу, географічним положенням тощо.

Окремою проблемою лісогосподарства України можна виділити пожежну небезпеку в лісах, що обумовлена зміною кліматичних умов та кліматичного режиму. Якщо проаналізувати динаміку ландшафтних пожеж в Україні протягом останніх 40 років, табл. 2.6, рис. 2.3 то можна помітити, що річна площа лісових пожеж за цей період збільшилась майже в 100 разів.

Рис. 2.2. Класифікація основних проблем лісової галузі в Україні [111]

Таблиця 2.6 – Динаміка ландшафтних пожеж в Україні в період 1980-2022 рр. [152]

Період	Річна площа лісових пожеж, га
1980-1990	3000-5000
1991-2010	5000-1000
2015	20000
2020	200000
2022	313000

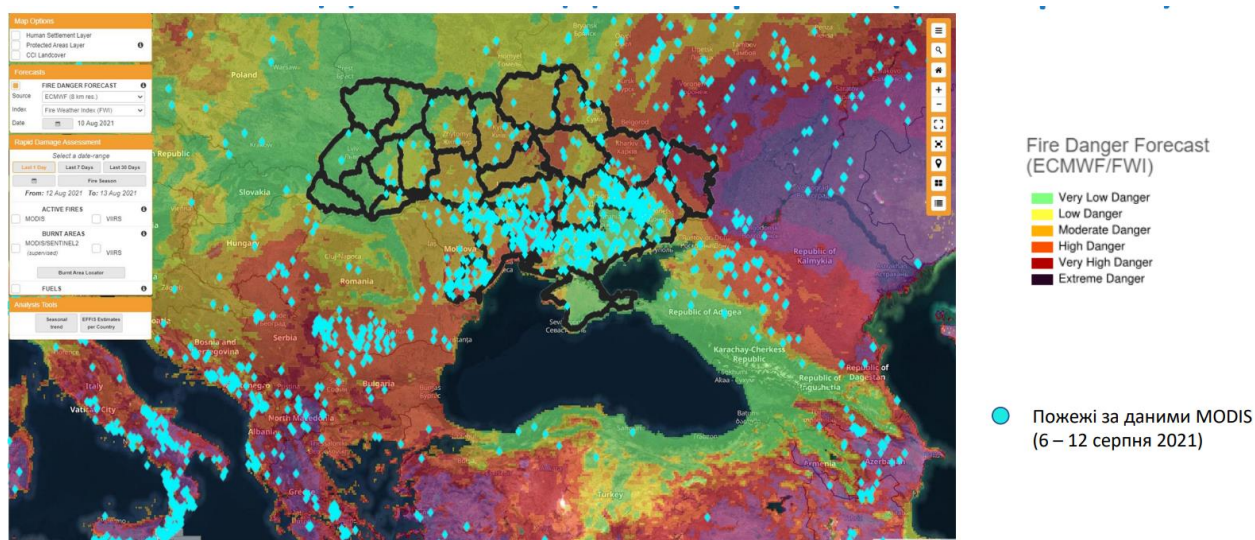

Рис. 2.3. Індекс пожежної погоди [131]

Фахівці NASA пов'язують збільшення кількості лісових пожеж з загальним падінням рівня ґрунтових вод (РГВ) в Європі, починаючи з 2020 року, де Україна виявилась одним з епіцентрів падіння(!), рис. 2.4.

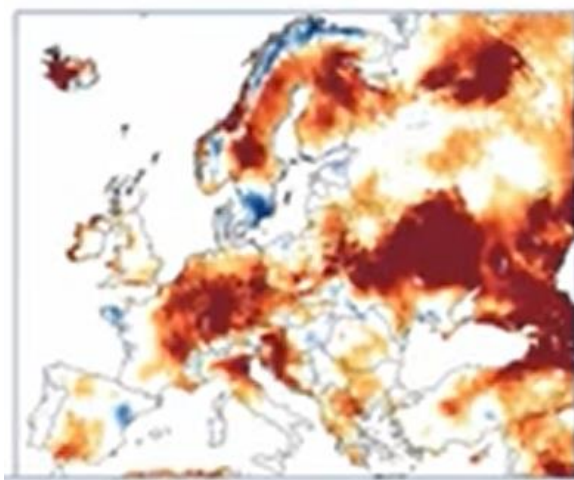

Рис. 2.4. Падіння РГВ в Європі за даними NASA 2020 (космічний знімок) [131]

В Україні нажаль законодавчо не визнано, що втрата лісів відбувається саме через зміну клімату, а отже не виділено фінансування на вирішення цієї проблеми. При цьому, якщо навіть будуть прийняті певні заходи, ефект від них буде досягнутий лише через 5-10 років, а за цей період певні обсяги лісових ресурсів вже будуть втрачені, рис. 2.5.

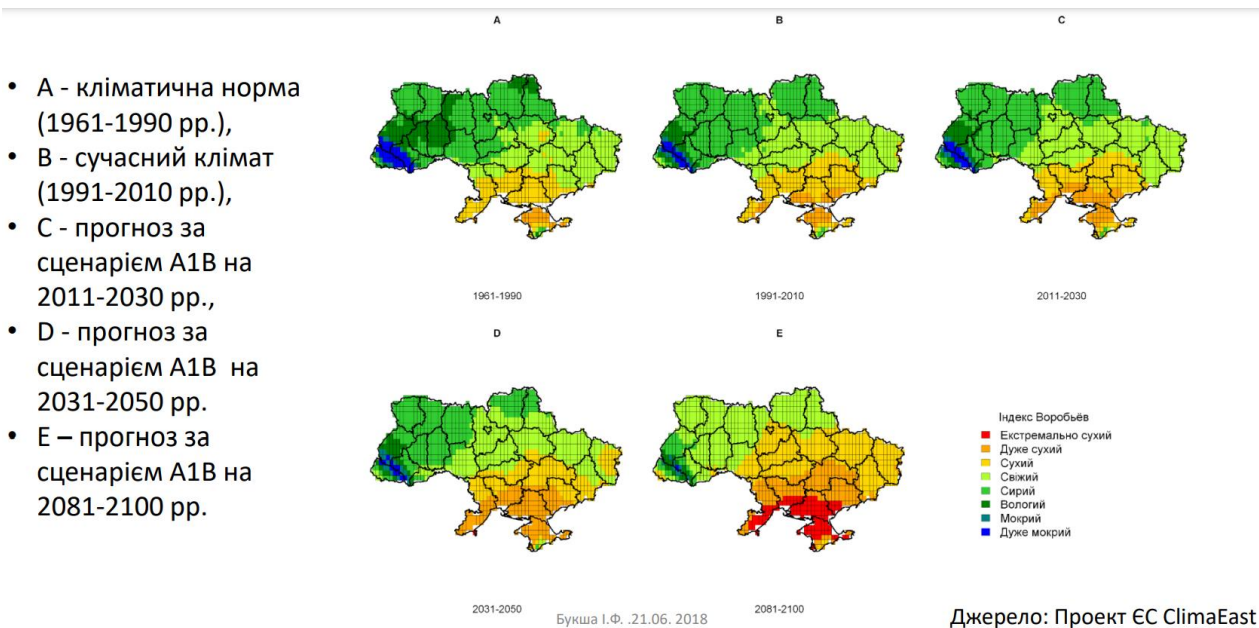

Рис. 2.5. Прогнози зміни кліматичних умов для сосни в Україні на 1960-2100 рр. [137]

Це все підтверджено дослідженнями з деградації та дефрагментації українських лісів, що були проведені науковцем Анатолієм Швиденко. Стосовно реформування галузі необхідно зазначити, що його потрібно проводити вже з урахуванням цілей сталого розвитку ООН, рис. 2.6.

Рис. 2.6. 17 цілей сталого розвитку ООН, що мають стати основою реформування управління лісами [124]

Важливо в схемі управління і фінансування лісового господарства дивитися ширше й закладати в основу реформування всі цілі сталого розвитку в лісах і лісових ландшафтах.

Деякі науковці вважають, що сама зміна назви Державний комітет лісового господарства на Державне агентство лісових ресурсів передбачає зацікавленість держави лише в деревині як сировині. Проте не можна класифікувати ліси як лише ресурси, особливо на фоні сучасних європейських тенденцій. Можливо на даному етапі доцільно перейти до терміну «стале управління лісами». Саме цю концепцію на сучасному етапі просуває та забезпечує в Україні така організація, як FSC (Forest Stewardship Council), це можна помітити якщо уважно подивитися на оцінку, на цілі, на принципи того, що відбувається у рамках лісової сертифікації.

Наразі в Україні діє Постанова КМУ №1003 від 07.09.2022 р., що розкриває деякі питання реформування управління лісовою галуззю. Відповідно до неї здійснюватиметься функціонування фондів лісовідновлення та лісорозведення, капітального будівництва, охороні в захисту лісів, протипожежних заходів, цифровізації, гарантування позик тощо; проте не зрозуміло з якій послідовності та за яким принципом будуть наповнюватися, виділятися та використовуватися кошти кожного окремого фонду, що матиме пріоритетне значення.

Сьогодні в Україні не можна притримуватися таких підходів як вирощування продуктивних деревостанів, головних порід дерев певної технічної стиглості, адже сучасні кліматичні умови потребують постійного спостереження на коригування – підхід повинен бути більш комплексним.

Узагальнюючи стан формування лісів (рубки догляду та середньовікових дерев) в Україні протягом останніх десятиліть можна відзначити:

- пріоритетом є економічна діяльність, соціальний захист колективу, виплата податків, розвиток матеріальної бази підприємств – ці задачі вирішуються за рахунок РГК та санрубок, при цьому значна увага приділяється реалізації деревини;

- стан продуктивності та стійкості майбутніх лісів не є пріоритетом діяльності лісового господарства. Рубки догляду в молодняках проводяться в недостатній кількості (площа та інтенсивність). Сталої практики відбору дерев в рубку та залишення дерев майбутнього не сформовано. Культура вирощування лісів для майбутніх поколінь не сформована;

- програм вирощування оптимальних деревостанів не розроблено. В результаті у віці РГК запас товарної деревини на 30-50% нижче потенційного, що становить мільйони недоотриманих м³ і відповідних прибутків;

- потенціал біомаси молодняків не використовується, хоча є ринковий попит на неї;

- в подальшому обсяги РД в молодняках і проріджень в умовах реформування зменшуватимуться (виконуватимуться плани по площі з мінімальною вибіркою, а не орієнтуватимуться на лісівничі потреби) оскільки заходи дуже затратні;

- ліси захарашуватимуться ламанню і сухостоєм, наближаючись до природного стану, імовірно на них чекають пожежі.

Окрему роль в розвитку лісового господарства України відіграє природне поновлення. Від 20 до 40% лісосік РГК може бути відтворено природним поновленням (до 40 тис. шт. га, не кожен рік, у насінневий рік і без посухи). Можливо часткове лісокритування, так як для його збереження необхідний догляд лісокритувачів, проте переваги очевидні.

В подальшому лісівничими заходами формується складний мішаний різновіковий деревостан стійкий для змін клімату.

Активний розвиток в Україні отримує на сучасному етапі і карбоновий сертифікат, що представляє собою сучасний віртуальний вид фінансових активів, який дає право здійснювати господарську діяльність, що супроводжується надмірними викидами в атмосферу діоксиду вуглецю (CO₂). У свою чергу такий сертифікат не береться з нічого. Він генерується іншим учасником глобального ринку зелених фінансів, але який уже навпаки – у своїй діяльності абсорбує CO₂. Тобто ті, хто захищають атмосферу від CO₂,

продають забруднювачам свого роду індульгенцію на це забруднення. Система чітко слідкує за балансом одних та інших і контролює скорочення викидів. Саме до групи суб'єктів господарювання, які абсорбують CO₂, належать власники лісів нашої планети. Із цих причин Держлісагентство має шанси стати найбільшим емітентом карбонових сертифікатів в Україні і здійснювати торгівлю ними на міжнародному ринку, тим самим суттєво поповнюючи бюджет нашої держави.

Таким чином, можна зазначити, що реформування є зміною організаційно-правової форми ведення лісового господарства. Цілі та інструменти лісоуправління регламентуються Лісовим кодексом. Досягнення цілей підвищення стійкості лісів до змін клімату та пожеж можливо і за старої і за нової схемами.

Ключовою умовою досягнення цілей стратегічного управління лісогосподарством є лідерство, освіта та пріоритетність лісівничих цілей над економічними для досягнення паритету поколінь.

У законодавчих ініціатив представлено ряд прогресивних пропозицій стосовно розділення функцій економічних та охорони лісу, підвищення контролю за порушенням лісового законодавства тощо.

Організаційно-правова форма АТ «Ліси України» згідно проекту закону спрямована на отримання економічного прибутку. В той час як ліси України виконують важливі біологічні, екологічні та соціальні функції, про пріоритетність яких, нажаль, не згадується у проекті відповідного закону.

Яким чином будуть наповнюватися фонди охорони лісів від пожеж, як будуть забезпечені охорона біорізноманіття та лісових ґрунтів, генетичного фонду лісів у лісах 4 категорії, скільки відсотків від чистого прибутку буде виділятися на такі цілі – не визначено. Слід розуміти, що всі ці види діяльності потенційно затратні та збиткові.

Крім того, не визначеним залишається питання, як буде забезпечена участь громад в управлінні лісовими ресурсами на своїй території.

2.3. Особливості функціонування підприємств лісової галузі України в умовах мінливого середовища

Для визначення стратегічного потенціалу лісової галузі застосуємо основні методи стратегічного аналізу такі як SWOT і PEST аналіз. PEST аналіз орієнтований на те, щоб визначитися в факторами непрямого впливу зовнішнього середовища.

PEST-аналіз (PESTLE, PESTEL, STEP, ПЕСТ) – це інструмент стратегічного аналізу, призначений для виявлення політичних (Political), економічних (Economic), соціальних (Social), технологічних (Technological), юридичних (Legal) та екологічних (Ecological) аспектів зовнішнього середовища, які впливають на діяльність будь-яких соціальних систем (організацій, держав, людини) у довгостроковому періоді.

PEST-аналіз допомагає з'ясувати стан зовнішнього середовища та ступінь впливу окремих її факторів на майбутнє організацій та людей.

Основні етапи проведення PEST-аналізу, рис. 2.7.

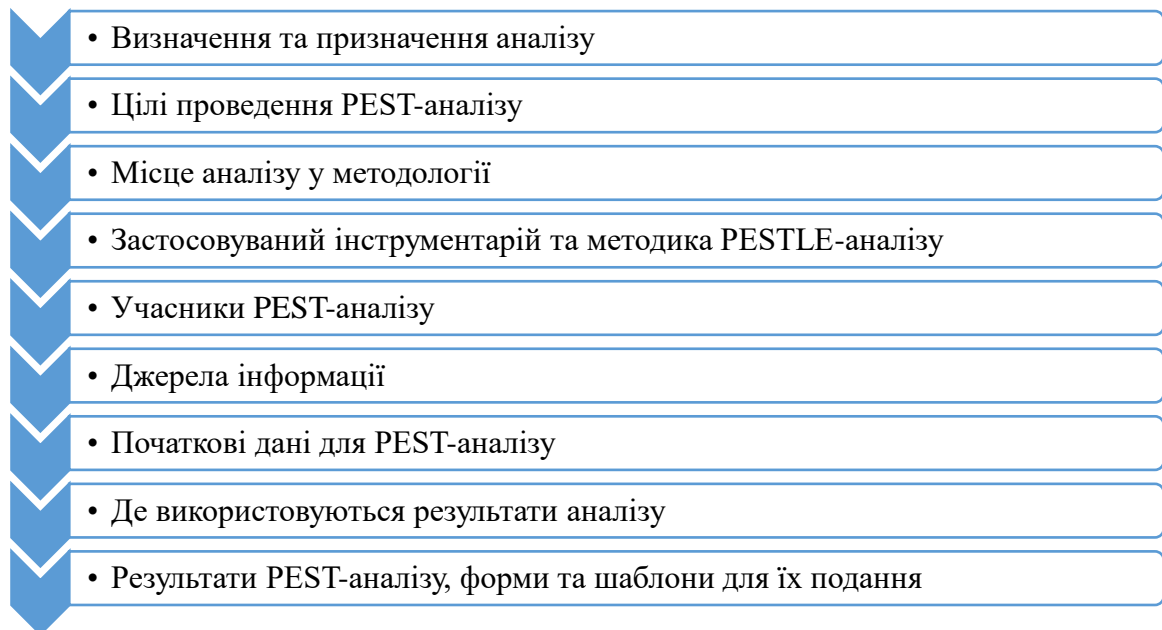

Рис. 2.7. Основні етапи проведення PEST (PESTEL) – аналізу [58]

При аналізі PEST-факторів важко прив'язатися до певного часу. І точно складно знайти якісь джерела з прогнозами, яким можна вірити. На таких горизонтах планування, швидше, потрібно орієнтуватися на відчуття, точність яких тим більше зростатиме, чим більше інформації використовується для аналізу.

При аналізі лісової галузі необхідно визначити, що це буде саме PESTEL-аналіз, адже правові і екологічні чинники тут мають досить значні вагу, як вже було визначено у даному дослідженні [58].

Основними цілями проведення аналізу виступає перспектива формування механізму управління підприємствами лісової галузі України в контексті глобалізації. Даний аналіз буде заснований на суб'єктивних оцінках автора у відповідності до досліджень стану лісової галузі України, які були проведені на основі публічних інформаційних джерел та існуючих досліджень провідних вчених та дослідників у даній галузі.

На першому етапі було складено перелік факторів, що мають вплив на діяльність лісової галузі в Україні, табл. 2.7.

При цьому вплив факторів було визначено у відповідності до сили даного впливу за шкалою від 1 (практично не впливає на функціонування) до 3 (будь-які коливання викликають зміни). Експертна оцінка виконана суб'єктивно автором за 3-х бальною шкалою, де 3 – максимальна ймовірність зміни фактору, а 1 – мінімальна. Вага фактору визначається в залежності від його питомої частки у загальному впливі. Оцінка з поправкою на вагу дозволяє оцінити, наскільки слід звернути увагу і контролювати саме фактор зміни зовнішнього середовища, і розраховується, як ймовірність зміни фактору, зважена на силу впливу цього фактору на діяльність підприємства.

Таблиця 2.7 – PESTEL аналіз лісової галузі України

Фактор	Вплив фактору	Експертна оцінка	Вага фактору	Оцінка з поправкою на вагу
1	2	3	4	$5 = 3 * 4$
<i>(P) POLITICAL – політичні фактори, в т.ч.:</i>	29	27	0,33	8,91
Стійкість політичної влади і існуючого уряду	3	3	0,025	0,075
Бюрократизація і рівень корупції	3	3	0,033	0,066
Податкова політика (тарифи і пільги)	3	3	0,035	0,105
Свобода інформації і незалежність ЗМІ	1	1	0,025	0,025
Тенденції до регулювання або дерегулювання галузі	3	2	0,027	0,054
Кількісні та якісні обмеження на імпорт, торговельна політика	2	3	0,027	0,081
Прагнення до протекціонізму галузі, наявність державних компаній в галузі	3	3	0,033	0,099
Антимонопольне і трудове законодавство	2	2	0,015	0,03
Законодавство з охорони навколишнього середовища	3	3	0,035	0,105
Майбутнє і поточне законодавство, що регулює правила роботи в галузі	3	3	0,035	0,105
Імовірність розвитку військових дій в країні	3	3	0,04	0,12
<i>(E) ECONOMICAL – економічні фактори, в т.ч.:</i>	15	17	0,22	3,74
Темпи зростання економіки	3	3	0,05	0,1
Рівень інфляції і процентні ставки	2	3	0,035	0,105
Рівень безробіття, розмір і умови оплати праці	1	3	0,015	0,045
Рівень розвитку підприємництва та бізнес-середовища	3	3	0,035	0,105
Кредитно-грошова і податково-бюджетна політика країни	3	3	0,04	0,12
Ступінь глобалізації та відкритості економіки	3	2	0,045	0,09
<i>(S) SOCIO-CULTURAL – соціально-культурні чинники, в т.ч.:</i>	11	15	0,18	2,7
Рівень охорони здоров'я та освіти	2	2	0,022	0,044
Ставлення до роботи, кар'єри, дозвілля і виходу на пенсію	1	1	0,015	0,015
Спосіб життя і звички споживання	1	2	0,018	0,036
Ставлення до натуральних і екологічно-чистих продуктів	1	2	0,036	0,072
Темпи зростання населення	3	3	0,024	0,072
Рівень міграції та імміграційні настрої	1	2	0,03	0,06

Поло-вікова структура населення і тривалість життя	1	2	0,02	0,04
Розмір і структура сім'ї	1	1	0,015	0,015
(T) TECHNOLOGICAL – технологічні фактори, в т.ч.:	16	6	0,07	0,42
Рівень інновацій і технологічного розвитку галузі	3	2	0,01	0,02
Витрати на дослідження і розробки	3	1	0,02	0,02
Законодавство в області технологічного оснащення галузі	2	1	0,015	0,015
Розвиток і проникнення інтернету, розвиток мобільних пристроїв	3	1	0,01	0,01
Доступ до новітніх технологій	3	1	0,015	0,015
(L) – LEGAL – законодавчі фактори, в т.ч.:	6	8	0,1	0,8
Нові законодавчі ініціативи, «затягування гайок» чи лібералізація	3	3	0,03	0,09
Передумови створення нових законів (видимі протиріччя та проблеми)	3	3	0,027	0,081
Корекція чинного законодавства	2	3	0,023	0,069
Міжнародне законодавство та його вплив на внутрішнє	1	2	0,02	0,04
(E) ECOLOGICAL – екологічні фактори, в т.ч.:	9	9	0,1	0,9
Антропогенні фактори (фактори, породжені діяльністю людини та впливають на навколишнє природне середовище)	3	3	0,033	0,099
Абіотичні фактори (фізичні, хімічні, кліматичні та інші фактори, не залежні від людини та інших живих організмів)	3	3	0,033	0,099
Біотичні фактори (сукупність впливів життєдіяльності одних організмів на життєдіяльність інших, а також на неживу компоненту довкілля)	3	3	0,033	0,099
ВСЬОГО	86	82	1	17,5

Результати PESTEL аналізу лісової галузі наведено у табл. 2.7.

Отримані результати показують, що найбільший вплив на діяльність лісової галузі здійснюють політичні фактори – 8,91, за ним економічні – 3,74, соціально-культурні – 2,7, екологічні – 0,9, законодавчі – 0,8 й на останньому місці технологічні – 0,42. Серед даних елементів аналізу виявимо найбільш впливові по групах, табл. 2.8–2.10.

Таблиця 2.8 – Найбільш впливові чинники зовнішнього середовища по групах факторів

Група факторів	Чинники впливу	Значення
Політичні	Імовірність розвитку військових дій в країні	0,12
	Майбутнє і поточне законодавство, що регулює правила роботи в галузі	0,105
	Законодавство з охорони навколишнього середовища	0,105
	Податкова політика (тарифи і пільги)	0,105
Економічні	Кредитно-грошова і податково-бюджетна політика країни	0,12
	Рівень розвитку підприємництва та бізнес-середовища	0,105
	Рівень інфляції і процентні ставки	0,105
	Темпи зростання економіки	0,1
Соціально-культурні	Ставлення до натуральних і екологічно-чистих продуктів	0,072
	Темпи зростання населення	0,072
	Рівень міграції та імміграційні настрої	0,06
Технологічні	Рівень інновацій і технологічного розвитку галузі	0,02
	Витрати на дослідження і розробки	0,02
Законодавчі	Нові законодавчі ініціативи, «затягування гайок» чи лібералізація	0,09
	Передумови створення нових законів (видимі протиріччя та проблеми)	0,08
Екологічні	Антропогенні фактори (фактори, породжені діяльністю людини та впливають на навколишнє природне середовище)	0,09
	Абіотичні фактори (фізичні, хімічні, кліматичні та інші фактори, не залежні від людини та інших живих організмів)	0,09
	Біотичні фактори (сукупність впливів життєдіяльності одних організмів на життєдіяльність інших, а також на неживу компоненту довкілля)	0,09
ВСЬОГО		1,549

Таблиця 2.9 – Чинники з середнім ступенем впливу

Група факторів	Чинники впливу	Значення
Політичні	Прагнення до протекціонізму галузі, наявність державних компаній в галузі	0,099
	Кількісні та якісні обмеження на імпорт, торговельна політика	0,081
	Стійкість політичної влади і існуючого уряду	0,075
	Бюрократизація і рівень корупції	0,075

		0,066
Економічні	Ступінь глобалізації та відкритості економіки	0,09
Соціально-культурні	Рівень охорони здоров'я та освіти	0,044
	Поло-вікова структура населення і тривалість життя	0,04
	Спосіб життя і звички споживання	0,036
Технологічні	Законодавство в області технологічного оснащення галузі	0,015
	Доступ до новітніх технологій	0,015
Законодавчі	Корекція чинного законодавства	0,069
ВСЬОГО		0,63

Таблиця 2.10 – Чинники з низьким ступенем впливу

Група факторів	Чинники впливу	Значення
Політичні	Тенденції до регулювання або дерегулювання галузі	0,055
	Антимонопольне і трудове законодавство	0,03
	Свобода інформації і незалежність ЗМІ	0,025
Економічні	Рівень безробіття, розмір і умови оплати праці	0,45
Соціально-культурні	Ставлення до роботи, кар'єри, дозвілля і виходу на пенсію	0,015
	Розмір і структура сім'ї	0,015
Технологічні	Розвиток і проникнення інтернету, розвиток мобільних пристроїв	0,01
Законодавчі	Міжнародне законодавство та його вплив на внутрішнє	0,04
ВСЬОГО		0,64

Згідно методики PEST аналізу будемо матрицю PESTEL аналізу, де виділяємо фактори найбільшого впливу, рис. 2.8. Проведений аналіз дозволить виділити чинники впливу на формування стратегічного потенціалу лісової галузі.

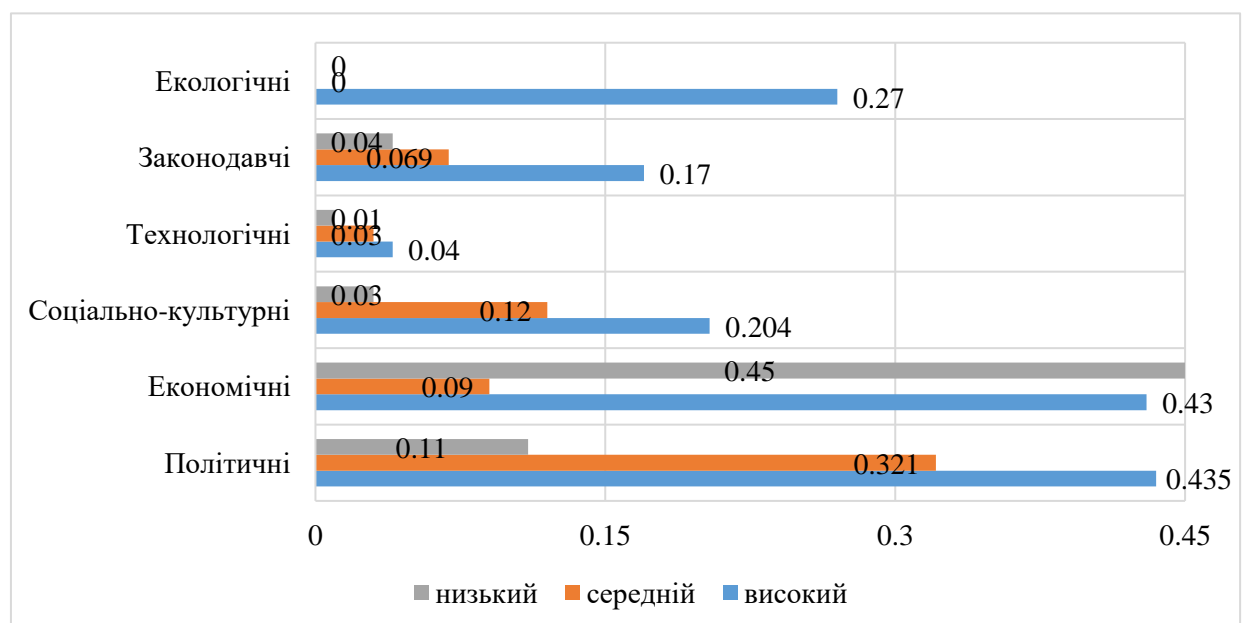

Рис. 2.8. Матриця PESTEL аналізу лісової галузі України, складено автором

SWOT аналіз виступає найбільш ефективним інструментом стратегічного аналізу. Сутність SWOT аналізу лісової галузі полягає в аналізі внутрішніх і зовнішніх чинників, оцінці ризиків і конкурентоспроможності. Вихідними даними для проведення SWOT аналізу є: аналіз ринку, оцінка тенденції, конкурентний аналіз.

Необхідні вихідні дані відображає динаміка підсумків лісової галузі України.

Аналіз сильних та слабких сторін діяльності характеризує наявні внутрішні ресурси. Для початку виділимо основні фактори, властиві лісової галузі (стовпчик 1). Ті фактори, що характеризують лісогосподарство, переважно і складуть її сили, а інші виступатимуть слабостями. Далі виконуємо ранжування факторів, де найменшому значенню начисляється ранг, який відповідає кількості знамень, що ранжуються. Результати оцінки факторів представлені у табл. 2.12.

При цьому в табл. 2.11 в якості конкурентів приймаються не інші галузі національної економіки, адже це не доцільно, виходячи з особливостей лісогосподарського виробництва і ступеня залученості до інших виробничо-переробних процесів, а з аналогічними галузями основних країн-партнерів.

Таблиця 2.11 – Вихідні дані для виконання SWOT аналізу лісової галузі при визначенні сил та слабостей

Фактор	Краще ніж у конкурентів СИЛИ	Гірше ніж у конкурентів СЛАБКСТІ	Ранжування
Особливість функціонування	+		9
Імідж лісової галузі	+		8
Лояльність клієнтів	+		7
Широта асортименту	+		5
Ціна		+	10
Технології		+	4
Собівартість		+	11
Мережа розподілу		+	6
Інвестиції в розвиток		+	2
Персонал		+	3
Гнучкість		+	1
Разом	29	37	

Наступним етапом SWOT аналізу є визначення можливостей і загроз лісової галузі, вони характеризують ступінь впливу макросередовища. Аналіз проводимо аналогічно ранжуємо, визначаємо ймовірність зміни фактору, напрям його впливу (позитивний або негативний) та отримуємо оцінку.

Таблиця 2.12 – Вихідні дані для виконання SWOT аналізу лісової галузі при визначенні можливостей та загроз

Фактори	Ранг	Ймовірність	+/-	Оцінка
1	2	3	4	$5=2 * 3*4$
Поява нових ринків	11	0,2	+	2,2
Розширення асортименту	5	0,05	+	0,25
Поява нових споживачів	4	0,15	+	0,6
Поява нових потреб при споживанні	7	0,2	+	1,4
Частота користування	1	0,4	+	0,4
Застосування нових технологій	6	0,1	+	0,6
Широкий доступ до цільової аудиторії	3	0,1	+	0,3
Позитивні зміни у держрегулюванні галузі	13	0,1	+	1,3
Покращення стану економіки	12	0,03	+	0,36
Зменшення конкурентів	9	0,1	+	0,9
Можливості				8,31
Наявність бар'єрів в галузі	8	0,2	-	1,6
Підвищення ролі сертифікації	10	0,4	-	4
Збільшення витратної частини діяльності	2	0,6	-	1,2
Загрози				6,8

На основі отриманих даних побудуємо матрицю SWOT аналізу лісової галузі, рис. 2.9.

Виходячи з того, що результат SWOT аналізу лісового господарства позиціонується за координатами $x=-15$, $y=+1,51$, то можна зазначити, що лісове господарство потрапляє в квадрат, в якому властиві стратегії інтеграції та створення спільних підприємств.

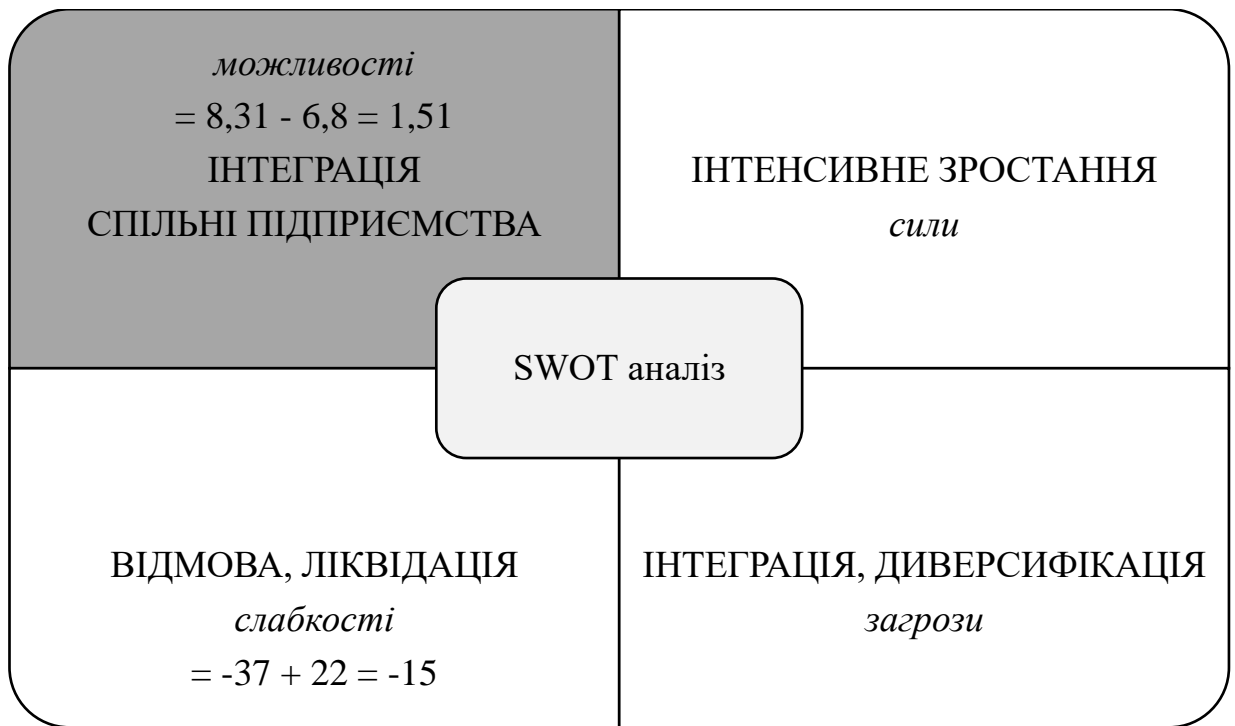

Рис. 2.9. Матриця SWOT аналізу лісової галузі, складено автором

Отримані результати SWOT аналізу свідчать про те, що пріоритетним стратегічним напрямом розвитку лісової галузі є інтеграція в спільні підприємства, що дозволить галузі забезпечувати високу якість продукції, залучати висококваліфікований персонал, вирішувати проблеми правового характеру.

2.4. Розвиток конкуренції лісового комплексу в контексті забезпечення економічної безпеки України

На сучасному етапі розвитку світової економіки з огляду на глобалізаційні тенденції все гострішого значення набуває питання забезпечення економічної безпеки держави. Надмірна глобалізованість української економіки, утвердження країни як суб'єкта світового співтовариства, інші інтеграційні процеси, можуть нести загрози економічній безпеці України.

Для того, аби правильно трактувати поняття «економічна безпека»

необхідно розглянути та проаналізувати термін «безпека» й розкрити його сутність.

Виділяють три підходи до визначення терміну «безпека» на різних рівнях наукового абстрагування цього поняття [45], рис. 2.10.

Рис. 2.10. Основні підходи до визначення терміну «безпека» [31]

Отже, безпека – це «такий стан суб'єкта, при якому вірогідність зміни властивих цьому суб'єктові якостей і параметрів його зовнішнього середовища невелика, менше певного інтервалу». При цьому, поняття «бажаний стан суб'єкта» відображає певні поєднання його ознак, які дають йому можливість для нормального життєздатного функціонування [31].

Вивчаючи питання економічної безпеки, необхідно пам'ятати про системний характер цього явища. З одного боку, економічна безпека держави є надсистемою, що складається з систем різної спрямованості та має власну внутрішню структуру, а з іншого – підсистемою національної безпеки держави. Водночас економічну безпеку можна розглядати як підсистему міжнародної економічної безпеки, яка є складовою частиною надсистеми міжнародної безпеки.

Безпека держави є системною категорією юриспруденції, політекономії та політології і тісно пов'язана з такими категоріями, як територіальна єдність і недоторканність, агресія і примус, економічна незалежність та економічний суверенітет.

Системоутворюючим елементом і головною складовою поняття «національна безпека» є поняття «держава». З цього поняття можна зрозуміти, чому безпека є саме національною, а не державною чи громадською (рис. 2.11).

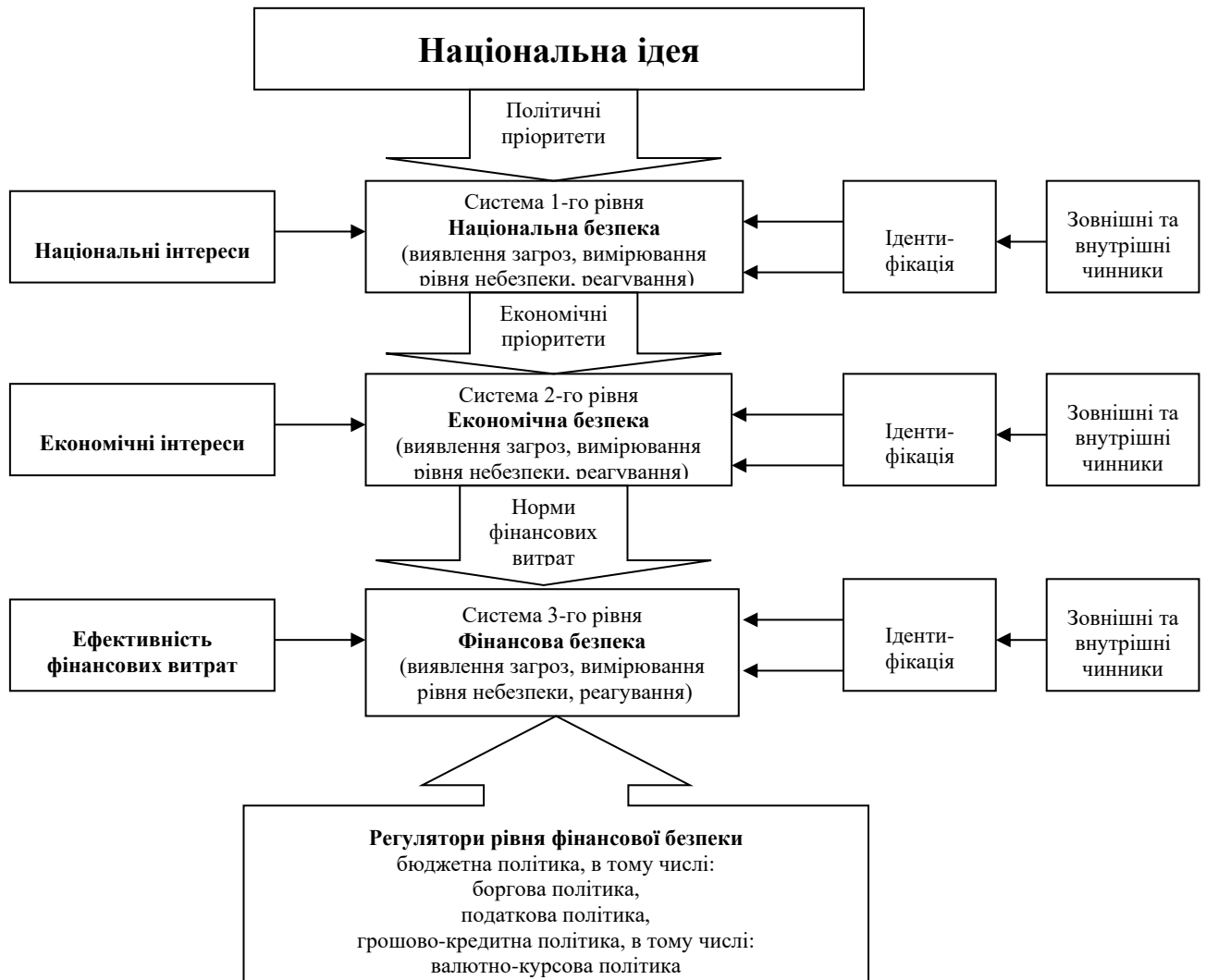

Рис. 2.11. Схема взаємозв'язків національної, економічної та фінансової безпеки [31]

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується все більш зростаючою роллю державних та недержавних інституцій у здійсненні управління суспільними відносинами у даній сфері.

Згідно зі ст.17 Конституції України забезпечення економічної безпеки вважається найважливішою функцією держави, справою всього українського народу [22].

Основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів України, гарантування особистої, суспільної та національної безпеки від зовнішніх і внутрішніх загроз, визначає Закон України від 19 червня 2003 року «Про основи національної безпеки України».

Загрози національній безпеці – це наявні та потенційні явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України. Правову основу у сфері національної безпеки України становлять законодавчі та нормативно правові акти, рис. 2.12.

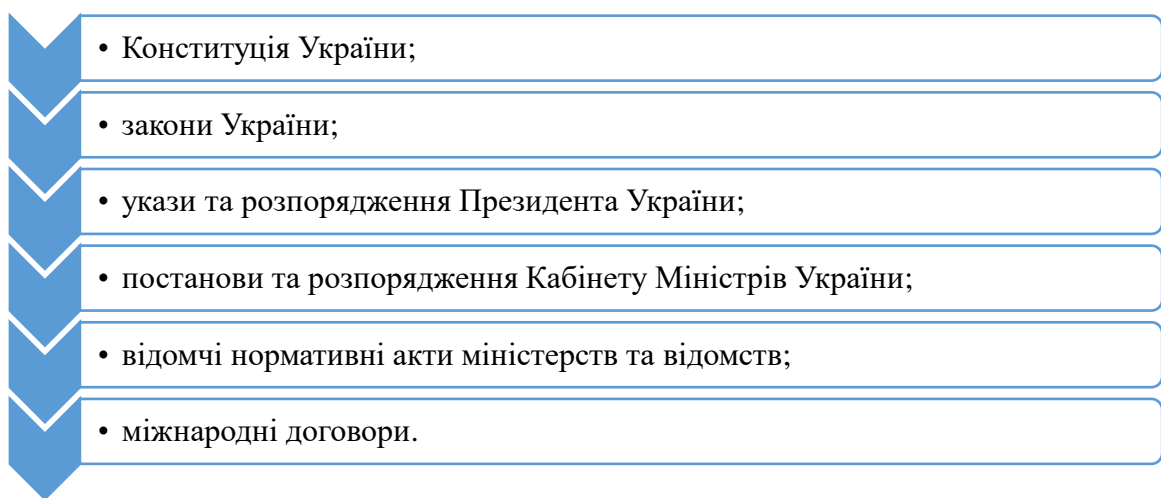

Рис. 2.12. Основні нормативно-законодавчі положення у сфері національної безпеки України [58]

Суб'єкти та об'єкти забезпечення національної безпеки представлені на рис. 2.13.

Що ж до «економічної безпеки», то цьому поняттю особливу увагу стали надавати політики, економісти, підприємці, а також міжнародні інституції в другій половині ХХ сторіччя. Така ситуація була зумовлена, по-перше, проблемою економічних воєн, по-друге, суспільно-політичною й економічною трансформацією сучасного світу.

Проблема економічної безпеки країни постає разом із розбудовою державності, усвідомленням національних, зокрема економічних, інтересів. Історично будь-яка країна мала періоди, коли проблема економічної безпеки загострювалася, або ставала менш помітною, але існувала завжди.

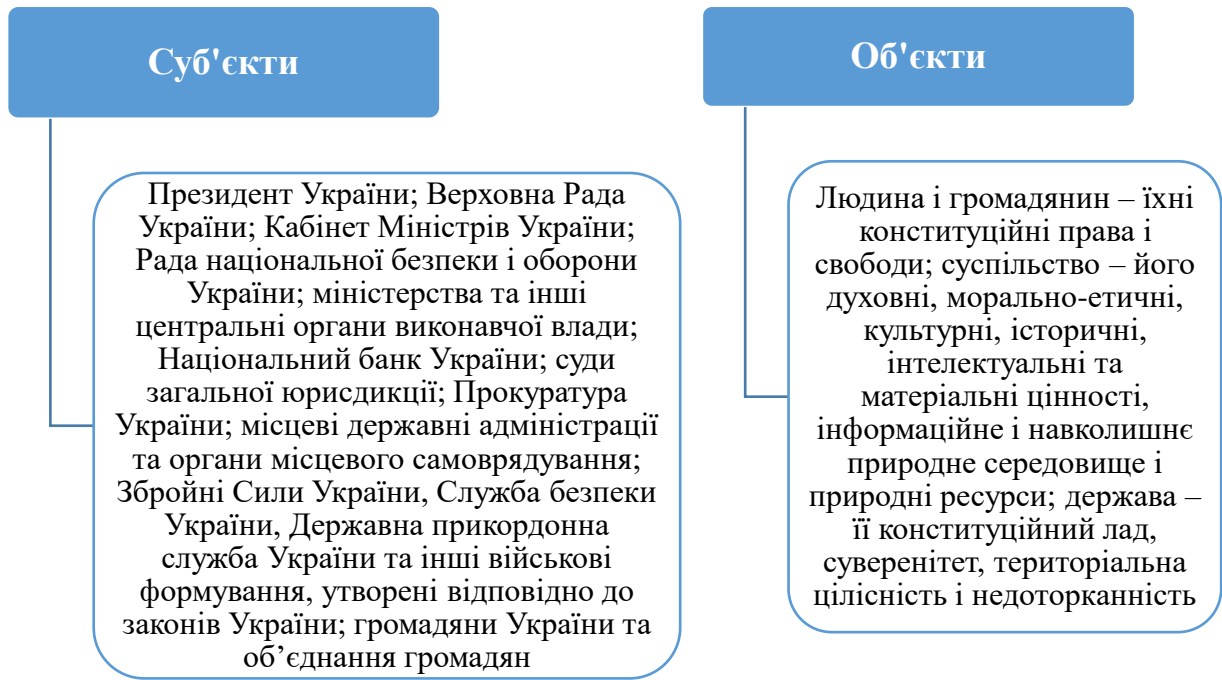

Рис. 2.13. Суб'єкти та об'єкти забезпечення національної безпеки України [102]

Після другої світової війни загострилися міжнародні аспекти економічної безпеки. Глобальна обмеженість у ресурсах, енергетична криза 70-х років, змусили провідних вчених багатьох країн, передусім Норвегії, США, Канади, ФРН, спрямувати зусилля на розв'язання проблем міжнародної економічної безпеки, а згодом – і національної економічної безпеки. Був виклик для нових глобальних досліджень, що призвело до створення нової науки, що отримала назву «*екосестейт*» (economic security of state – економічна безпека держави) [102].

Завданнями держави є виявлення загроз, вимірювання рівня їх небезпеки, реалізація адекватних заходів щодо запобігання та усунення загроз, а також негативних наслідків їхнього впливу. За певних умов зовнішнім економічним загрозам можна протиставити переваги.

Надійний спосіб усунення зовнішніх економічних загроз – це встановлення взаємовигідних та взаємозалежних зовнішньоекономічних відносин з країнами, звідки такі загрози походять. Для забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки держави необхідно створювати резерви і

цілеспрямовано застосовувати бюджетні, податкові, грошово-кредитні та інші механізми державного регулювання, що відповідають ринковим умовам.

На сучасному етапі розвитку нашої країни чинним законодавством України визначені основні реальні та потенційні загрози національній безпеці України, зокрема, в економічній сфері (рис. 2.14).

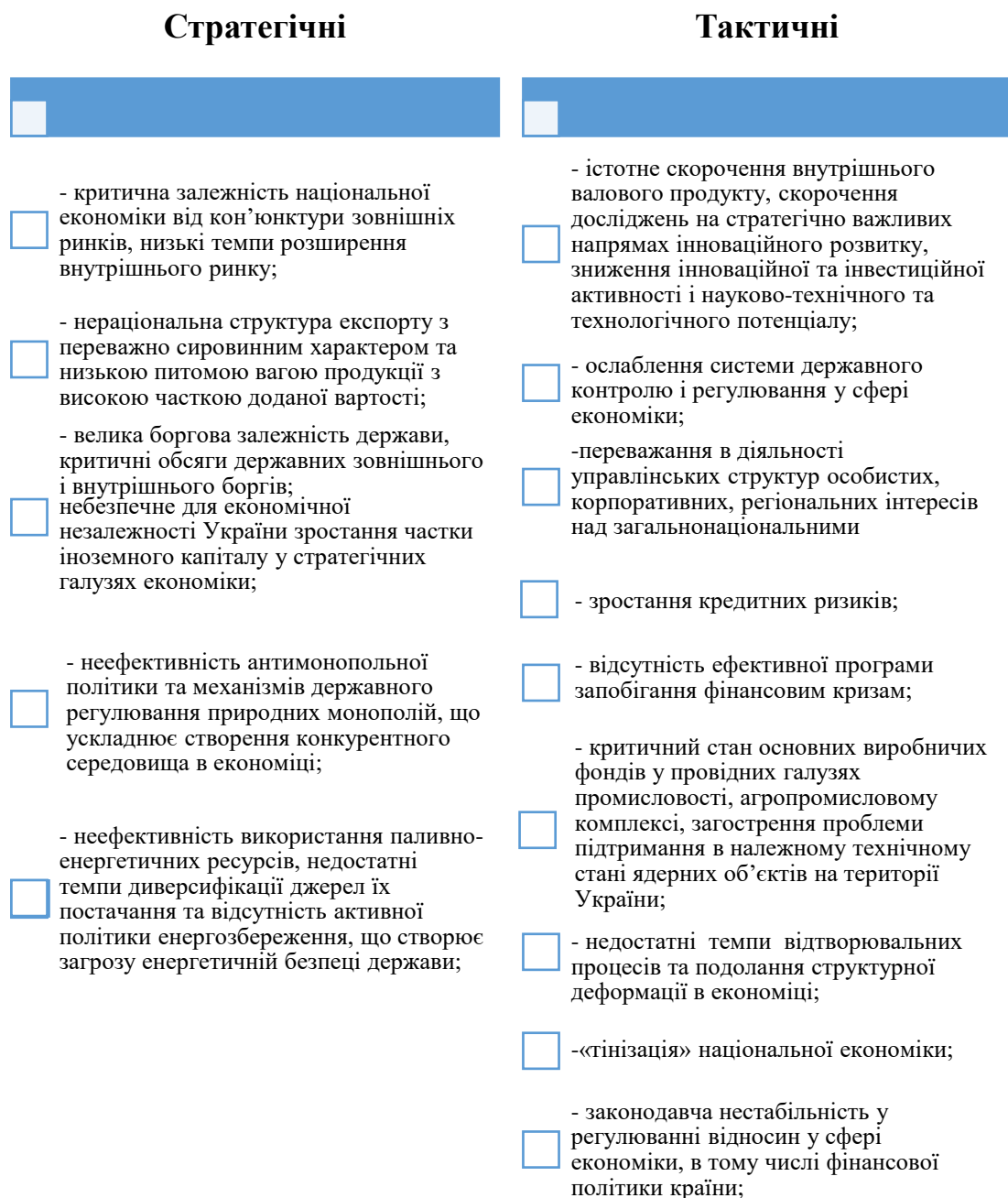

Рис. 2.14. Класифікація загроз національній безпеці України в економічній сфері, складено автором

Уявлення про стан захищеності національних економічних інтересів динамічно змінюється у часі, тому поняття економічної безпеки можна розглядати у статичному зрізі та у динамічному розвитку.

Циклічні явища істотно впливають на економічну безпеку. Це чинники, які час від часу дестабілюють рівновагу в економічних системах, водночас змушують ці системи вдосконалюватися. Теорія виокремлює великі (40–50 років), середні (7–11 років) і малі цикли (3–4 роки). Перші пов'язані із оновленням технологічного укладу, другі – з оновленням виробничих фондів, треті – зі змінами у фінансовій сфері. Всі цикли взаємопов'язані. Найбільшим ризикам піддається фінансова сфера, а події 1997–1998 рр., 2008–2009 рр. і 2018–2020 рр. це переконливо довели. Отже, усвідомлення неминучості змін дозволяє вчасно і адекватно реагувати на них.

Економічна безпека є найбільш важливою складовою структури національної безпеки країни, оскільки решта всіх видів безпеки не може існувати без достатнього економічного забезпечення.

Проаналізувавши вище викладену інформацію з питань економічної безпеки, ми можемо виділити основні її характеристики, об'єкти, принципи, критерії, індикатори, загрози, зобразивши їх у вигляді схеми (рис. 2.15).

Система економічної безпеки держави включає підсистеми фінансової, інвестиційної, інноваційної, продовольчої, зовнішньоекономічної, енергетичної безпеки. Заслуговує на увагу класифікація складових економічної безпеки В. І. Мунтіяна [67] (рис. 2.16). Зі схеми видно, що вчений виділяє фінансову безпеку, як одну із внутрішніх складових економічної безпеки.

Фінансова політика сталого розвитку держави і її фінансова безпека мають одне спрямування, що зумовлює включення у фінансову політику держави її складової – фінансової безпеки. Якщо досліджувати конкурентоспроможність лісової галузі в контексті національної безпеки, то тут необхідно зазначити, що саме поняття конкурентоспроможності розглядається на 4 основних рівнях: країни, галузі, компанії та товару.

СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

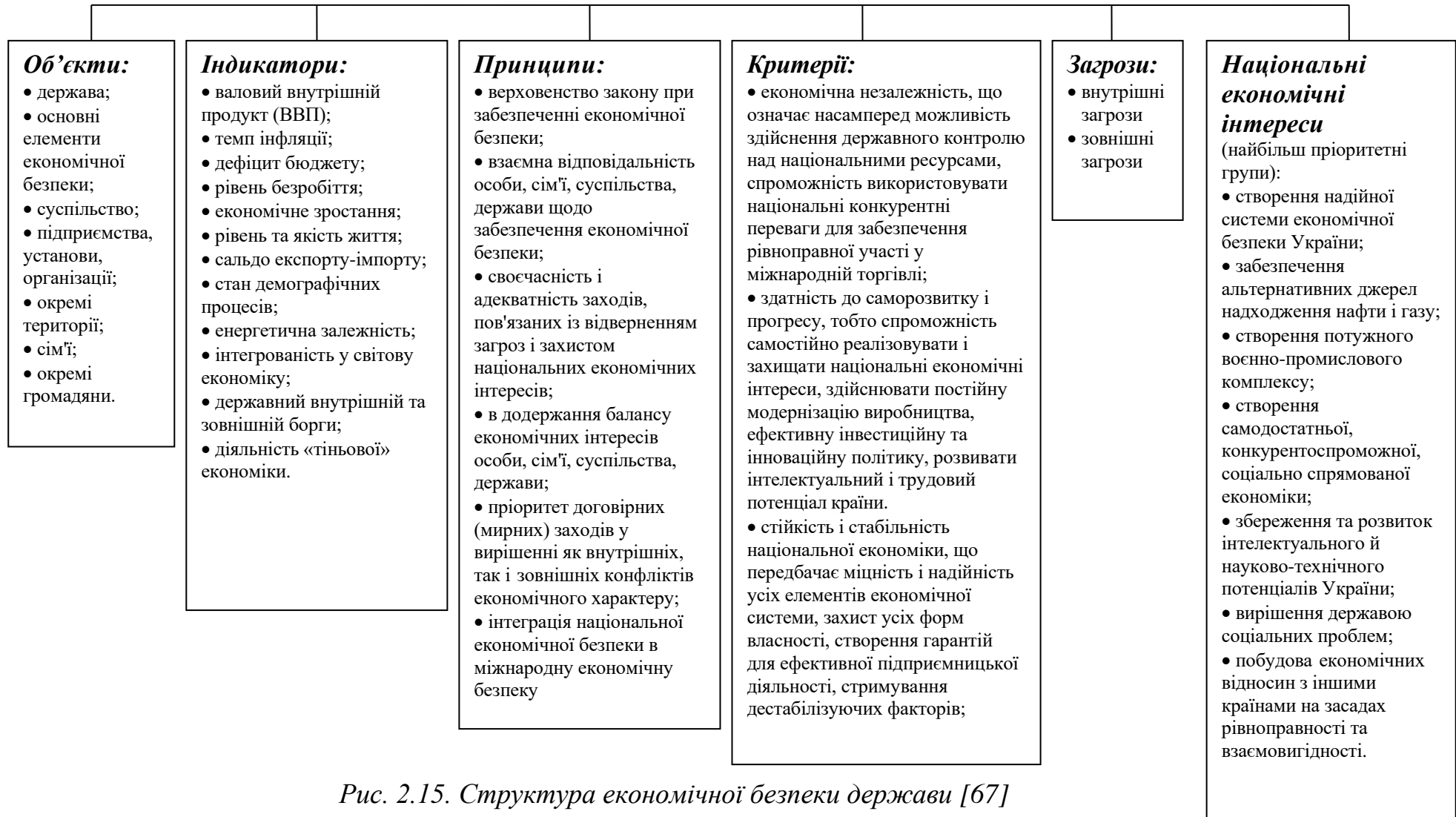

Рис. 2.15. Структура економічної безпеки держави [67]

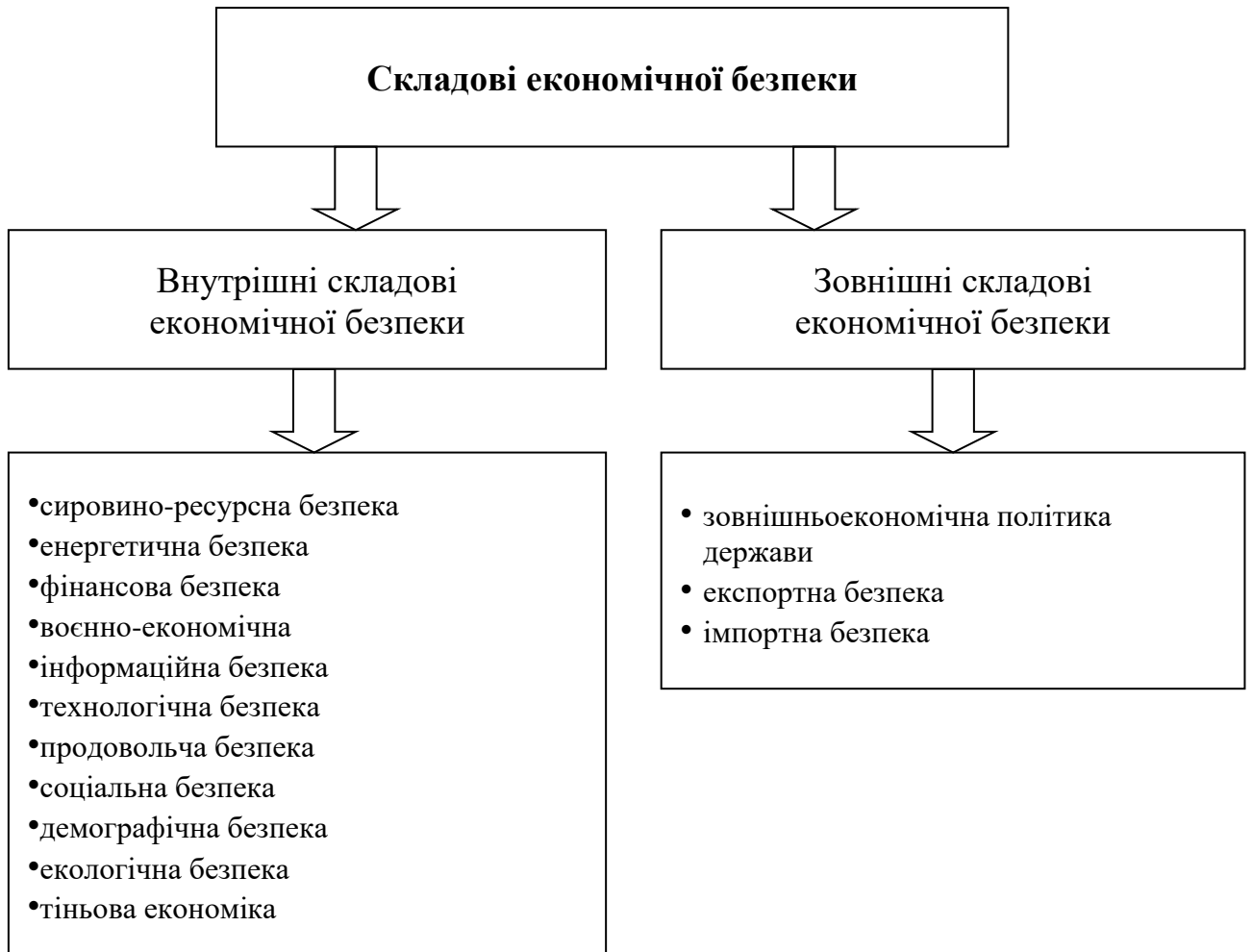

Рис. 2.16. Складові економічної безпеки України [67]

Якщо на зовнішньому рівні це оцінка глобальних факторів, як то мобільність капіталу, міграція робочої сили, наявний ресурсний потенціал, розвиток транспортних мереж; то на рівні галузі доцільно розглядати дещо інші складові елементи. Проте, необхідно пам'ятати, що саме конкурентоспроможність галузі у подальшому формує конкурентоспроможність національної економіки країни, рис. 2.17.

Конкурентоспроможність галузі є результатом взаємодії багатьох факторів соціо-економічного характеру мезорівня, який формує складні підсистеми, що є складовими національної економіки. Тому для повного розуміння процесу формування та розвитку методів оцінки конкурентоспроможності галузі необхідно дослідити основні фактори, що на неї впливають.

Отже, якщо розглядати галузь у порівнянні з аналогічними галузями інших

держав, то аналізувати необхідно перелік факторів, що наочно представлені на рис. 2.18.

Рис. 2.17. Основні характеристики рівня конкурентоспроможності галузі, складено автором

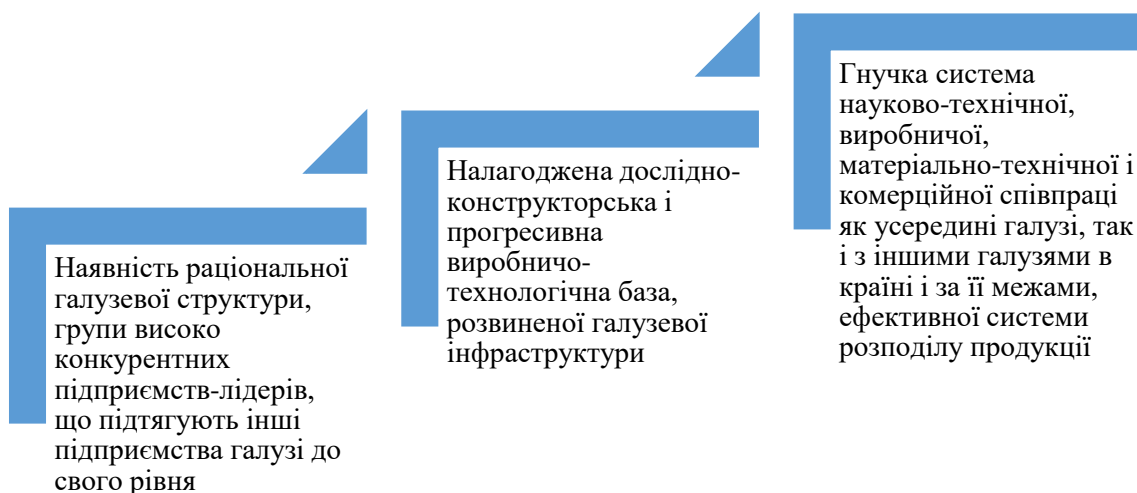

Рис. 2.18. Фактори порівняння галузі з аналогічними галузями інших держав, складено автором

Тобто, можна вважати, що конкурентоспроможність у даному випадку характеризується наявністю «технічних, економічних і організаційних умов

для створення виробництва і збуту продукції високої якості, що задовольняє вимогам конкретних груп споживачів» [90]. При цьому, виокремлено виділяється чинник інноваційної активності підприємств галузі.

За іншим підходом до визначення конкурентоспроможності галузі виділяють зовнішні і внутрішні чинники, які її формують, рис. 2.19. Проілюстровані чинники відображають системний підхід.

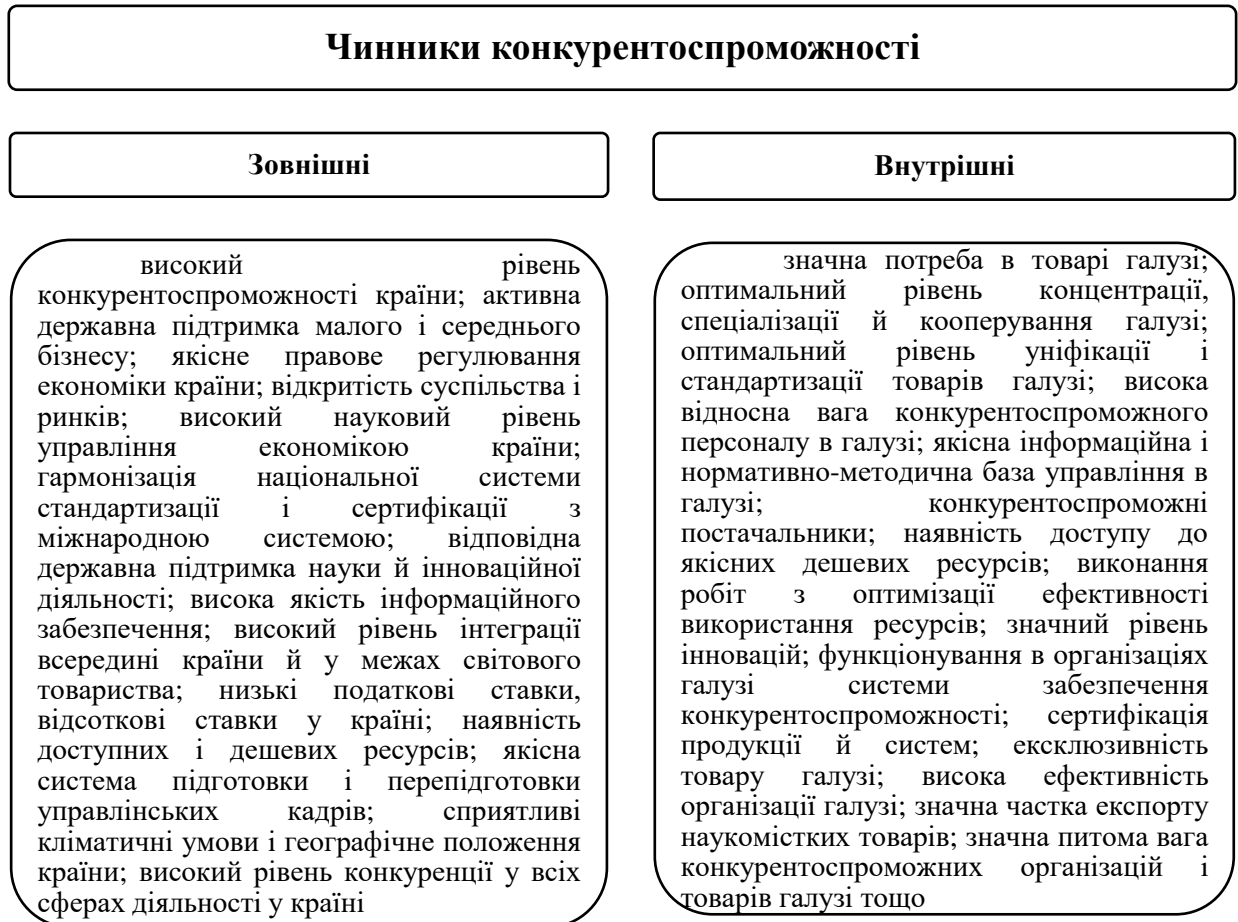

Рис. 2.19. Характеристика чинників, що формують конкурентоспроможність галузі [58]

Окремо, необхідно зупинитися на моделі конкурентоспроможності, що застосовується для галузі, яку запропонував М. Портер, рис. 2.20. Дана модель цікава тим, що вона розглядає бар'єрні чинники галузі: постачальники, споживачі, бар'єри входу та товари-аналоги, які за прийнятних факторних умов, потенціалу суміжних галузей та відповідної стратегії компанії на внутрішньому ринку мають забезпечити конкурентні переваги [58].

При чому фактори конкурентоспроможності галузі можна розподілити на стимулюючі та дестимулюючі, відносно до збільшення її рівня конкурентоспроможності.

Рис. 2.20. Модель конкурентоспроможності галузі М. Портера [58]

В цілому ж всі чинники конкурентоспроможності галузі можна класифікувати за трьома загальними ознаками: пріоритетністю (зацікавленими групами), способом впливу (рівень ієрархії) та вимірюваністю (об'єктивно – суб'єктивно, кількісно-експертно).

Конкурентоспроможність лісового господарства залежить від впливу різноманітних чинників:

- природний чинник, залежність від якого обумовлює довготривалість періоду виробництва деревини, а саме виробництво потребує специфічної матеріально-технічної бази;

- техніко-технологічний чинник, світовий і вітчизняний рівень розвитку технологій переробки деревини;

- людський чинник, що визначає специфічні умови життя і розвитку сільського населення, яке є основним постачальником трудових ресурсів для лісового господарства [32].

Отже, для оцінки конкурентоспроможності саме лісової галузі України доцільно побудувати багатокутник конкурентоспроможності, оцінюючі лісову галузь України у порівнянні з основними країнами-партнерами по веденню лісового господарства. Аналіз доцільно проводити за факторами, представленими в табл. 2.13. Аналіз будемо проводити по 5-ти бальній системі, де 5 – максимально приваблива оцінка, 1 – максимально незадовільна.

Таблиця 2.13 – Вихідні дані для оцінки конкурентоспроможності лісової галузі України

№	фактори	Україна	Фінляндія	Словаччина	Польща
1.	Участь держави у розвитку галузі	2	4	4	5
2.	Можливість ведення приватного бізнесу	2	5	4	5
3.	Наявність державної підтримки	1	4	3	5
4.	Впровадження інноваційних технологій	2	3	3	4
5.	Високий рівень розвинутості ринку	3	4	4	5
6.	Інвестування в розвиток	2	3	4	4
7.	Прибутковість	4	4	5	5
8.	Рівень капіталовкладень	1	3	3	4
9.	Перспективи розвитку	4	4	5	5
10.	Наявність кваліфікованих фахівців	2	4	4	5
11.	Рівень конкурентоспроможності	2,3	3,8	3,9	4,7

Загалом, рівень конкурентоспроможності державних лісгосподарських підприємств визначає конкурентоспроможність регіонального лісового сектору. Конкурентоспроможність регіонального лісового сектору залежить від рівня конкурентоспроможності державних лісгосподарських підприємств. Висока конкурентоспроможність лісового сектору залежить від ефективного використання конкурентоспроможності постійних лісокористувачів. Ця конкурентоспроможність обумовлена прогнозованою лісосировинною базою та використанням кваліфікованого персоналу з необхідними компетенціями для здійснення необхідного комплексу

лісогосподарських та лісозахисних заходів, рис. 2.21.

Рис. 2.21. Багатокутник конкурентоспроможності лісової галузі

України, складено автором

Водночас, оскільки конкурентоспроможність державних лісогосподарських підприємств є комплексним поняттям і залежить від низки виробничо-технічних, природно-ресурсних та людських факторів, необхідно розглядати систему індикаторів для їх оцінки.

Враховуючи необхідність охоплення різних аспектів діяльності постійних лісокористувачів, таких як ведення лісового господарства, лісопереробка та рекреаційне лісокористування, така оцінка передбачає низку критеріїв, серед яких необхідно розрахувати декілька індикаторів. Так, для цього необхідно Методичне забезпечення багатокритеріальної оцінки конкурентоспроможності державних лісогосподарських підприємств. Це допоможе правильно оцінити ефективність використання конкурентних переваг та створити передумови для прийняття ефективних управлінських рішень в частині створення передумов щодо підвищення конкурентоспроможності лісового сектору регіональної економічної системи.

Про необхідність удосконалення методичного забезпечення системи оцінки конкурентоспроможності національної економіки в цілому, та базових ланок, у тому числі сировинних і переробних галузей лісового сектору, свідчить той факт, що за результатами кластеризації країн Україна завжди входила до кластерів, які характеризуються частковою оцінкою конкурентоспроможності країн світу за такими видами економічної діяльності, як виробництво паперу та паперових виробів, виробництво меблів тощо. Про це свідчить той факт, що країна завжди входила до кластерів, які характеризуються низькими значеннями індикаторів.

Крім того, використання сучасного інструментарію оцінки конкурентоспроможності лісогосподарських підприємств та деревообробних підприємств зумовлено тим, що економічні відносини в країні зазнали багатьох трансформацій, які характеризуються інтеграційними процесами, що вимагає оновлення методології. Потребує оновлення методичний інструментарій оцінки ступеня використання конкурентних переваг лісового сектору.

У нинішніх умовах, коли посилюється і поглиблюється інтеграція вітчизняних виробників у світовий економічний простір та поглиблюється децентралізація влади існує необхідність зміцнення економічної та бюджетної самодостатності об'єднаних громад, де роль державних лісогосподарських підприємств полягає у забезпеченні належних темпів соціально-економічного розвитку регіональних об'єднань. Пріоритетним завданням є посилення впливу постійних лісокористувачів на розвиток продуктивних сил окремих регіонів і населених пунктів, а також використання конкурентних переваг, які мають суб'єкти лісового господарства (рис. 2.22).

Ці переваги зумовлені як об'єктивними природно-ресурсними факторами, так і ефективним менеджментом лісогосподарських підприємств, що забезпечує найбільш раціональне поєднання наявних виробничих ресурсів.

Рис. 2.22. Специфікація конкурентних переваг галузі лісового господарства в умовах поглиблення децентралізації [88]

У високолісистих районах державні лісогосподарські підприємства є драйверами ділової активності, створюючи ресурсну базу для розвитку суміжних галузей і, зрештою, формуючи ядро господарського комплексу адміністративних районів та сільських населених пунктів.

В умовах прискорення інституційної реформи лісового сектору своєчасне використання конкурентних переваг лісогосподарських підприємств сприятиме підвищенню конкурентоспроможності цього сектору національної економіки та створенню сприятливих умов для науково обґрунтованого ведення лісового господарства в середньо-та довгостроковій перспективі.

Однією з конкурентних переваг лісогосподарських підприємств як базової ланки лісового сектору є багаторічна наявність у їхньому розпорядженні бази вирощування садивного матеріалу, багатофункціональних селекційних комплексів, розсадників, насінницьких господарств та технічної інфраструктури, що дає змогу здійснювати садіння та посів лісу відповідно до нормативних вимог та сприяти відтворенню природних лісів.

Позитивний вплив цих конкурентних переваг на загальний рівень конкурентоспроможності постійних лісокористувачів може бути посилений шляхом впровадження моделі інтенсивного лісовідновлення на основі генетики та селекції. Ця модель вимагає розвитку виробничо-технологічної інфраструктури для виробництва насіння з поліпшеними генетичними характеристиками, підвищення якості та прискорення темпів і масштабів робіт у сфері лісового насінництва.

З метою максимального використання цих конкурентних переваг в останні роки сформовано відповідну інституційну базу, зокрема, Указ Президента України №381/2017 «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду», який передбачає збільшення площ, земель, непридатних для господарського використання, прибережної смуги

водних об'єктів. Передбачено посилення лісовідновлення, в тому числі лісовідновлення та створення економічних стимулів. Однак, через макроекономічну нестабільність та відсутність прогресу в національній екологічній та лісовій політиці, сприятливі інституційні передумови, створені вищезазначеною постановою для більш ефективного використання лісогосподарських переваг з метою підвищення конкурентоспроможності лісогосподарських підприємств та лісового господарства в цілому, не були використані повною мірою. Більше того, при реалізації заходів з підвищення конкурентоспроможності лісогосподарських підприємств необхідно виходити з того, що привабливість лісового господарства та деревообробки у світі вже сьогодні визначається швидкістю лісовідновлення, а також з того, що деякі країни стали на шлях вирощування генетично модифікованих дерев.

Таким чином, можна зазначити, що певні недоліки в законодавчій сфері та недоліки в організації функціонування лісової галузі України суттєво знижують рівень її конкурентоспроможності у порівнянні з лісовими господарствами країн-партнерів, що суттєво впливає на забезпеченість захисту економіки нашої країни та потребує подальших дієвих кроків щодо стабілізації цього важливого напрямку.

Висновки до другого розділу

Аналіз нормативної бази регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України показав, що в сфері нормативно-правового регулювання діяльності лісової галузі України існує досить багато суперечностей та невизначеностей, які гальмують роботи й розвиток галузі. Зокрема були визначені як суперечливі питання у різних основних нормативних документах, як то «Лісовий кодекс» і «Земельний кодекс», «Земельний кадастр» тощо, так і суперечності між функціональними обов'язками та правами різних міністерств та виконавчих органів. Зокрема в

дослідженні було виділено чотири основні органи державної влади, які наділені засадами державної політики у сфері лісових відносин та їх суперечності між собою.

Проведення аналізу існуючих проблем в діяльності підприємств лісової галузі дало можливість виділити основні проблеми й зазначити ступінь їх впливу на ефективність діяльності лісового господарства. До основних проблем в діяльності підприємств лісової галузі можна віднести фінансування лісової галузі України.

Серед основних проблем фінансування лісового господарства України опитані фахівці назвали такі:

1) відсутність стратегічних орієнтирів формування та розвитку механізму фінансування лісового господарства. Мається на увазі, що в стратегічному документі мають бути прописані базові керівні принципи, за якими формується модель фінансування лісового господарства в Україні.

2) недостатнє бюджетне фінансування лісової галузі (особливо державних підприємств у південно-східних областях та інших підприємств, що мають значні площі неексплуатаційних лісів).

3) великий розмір (наприклад, у 2020 році – 80%, у 2019-му – 90%) частини чистого прибутку (доходу), який мають сплачувати до Держбюджету України державні унітарні підприємства, зокрема державні підприємства лісового та мисливського господарства (постійні лісокористувачі);

4) проблеми рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів;

5) запровадження у 2018 році земельного податку за землі лісогосподарського призначення, що призвело до подвійного оподаткування (коли податок на землі з лісом складається з рентної плати та земельного податку).

Визначення особливостей функціонування підприємств лісової галузі України в умовах мінливого середовища було проведено за допомогою основних методів стратегічного аналізу SWOT і PEST аналізу. Отримані результати PESTEL показують, що найбільший вплив на діяльність лісової

галузі здійснюють політичні фактори – 8,91, за ним економічні – 3,74, соціально-культурні – 2,7, екологічні – 0,9, законодавчі – 0,8 й на останньому місці технологічні – 0,42. Аналіз показав ступінь впливу зовнішнього середовища на діяльність лісової галузі в розмірі 17,5%.

Отримані результати SWOT аналізу свідчать про те, що пріоритетним стратегічним напрямом розвитку лісової галузі є інтеграція в спільні підприємства. Що дозволить галузі забезпечувати високу якість продукції, залучати висококваліфікований персонал, вирішувати проблеми правового характеру.

Оцінка розвитку конкуренції лісового комплексу в контексті забезпечення економічної безпеки України довела її важливе значення, як ресурсного чинника при внутрішньо-економічному забезпеченні безпеки держави. А конкурентоспроможність лісового господарства залежить від впливу різноманітних чинників:

- природний чинник, залежність від якого обумовлює довготривалість періоду виробництва деревини, а саме виробництво потребує специфічної матеріально-технічної бази;

- техніко-технологічний чинник, світовий і вітчизняний рівень розвитку технологій переробки деревини;

- людський чинник, що визначає специфічні умови життя і розвитку сільського населення, яке є основним постачальником трудових ресурсів для лісового господарства.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

3.1. Актуальна економічна оцінка інвестиційної привабливості лісопромислового комплексу України

Природньо інвестиційний ресурси виникають як надлишок вільних фінансових ресурсів, в процесі зберігання яких власники прагнуть прибільшити свої капітали, надаючи дані кошти для користування іншим суб'єктам. Проте, попит на вільні грошові кошти, зазвичай, перевищує пропозицію. Таким чином виникає проблематичне питання привабливості умов щодо залучення таких коштів. Як правило, розрізняють інвесторів і кредиторів. Інвестори зацікавлені в отриманні чистого теперішнього прибутку та його розміру, кредитори у відсотках сплати за користування фінансовими ресурсами.

Отже, інвестиційна привабливість (*investment attractive*) – це «сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов, що сприяють або перешкоджають процесу інвестування національної економіки на макро-, мезо- і мікрорівнях» [90].

В сучасних дослідженнях, розглядаючи поняття інвестиційної привабливості країни або регіону, застосовують поняття «інвестиційний клімат» (рис. 3.1).

Поняття «інвестиційний клімат» використовується у випадках, коли мова іде про макро- і мезорівні економіки.

Характер інвестиційного клімату зумовлений цілим комплексом чинників (рис. 3.2).

При цьому сила і спрямованість впливу цих чинників на інвестиційний клімат далеко не однозначні. На жаль, доводиться констатувати, що негативного впливу на сьогодні більше, ніж позитивного.

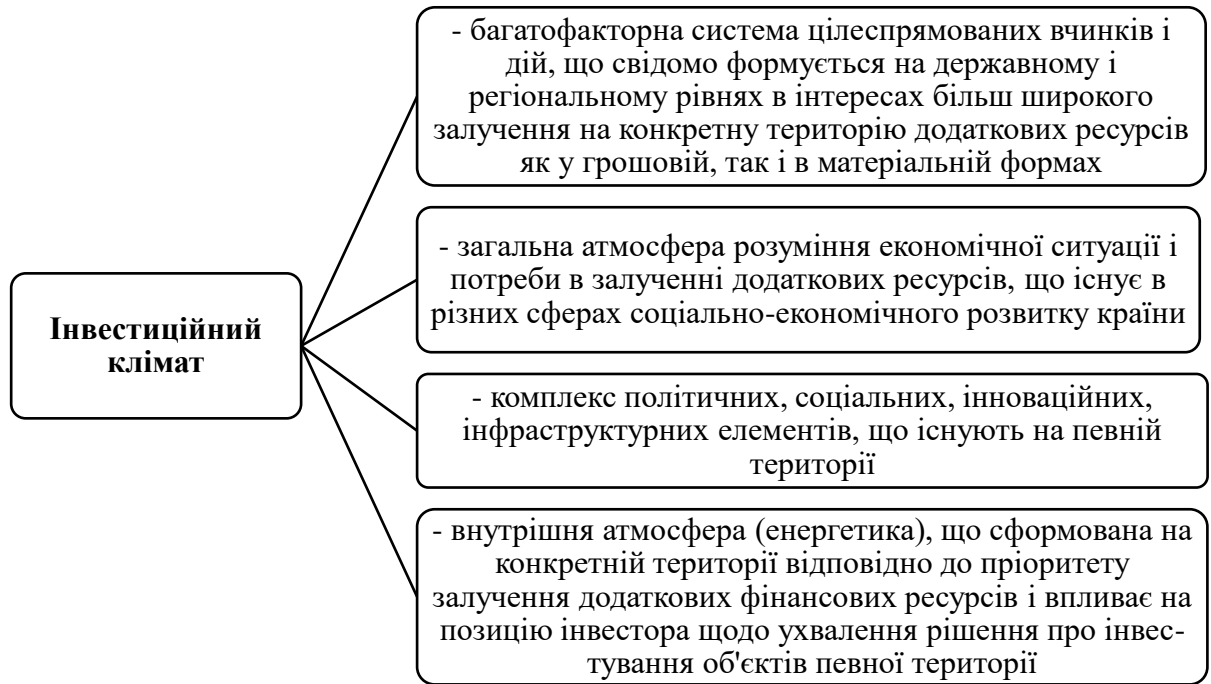

Рис. 3.1. Основні трактування поняття «інвестиційний клімат» [47]

Рис. 3.2. Чинники, що зумовлюють характер інвестиційного клімату в національній економіці [41]

Поняття «інвестиційний клімат» є дуже всеосяжним, а рівень його сприятливості залежить від багатьох факторів, у тому числі й безпосередньо від інвестиційної привабливості. Тому «інвестиційна привабливість» та «інвестиційний клімат» не є синонімами і неповинні розглядатися однаково.

Інвестиційна привабливість розглядається на рівні підприємства, регіону, галузі, країни. У цій системі підприємство є кінцевою точкою інвестування, де реалізуються конкретні проекти, а привабливість кожного інвестиційного проекту визначається привабливістю всіх його складових: країни, галузі, регіону та підприємства [90]. Навіть фінансово життєздатні проекти не зможуть привабити інвесторів, якщо існує ризик політичної або економічної нестабільності в країні.

На будь-якому рівні процес розгляду інвестиційної привабливості складається з трьох етапів (рис. 3.3).

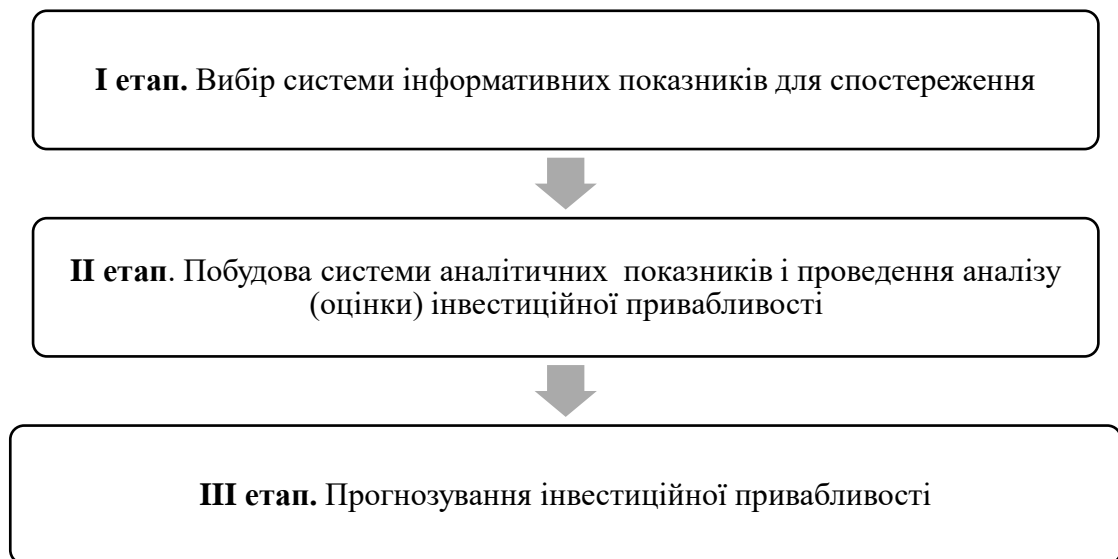

Рис. 3.3. Етапи визначення інвестиційної привабливості [39]

Одне з головних завдань, яке стоїть перед інвесторами, полягає у виборі компаній у галузях з найкращими перспективами розвитку та найвищою ефективністю інвестицій. Основою для такого відбору є оцінка інвестиційної привабливості галузі.

Інвестиційна привабливість галузі - це синтез характеристик кожного сектору, включаючи перспективи економічного розвитку, прибутковість

інвестицій та рівень інвестиційного ризику. Вона оцінюється в інвестиційній стратегії компанії та в галузевій диверсифікації інвестиційного портфеля.

У процесі оцінки інвестиційної привабливості галузі переважно враховується життєвий цикл сектора економіки, який складається з декількох стадій, що ґрунтуються на теорії ринку (рис. 3.4).

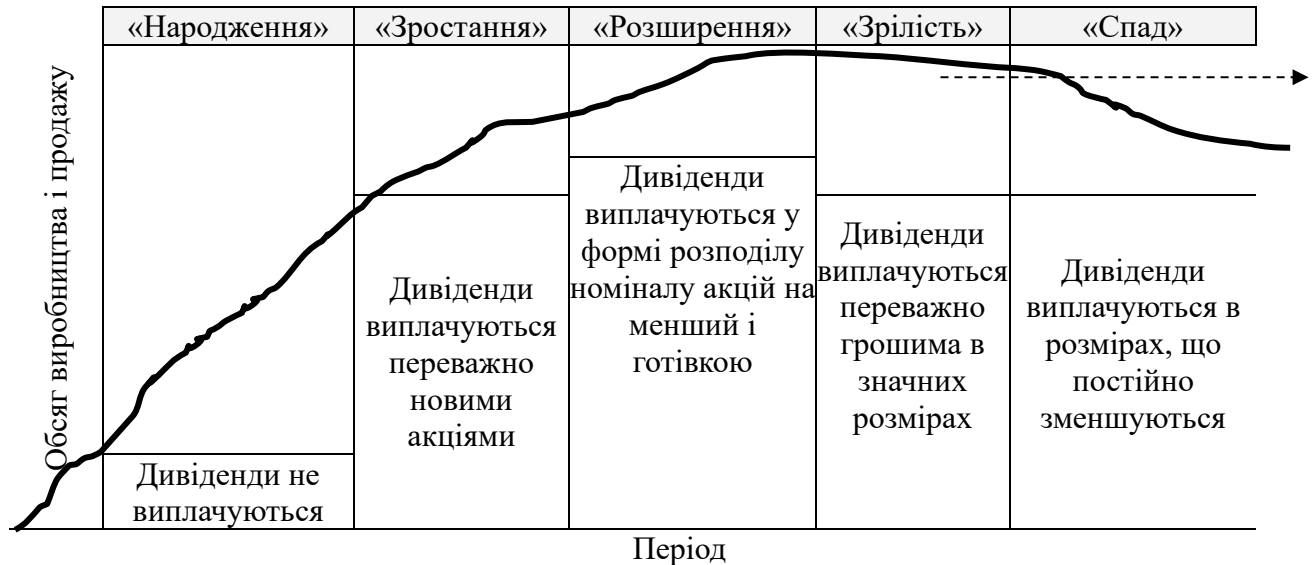

Рис. 3.4. Характер стадій життєвого циклу галузей [37]

Кожна стадія життєвого циклу галузі описана нижче.

Фаза «народження» характеризується розробкою та виведенням на ринок принципово нових видів товарів. Для цієї фази характерні масштабні інвестиції.

Фаза «зростання» характеризується прийняттям нового продукту споживачами та зростанням попиту на нього. На цій фазі відбуваються більш високі темпи інвестування.

Фаза «розширення» – це період після високих темпів зростання кількості нових підприємств до моменту стабілізації цього зростання. На цій фазі інвестиції в нове будівництво продовжуються, але основна їх частина спрямовується на розширення існуючих виробничих потужностей.

Стадія «зрілості» характеризується періодом, коли попит на товари в певній галузі є найвищим, а якісні характеристики товарів покращуються.

Основна частина інвестицій у цей період спрямовується на модернізацію обладнання та реорганізацію підприємств.

Фаза «спаду» характеризується періодом різкого зниження попиту на товари певної галузі в наслідок розвитку нових галузей, які заміщують традиційний попит. Ця фаза характерна не для всіх галузей, а лише для тих, що виробляють продукцію, яка зазнає значного впливу наукового та технічного прогресу.

В даному випадку при аналізі інвестиційної привабливості лісової галузі в Україні можна використовувати основний підхід до визначення інвестиційної привабливості галузі, оскільки галузь – це об'єктивно закріплена частина промисловості, яка об'єднує підприємства, що виробляють специфічну продукцію однакової якості за схожою технологією і мають широке, але все ж таки обмежене коло споживачів.

Зокрема, Світовий банк використовує певний набір факторів як критерії прийняття рішень при виборі галузевих напрямків інвестування. Критерії прийняття рішень щодо галузевих напрямів інвестування наведено на рис. 3.5.

Також, при визначенні рівня інвестиційної привабливості галузі, використовують метод стандартизації показників досліджуваних явищ, публічно запропонований В. Е. Швецем.

Метод стандартизації показників досліджуваних явищ дає змогу виявити наявність (або відсутність) великої відмінності в досліджуваних явищах, що можливо на основі підсумовування, ранжування та поділу на класи стандартизованих показників.

Метою застосування методу стандартизації показників досліджуваних явищ є зведення різнорідних показників для можливості їх порівняння.

Результатом стандартизації показників є висновок про те, який з об'єктів має найбільші параметри досліджуваного явища, а який із них знаходиться в кінці ранжувального ряду.

Ринкові	<ul style="list-style-type: none"> розмір ринку, темпи його зростання і потенціал, циклічність попиту, еластичність цін, прибутковість, диференціація продукту
Конкуренції	<ul style="list-style-type: none"> стан конкуренції галузевого ринку, наявність рівнозначних конкурентів, інтенсивність конкуренції, ступінь спеціалізації конкурентів, наявність товарів-замінників, завантаження потужностей
Бар'єри входу в галузь	<ul style="list-style-type: none"> капіталомісткість галузі, наявність каналів розподілу і доступ до них, доступ до сировинних ресурсів, захищеність із боку держави, соціальні проблеми галузі, які можуть мати негативний вплив на входження, обмеження державного і соціального порядку, що перешкоджають виходу з галузі, спеціалізація активів і можливість їх перепрофілювання і використання за іншим призначенням
Взаємовідносини з постачальниками	<ul style="list-style-type: none"> наявність місцевих постачальників, матеріалів-замінників, інтенсивність конкуренції серед постачальників, стратегічних спілок та інших взаємовідносин із постачальниками сировини (матеріалів, рівень вертикальної інтеграції з постачальниками)
Технологічні	<ul style="list-style-type: none"> рівень технічних нововведень у галузі, складність продукції і виробництва, патентно-ліцензійна ситуація в галузі, капітало- і наукомісткість продукції
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> дисципліна працівників, демографічні процеси, ступінь охоплення працівників профспілками і вплив громадських організацій, виробничі відносини працівників із керівництвом

Рис. 3.5. Критерії прийняття рішень щодо галузевих напрямів інвестування

[37]

Критерії, за якими вибирають чинники, що враховуються при дослідженні, зводяться до такого:

- чинник, що береться до уваги, повинен мати чітке кількісне вираження;
- кількісне вираження чинника має ґрунтуватися на даних статистики або звітності. При визначенні інвестиційної привабливості галузі враховують такі чинники:

- рентабельність (характеризує ефективність інвестицій);
- інвестиції в основний капітал (характеризує наявність об'єктів вкладення капіталу),
- кількість значних і середніх підприємств (характеризує концентрацію виробництва);

– питому вагу галузі в загальному обсязі промислового виробництва (характеризує рівень виробництва і реалізації).

При аналізі інвестиційної привабливості враховують і комплекс зовнішніх чинників, серед яких виділяють:

– важливість галузі, тобто значення продукції галузі, її особливості, частка експорту, залежність від імпорту, рівень забезпеченості внутрішніх потреб країни, частка галузі або конкретної продукції у ВВП;

– рівень державного втручання в розвиток галузі – низький, середній або значний, включаючи державні капітальні вкладення, податкові пільги, можливість прискореної амортизації тощо.

Прибутковість галузі	<ul style="list-style-type: none"> • коефіцієнт чистого прибутку • коефіцієнт прибутковості реалізації продукції (робіт, послуг) • коефіцієнт прибутковості витрат (рентабельність)
Ефективність виробничої діяльності галузі	<ul style="list-style-type: none"> • фондовіддача • питома вага реалізованої продукції й експорту галузі в загальному обсязі виробленої в галузі продукції
Ефективність капітальних вкладень в галузь	<ul style="list-style-type: none"> • коефіцієнт окупності інвестицій • коефіцієнт окупності власного капіталу • індекс потенціалу інвестування • питома вага галузі у валовій доданій вартості області
Значущість галузі в економіці області та України	<ul style="list-style-type: none"> • питома вага галузі у валовій доданій вартості області • питома вага галузі у загальному обсязі промислового виробництва області • питома вага обсягів виробництва економіки області в загальнодержавному виробництві • питома вага обсягів виробництва промисловості області в загальнодержавному виробництві
Сталість галузі до економічного спаду виробництва	<ul style="list-style-type: none"> • співвідношення динаміки обсягу виробництва галузей економіки і промисловості та динаміки обсягу ВВП України
Соціальна значущість галузі	<ul style="list-style-type: none"> • питома вага працівників галузі в загальній кількості зайнятих в економіці
Ступінь державної підтримки розвитку галузі	<ul style="list-style-type: none"> • співвідношення питомої ваги капітальних вкладень у галузь до загального обсягу державних капітальних вкладень в економіку, промисловість

Рис. 3.6. Показники для визначення інвестиційної привабливості галузі [37]

Таким чином, оцінку та прогнозування попиту на продукцію лісогосподарства доцільно проводити з урахуванням впливу всіх кон'юнктурних факторів. Показником-індикатором цих факторів може виступати індекс ділової активності.

Рівень інвестиційної привабливості регіональних лісових та деревообробних господарств значною мірою пов'язаний з породним складом лісового фонду, тобто переважанням найбільш цінних лісоутворюючих порід. У регіонах, де значну частину потенційних лісових ресурсів становить некондиційна або низькосортна деревина, очікується значний розвиток целюлозно-паперового та лісохімічного виробництва, що в кінцевому підсумку сприятиме усуненню проявів нераціонального використання деревини та підвищенню рівня капіталізації лісового та деревообробного секторів лісового господарства України.

При оцінці передумов інвестиційно-інноваційного розвитку лісового сектору велике значення має розвиток лісогосподарської та лісозахисної інфраструктури в умовах посилення конкуренції як на ринках сировини, так і на ринках готової продукції з деревини. Тут важливим є рівень розвитку лісогосподарської діяльності, зберігання деревини та її транспортування від верхніх до нижніх складів [47].

Необхідно виходити з визначення обсягу енергетичних і транспортних витрат. У зв'язку з цим розвиток лісових доріг є фундаментальною детермінантою формування сучасної лісогосподарської інфраструктури та фактором, що визначає конкурентоспроможність лісогосподарської продукції, робіт і послуг для адміністративних районів, віддалених від центрів ділової активності в Карпатсько-Поліській економічній зоні.

Тому активізація будівництва лісових доріг у найбільш лісистих регіонах країни в останні роки є свідченням покращення інфраструктурних передумов розвитку сировинного сектору лісового господарства на інвестиційно-інноваційній основі, що створює умови для поступового підвищення технологічного та технічного рівня лісогосподарського виробництва, а отже, і

для збільшення обсягів виробництва лісопродукції, а отже, і для підвищення якості життя населення. Це пов'язано з тим, що створюються умови для поступового підвищення техніко-технологічного рівня лісогосподарського виробництва. Водночас розвиток мережі лісових доріг формує додаткову регіональну основу для розвитку рекреаційної лісомисливської інфраструктури. Розширення мережі лісових доріг потребує додаткових інвестицій, які можуть бути профінансовані за рахунок власних коштів постійних лісокористувачів, отриманих від госпрозрахункової діяльності, а також шляхом залучення фінансування на ринку позичкового капіталу та реалізації державно-приватних угод.

Хоча проекти будівництва лісових доріг є високо капіталомісткими, забезпечення такими інфраструктурними об'єктами в середньостроковій перспективі зменшує енергетичні та транспортні витрати на заготівлю та доставку деревини для постійних лісокористувачів, які в подальшому можуть використати свої резерви для підвищення ефективності фінансування природоохоронних заходів та підвищення рівня оплати праці працівників лісового господарства [57].

Інноваційна діяльність постійних лісокористувачів охоплює широкий спектр видів діяльності та організаційно-економічних, виробничих і технологічних заходів, пов'язаних з інноваційним впровадженням продуктів і процесів. Виходячи з особливостей природних ресурсів, виробництва та технологій-відтворення лісоресурсного потенціалу та модернізації інфраструктури лісового господарства - найважливішим питанням є сприяння інноваційним процесам у лісовпорядкуванні та проектно-дослідницьких роботах, профілактиці лісових пожеж, боротьбі з хворобами та шкідниками лісу, придбанні виробничого обладнання, транспортних засобів, приладів, машин та механізмів. Для посилення інноваційної діяльності у цих сферах необхідна належна інвестиційна підтримка для створення сучасної технологічної бази лісового господарства та розвитку лісової інфраструктури.

Виходячи з існуючого інституційного середовища розвитку лісового сектору та враховуючи специфіку функціонування кожної ланки лісопродуктового ланцюга, необхідно розглянути декілька сценаріїв розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в лісовому господарстві, його базової ланки.

Перший сценарій (традиційний) передбачає виживання інтегрованих лісогосподарських підприємств, які займаються лісозаготівлею і мають можливість мати власні переробні потужності. Це пов'язано з тим, що в непромислових лісових районах саме інтегровані лісогосподарські підприємства є центром господарської діяльності, що визначає економічну незалежність району та забезпечує більшу частину зайнятості. В умовах обмеженості бюджетних коштів на лісовідновлення та охорону лісів саме використання власної переробної інфраструктури дозволяє підвищити ефективність виробничо-господарської діяльності та збільшити асигнування на власні лісовідновлювальні процеси. З цих причин недоцільно ліквідувати такі підприємства, відокремлюючи лісове господарство та деревообробку [56].

Другий сценарій передбачає відокремлення деревообробки від лісового господарства. За цим сценарієм постійні лісокористувачі будуть займатися лише лісозаготівлею, що, з одного боку, має забезпечити рівні стартові умови для деревообробників усіх форм власності та позитивний імпульс для розширеного відтворення вітчизняної деревообробки в цілому, але, з іншого боку, позбавить постійних лісокористувачів додаткового джерела доходу, позбавивши їх можливості займатися лісовідновленням та охороною лісів призведе до зменшення обсягу власних коштів на лісовідновлення та охорону лісів. За нинішнього рівня бюджетних асигнувань на відтворення та охорону лісів позбавлення лісокористувачів права мати переробну базу матиме негативні соціальні наслідки, такі як неможливість адекватного фінансування потреб лісового господарства та звільнення працівників державних і комунальних лісогосподарських підприємств [32].

Третій сценарій – створення інтегрованих лісогосподарських об'єднань на базі державних лісогосподарських підприємств в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці (області). Створення такого об'єднання дозволить підвищити концентрацію інвестиційного потенціалу, покращити рівень координації діяльності постійних лісокористувачів у певних сферах діяльності та забезпечити кооперацію, необхідну для нарощування ресурсів деревини, що є передумовою для введення додаткових потужностей з переробки деревини. Такі об'єднання також забезпечують диверсифікацію виробничо-господарської діяльності їх учасників, підвищують ефективність використання низькоякісної деревини та розширюють сферу взаємодії як з іноземними партнерами, так і з фінансово-кредитними установами [47]. Формування таких об'єднань дозволить створити потужний державний сектор деревообробки, який у короткостроковій перспективі забезпечить додаткове збільшення попиту на кругляк на внутрішньому ринку за рахунок інституційних обмежень на експорт необробленої деревини. Лісові асоціації стануть реальними центрами ділової активності на лісових територіях, а в довгостроковій перспективі - центрами місцевого економічного зростання та підвищення ефективності суміжних галузей. Такі об'єднання є інноваційним ядром економічної агломерації Карпатського, Поліського та Подільського економічних районів, яке разом з аграрним сектором могло б забезпечити нову якість комплексоутворення та розширити і відтворити існуючі суспільні і природні продуктивні сили.

Виходячи з інерційності інституційних змін у реалізації національної лісової політики, найпростішим для реалізації в середньостроковій перспективі є перший сценарій: збереження інтегрованих лісогосподарських підприємств, які продовжують здійснювати управління лісами та мають власні потужності з переробки деревини. Враховуючи нерозвиненість ринкової інфраструктури та складність доступу постійних лісокористувачів до ринків позичкового капіталу, відокремлення лісового господарства від

деревообробки позбавить лісогосподарські підприємства реального джерела фінансування важливого комплексу заходів з відновлення та охорони лісів.

Реалізація третього сценарію є неможливою через часто критичну оцінку створення державних виробничих об'єднань, що пов'язано з відсутністю належного громадського контролю за діяльністю державних підприємств.

Інвестиційна діяльність у лісовому секторі повинна базуватися на низці фундаментальних принципів, які сприяють раціональному та сталому лісокористуванню. Основні принципи інвестиційної діяльності в лісовому господарстві представлені на рис. 3.7.

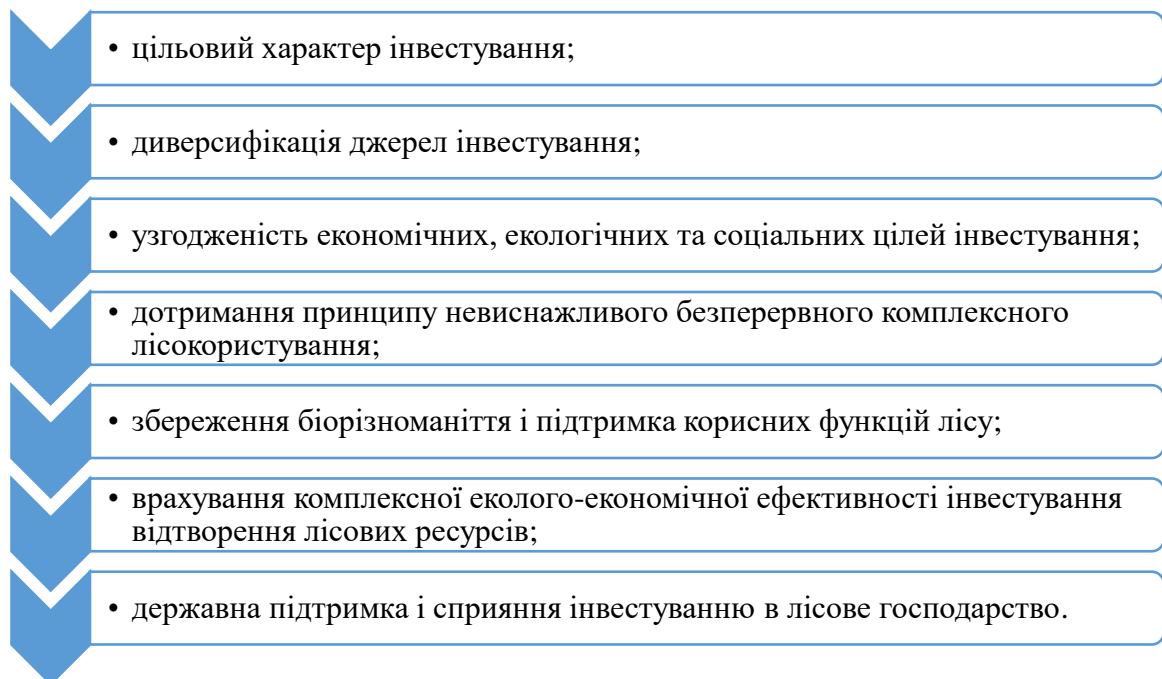

Рис. 3.7. Основні принципи інвестиційної діяльності в лісовому господарстві

[27]

Ключовим кроком у системі заходів з удосконалення інвестиційної політики у сфері лісогосподарського виробництва має стати покращення інвестиційного середовища шляхом впровадження в країні перевірених світовою практикою методів управління, стимулювання лісогосподарських підприємств до збільшення обсягів інвестування у лісоресурсний потенціал та раціоналізації внутрішнього ринку лісопродукції [23].

Виходячи з того, що розвиток лісового господарства визначає можливості нарощування лісоресурсного потенціалу, який, у свою чергу, допомагає екосистемі поглинати негативні зовнішні ефекти та підвищувати асиміляційну здатність окремих територій, розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності в цьому сегменті національної економіки має бути синхронізований з пріоритетами екологоорієнтованої інвестиційної політики. При формуванні засад інвестиційно-інноваційного розвитку лісового господарства на основі екологічних міркувань необхідно реалізовувати інвестиційну політику в секторі лісового господарства та деревообробної промисловості на основі комплексу принципів, рис. 3.8.

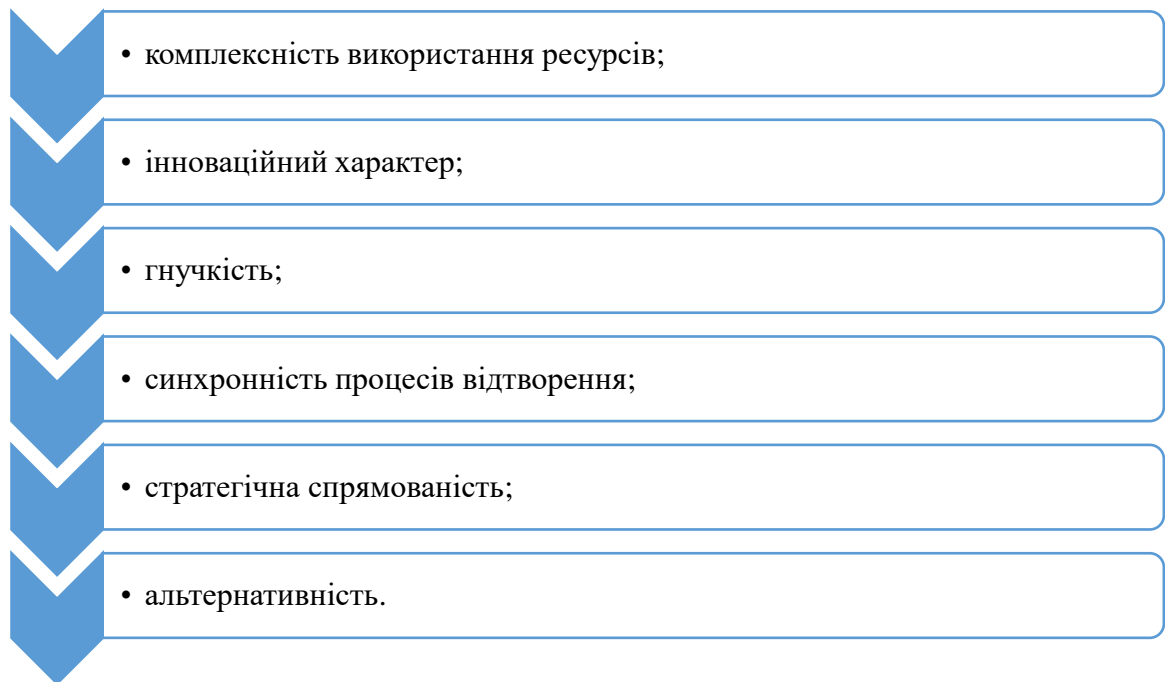

Рис. 3.8. Основні принципи інвестиційної політики в секторі лісового господарства та деревообробної промисловості [47]

Важливість принципу стратегічної орієнтації полягає у створенні інвестиційного середовища, в якому інвестиційні рішення спрямовані на стратегічну перспективу, а довгострокові інвестиції мають пріоритет над короткостроковими. Необхідність дотримання цього принципу при формуванні інвестиційних механізмів для відновлення місцевих екосистем та економічних систем зумовлена тим, що в сучасному економічному середовищі

акцент робиться на короткострокових інвестиціях. У випадку лісового господарства дотримання цього принципу має вирішальне значення через значний часовий лаг між посадкою та дозріванням лісу.

Дотримання принципу комплексності є доцільним, оскільки ефективність управління природними ресурсами необхідно оцінювати на рівні середньої та великої економіки. Це означає розробку таких способів залучення та використання природних ресурсів у виробництві, які не тільки мінімізують втрати природних ресурсів у процесі використання, але й досягають максимальної ефективності при мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище. Для лісового господарства цей принцип передбачає максимальне використання ліквідних і неліквідних складових лісоресурсного потенціалу у відтворювальному процесі, зокрема максимальне використання порубкових і деревних відходів, що дозволить підвищити рівень капіталізації лісогосподарського виробництва в цілому та зменшити негативні зовнішні ефекти, пов'язані зі спалюванням порубкових відходів на суцільних і вибіркових лісосіках.

На думку О. Боцула, сучасна інвестиційна політика в лісовому господарстві має базуватися на таких припущеннях [26]:

1) Капітальні видатки на лісове господарство з консолідованого бюджету України мають бути доповнені іноземними та внутрішніми прямими інвестиціями, особливо коштами деревообробних підприємств.

2) Необхідно також виходити з розуміння того, що, враховуючи реалії сьогодення, деревообробні потужності державних лісогосподарських підприємств, більшість з яких є фізично зношеними та морально застарілими, мають залишатися пріоритетом інвестиційної політики в лісовому господарстві через Державне агентство лісових ресурсів України та інші міністерства, що формують інвестиційне середовище в країні. Це дозволило б покращити ведення лісового господарства за рахунок залучення додаткових коштів.

3) В умовах ринкової економіки зростає протиріччя між державними та приватними інтересами в інвестуванні лісогосподарського виробництва. Державі необхідно визначити пріоритетність суспільних інтересів та забезпечити належний рівень інвестицій у заходи, спрямовані на забезпечення сталого розвитку лісової галузі.

4) Крім того, інвестиційна складова лісової політики України має стати невід'ємною частиною системи економічного регулювання збереження лісів. Для цього необхідно зосередитися не лише на фінансових, а й на економічних аспектах. Дехто стверджує, що відокремлення лісозаготівлі та деревообробки, яке наразі є частиною господарської діяльності державних лісогосподарських підприємств, не забезпечує прозорої схеми конкурентного продажу заготовленої деревини та стримує інвестиційні потоки в національну лісову галузь.

Виходячи з наявних інституційних умов ведення лісового господарства та інвестиційних можливостей лісогосподарського виробництва, основними складовими інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку лісового господарства є формування інтегрованих лісогосподарських бізнес-асоціацій, інституціоналізація державно-приватного партнерства, іпотечних операцій, а також максимальне використання кращого зарубіжного досвіду підтримки лісогосподарської діяльності та сприяння розвитку лісового господарства [31].

Важливим джерелом інвестиційної та інноваційної підтримки розвитку лісового господарства є запровадження схем державно-приватного партнерства, які дозволяють залучити фінансові ресурси організацій приватного сектору. Перевагою такого партнерства є збереження державної власності на ліси та лісогосподарські активи і водночас залучення приватних інвестицій для розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу та модернізації лісогосподарської та лісозаготівельної інфраструктури.

3.2. Основні напрями розвитку інноваційної діяльності у лісовій галузі України

Протягом останніх десятиліть розвиток інституту демократії, відкритої ринкової економіки та розвиненого суспільства, які досягли певних позитивних результатів в Україні, мали прямий та опосередкований вплив на лісовий сектор, зокрема на оцінку соціальної та екологічної ролі лісів, біорізноманіття, обізнаність громадськості про ліси, виробництво та споживання лісопродукції. За останнє десятиліття обсяги міжнародної торгівлі лісопродукцією зросли. Це пов'язано з усвідомленням екологічності, універсальності та енергоємності деревних матеріалів [29].

Світова тенденція полягає в активному впровадженні інноваційних технологій на всіх рівнях організації компанії, виробництва та збуту. Інновації є рушійною силою економічного розвитку та конкурентоспроможності країн і підприємств. Інновації необхідні для адаптації до мінливих економічних і соціальних процесів та використання нових можливостей, пов'язаних з новими потребами. Глобальні виклики, такі як криза сталого розвитку, зміна клімату та зростаюча глобальна соціальна та економічна взаємозалежність, вимагають трансформаційних інновацій та нових форм управління для адаптації технологій, економіки та суспільства. Тому дедалі більшого значення набувають міждисциплінарні перспективи та системні або інтегровані моделі інновацій.

Інновації передбачають генерування нових знань, які частково доповнюють, а частково суперечать вже відомим. Цей процес обов'язково відбувається на системному рівні, де соціально-економічний контекст реагує і взаємодіє зі знаннями, втіленими в нових процесах, що впроваджуються. Наслідки інновацій, таким чином, є необмеженими і невизначеними. Це пов'язано з тим, що системний характер подальшого процесу адаптації може призвести до каскадних ефектів, які діють на рівні, далекому від безпосереднього контексту процесу.

Для розуміння цих ефектів і пов'язаного з ними впливу систем на інноваційні процеси було проаналізовано спеціальну літературу про інноваційні системи [44]. Проведений аналіз показав, що фірми не впроваджують інновації ізольовано; інновації ґрунтуються на взаємному навчанні, що призводить до зворотного зв'язку, який охоплює всю відповідну інноваційну систему. Цей складний ітеративний процес визначає саму систему, межі якої постійно змінюються відповідно до еволюційної моделі інноваційного процесу. Складність цього процесу ілюструє, чому управління інноваціями не може бути зведене до розробки та впровадження політики. Дорадчі системи відіграють центральну роль у підтримці інновацій, особливо в лісовому господарстві, де структури власності є фрагментованими, а малі власники землі та підприємств часто не мають інноваційного потенціалу.

Інновації – це не просто управлінський інструмент для отримання конкурентних переваг, вони можуть бути використані для досягнення цілей, які поділяє широке коло зацікавлених сторін, і такий процес називається соціальними інноваціями. Соціальні інновації – це інноваційна діяльність, спрямована на подолання соціальних та економічних викликів.

Загалом, лісове господарство є консервативною та ізольованою галуззю з обмеженою передачею знань, що перешкоджає достатнім інвестиціям в інновації. Брак фінансових ресурсів вважається основною причиною повільного розвитку. Стратегії для лісового сектору повинні бути спрямовані на мобілізацію знань, які ведуть до інновацій, і передбачати певний рівень взаємодії з креативними та трансформаційними партнерами. У довгостроковій перспективі це має створити нові шляхи для інновацій у секторі та в лісовому господарстві в цілому. Інновації в деревообробному секторі є прогресивними і можуть генерувати значні синергетичні ефекти. Динаміка деревообробної промисловості є однією з найбільш швидкозростаючих у світі завдяки переходу на відновлювані та біологічні джерела енергії. Гіганти деревообробної промисловості працюють над зниженням витрат на сировину, оптимізацією управлінських структур та залученням інвестицій.

Оскільки український лісовий сектор має працювати відповідно до сучасних реалій, інноваційні напрямки політики переважно базуються на міжнародному досвіді. Виробляти інноваційну продукцію, яка є безпечною для довкілля та здоров'я, економічно вигідно та доцільно. Створення нових виробництв, розвиток глибокої переробки деревини та розробка інноваційних продуктів з деревної сировини є одними з першочергових пріоритетів.

Створення інноваційних продуктів вимагає значних витрат, пов'язаних з інвестиціями в нові технології та наукові дослідження. У сучасних умовах важливими елементами сталого розвитку промисловості є сприяння переробці та вторинній переробці, а також запровадження механізмів розширеної відповідальності виробника за утилізацію товарів. У багатьох галузях промисловості запроваджено такі концепції, як утилізаційні збори, що вимагають від виробників сплачувати збір під час продажу своїх товарів, який потім використовується для покриття витрат на утилізацію товарів. Основними рушіями зростання деревообробної промисловості є електронна комерція та розвиток будівельної галузі. Метою інноваційних проектів модернізації є підвищення продуктивності та економічного успіху. Моделювання, імітація, оптимізація та оцифрування даних дозволили моделювати лісові екосистеми на новому рівні складності.

Недостатня ефективність систем охорони та захисту лісів, втрати лісових ресурсів через пожежі, паразитів, військові дії, а також застаріле обладнання свідчать про необхідність модернізації лісового господарства та оцифрування даних лісоуправління. Поняття «цифрове лісове господарство» передбачає статистичну обробку та моделювання даних, включаючи дистанційне зондування. Плануючи врожай, менеджери отримують інформацію про стан ґрунту та ґрунтових вод, моделюють якість майбутньої деревини та ціну, за якою її можна продати. У лісовому секторі ІТ використовуються у відділах виробництва та продажів і стають важливим інструментом управління ризиками. Системи, що розробляються, в кінцевому підсумку дозволять зменшити втрати сировини та скоротити виробничі витрати. Прикладами

ефективного використання нових технологій в охороні лісів є супутникове виявлення джерел пожеж, моніторинг лісових патологій за допомогою камер, оснащених LIDAR-датчиками, а також збір, аналіз і використання інформації про стан лісів, наприклад, ізоляція осередків зараження шкідниками.

Системи моніторингу лісів за допомогою дронів збирають дані про незаконні рубки та браконьєрство. Покриття лісозаготівельних ділянок GSM та GPS дозволяє здійснювати онлайн-моніторинг та діагностику використовуваного обладнання. Державне агентство лісових ресурсів України прагне до діджиталізації та повністю підтримує пропозицію Європейської Бізнес Асоціації щодо концепції «Держава у смартфоні». Зокрема, запровадження загальнодержавної електронної реєстрації лісорубних квитків та загальнодержавної системи електронного обліку деревини, яка є обов'язковою для всіх постійних лісокористувачів. Це сприятиме відкритості інформації у сфері лісового господарства та зменшенню розповсюдження незаконно заготовленої деревини.

Система електронного обліку деревини повністю впроваджена в лісогосподарських підприємствах, підконтрольних агентству (73% лісів України), а на сайті Держлісагентства не лише публікуються лісорубні квитки, а й надається інформація про лісовідновлення, перевірку легальності лісопродукції, переліки виданих сертифікатів на деревину та кругляк, міжнародний моніторинг лісової сертифікації тощо.

Нещодавно Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України запустило державний інтернет-магазин з продажу дров «ЄДрова». Масштабна оцифровка потребує подальшої державної підтримки. Електронний облік деревини - це система, яка використовує засоби автоматизації для обліку та обробки руху лісових ресурсів на всіх етапах лісозаготівельних робіт (рис. 3.9).

Під час лісозаготівлі вся деревина маркується штрих-кодом. При введенні інформації з цієї бирки в КПК для кожного сортименту фіксується кількість деревини, сортиментні характеристики та площа, на якій він був зрубаний.

Тепер, дуже швидко і без зайвої паперової тяганини, кожна деревина отримує бирку з усіма параметрами, введеними в КПК лісничого, що дозволяє чітко відстежувати рух кожного сорту, починаючи з місця рубки.

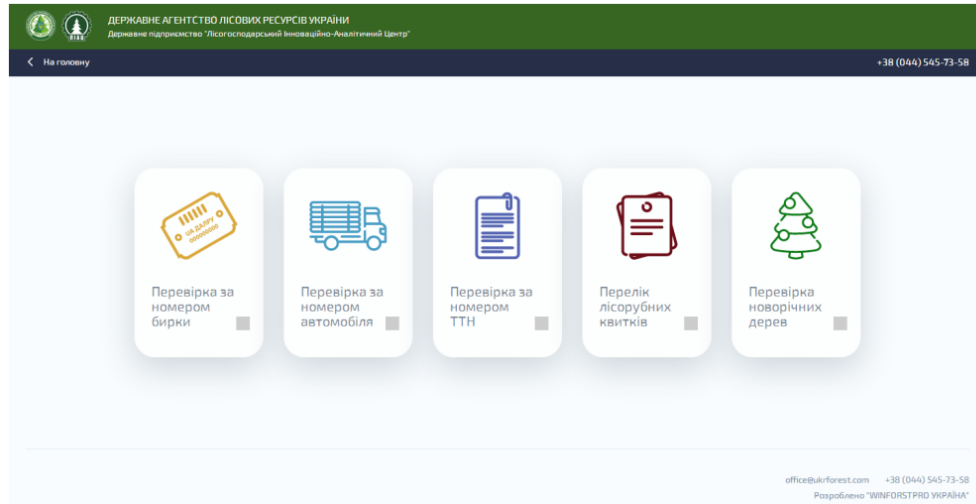

Рис. 3.9. Електронний облік деревини ДП «Лісогосподарський інноваційно-аналітичний центр» [111]

Після того, як деревину промарковано, відбувається обмін даними між компанією та центральним сервером галузі. Таким чином, менеджери лісових господарств мають реальну картину руху лісопродукції від лісу до підприємства. Отже, система є цифровим відображенням ланцюга постачання від лісу до першої компанії-покупця. В Україні електронний облік деревини впроваджувався поетапно з 2009 року. Спочатку системою користувалися лише уповноважені користувачі Державного агентства лісових ресурсів України, але поступово (з 2020 року) вона стала обов'язковою для всіх постійних лісокористувачів в Україні.

Технологію, обладнання та програмне забезпечення постачає компанія Latchbacher (Австрія). Для користувачів це скорочує час, необхідний для реєстрації, обробки та звітування про продаж обробленої деревини. Громадськість може відстежити легальність походження лісопродукції за номером бирки, номером рахунку-фактури та номерним знаком вантажівки на сайті.

Deep Green Ukraine – це система супутникового моніторингу українських лісів, яка аналізує відкриті дані державних установ (земельні кадастри, карти лісів, лісорубні квитки тощо) та супутникові дані з визначених територій для виявлення незаконних рубок та моніторингу запланованих рубок [52]. Deep Green Ukraine використовує незалежну систему, яка застосовує нейронні мережі для автоматичного аналізу супутникових знімків, виявлення втрат лісового покриву та перевірки наявності лісозаготівельних концесій у відкритій державній базі даних. Цей функціонал дозволяє встановлювати факти вирубки лісів, своєчасно виявляти підозри на незаконні рубки та контролювати заплановані рубки. Система майже в режимі реального часу надає інформацію проте, скільки лісу зникло з лісової карти України і коли. Система доступна лише в пілотних областях і, за подальшої підтримки, буде розгорнута по всій Україні. Система буде передана на баланс відповідним державним установам, яким буде надана адміністративна та технічна підтримка.

Deep Green Ukraine впроваджується спільними зусиллями Інституту Космічних Досліджень НАНУ та ДКАУ, ГО «Центр Моніторингу Влади» та ГО «Лісові ініціативи і суспільство». Розробка системи Deep Green Ukraine стала можливою завдяки перемозі у конкурсі Open Data Challenge, реалізованому в межах проекту міжнародної технічної допомоги USAID / UK aid «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах / TAPAS» за підтримки Міністерства цифрової трансформації України. Діяльність ГО «Лісові ініціативи і суспільство» також підтримується відділом міжнародних програм Лісової служби США.

Deep Green Ukraine розробила технологію відстеження незаконної вирубки лісів за допомогою супутникових даних (рис. 3.10). Система класифікує всі вирубки як законні чи незаконні, аналізуючи дозвільні документи. Унікальною особливістю цього проекту є поєднання оптичних та радіолокаційних даних, що дозволяє моделі працювати незалежно від сезону та погодних умов, підтримуючи регулярні оновлення. Для цього була

розроблена нова стратегія навчання, заснована на двох методах машинного навчання – псевдомаркування та вилучення знань.

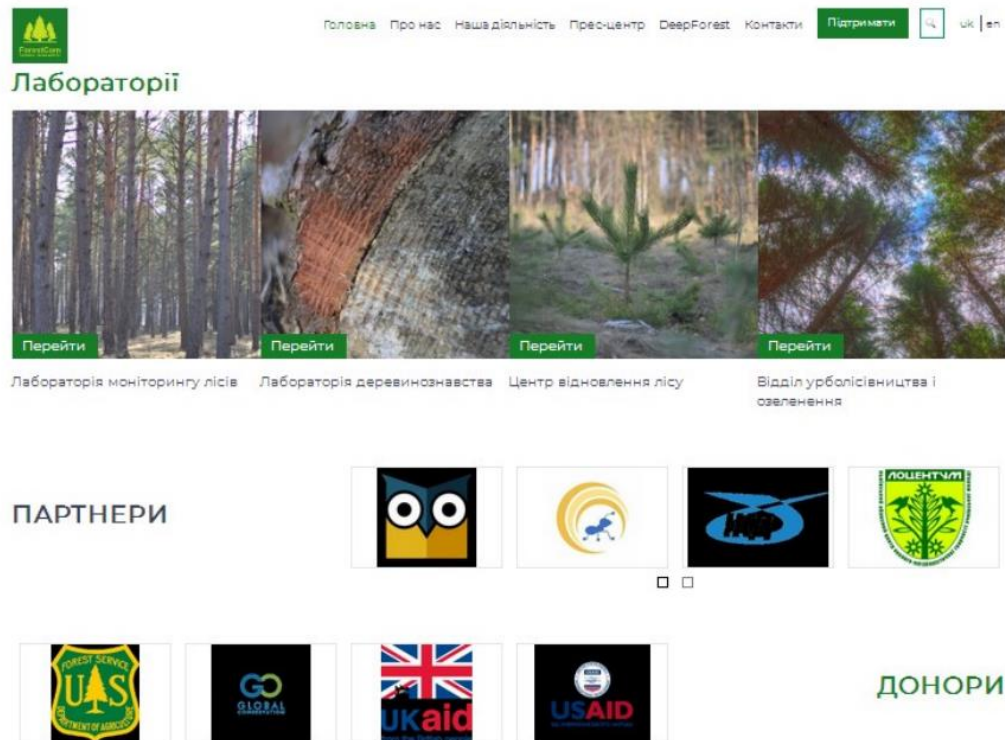

Рис. 3.10. Deep Green Ukraine – система супутникового моніторингу українських лісів [111]

Механізм полягає в тому, що для кожного регіону існують тисячі повністю маркованих квадратів розміром 224x224 пікселів, що покривають невелику частину регіону. Вони використовуються для навчання трьох найкращих архітектур нейронних мереж. Після навчання ці моделі об'єднуються в ансамбль для створення карт вирубки лісів на нижньому рівні. Нові вирубки (додані протягом періоду спостереження) розподіляються між усіма лісами області, що належать до різних типів лісу, типів поверхні та географічно розподілені по території області. Використовуючи їх як псевдомітки, одна глибинна модель на рівні області навчається для створення високоточної карти вирубки лісів у частині області, що не потрапила на мапу. Підхід вилучення знань призводить до створення єдиної моделі з вищою точністю, ніж ансамбль з трьох глибинних моделей разом узятих, які є вчителями.

Розроблений командою проекту веб-портал використовує дані нейронних мереж про зміни лісового покриву, дані з відкритих реєстрів та інших джерел (фото та відео з географічними даними про поточні порушення природоохоронного законодавства та незаконні рубки, завантажені в систему окремими користувачами).

Веб-портал DGU розроблений компанією magneticonemt. com на основі прототипу DeepForest, створеного командою ForestCom у 2020 році за підтримки ГО «Агентство екологічних розслідувань» (EIA) та системи ClearCut, розробленої ІТ-компанією «Quantum» спільно з Товариством природоохоронних ГІС в Україні (SCGIS Ukraine).

Мобільний додаток дозволяє будь-якому користувачеві позначити на інтерактивній карті, наприклад, інформацію, що відбувається в національному лісовому фонді. Мобільний додаток «Лісова охорона» (рис. 3.11) для смартфонів на базі Android – це «Геопортал «Ліси України» та «Мобільний додаток «Українська пожежна охорона», який об'єднує функції двох додатків і збирає дані про шкідників та пожежі в лісах для діагностики та моніторингу.

На даному етапі додаток орієнтований на фахівців лісового господарства. Додаток використовує мобільні пристрої для збору інформації про шкідників та хвороби в лісах і має кілька рівнів функціональності. На першому етапі лісничі збирають дані про виявлені явища, ця інформація синхронізується на всіх мобільних пристроях компанії та вноситься до бази даних геопорталу «Ліси України». Після цього фахівці підприємства (помічник лісничого, лісничий та інженер) можуть переглядати інформацію про виявлені осередки по всьому лісгоспу. За необхідності, вбудований у смартфон GPS-приймач можна використовувати для локалізації, підтвердження або ліквідації осередків на місцевості. Для діагностики вогнища використовується вбудований електронний діагностичний інструмент, який містить інформацію про всі хвороби та шкідників, характерні для українських лісів.

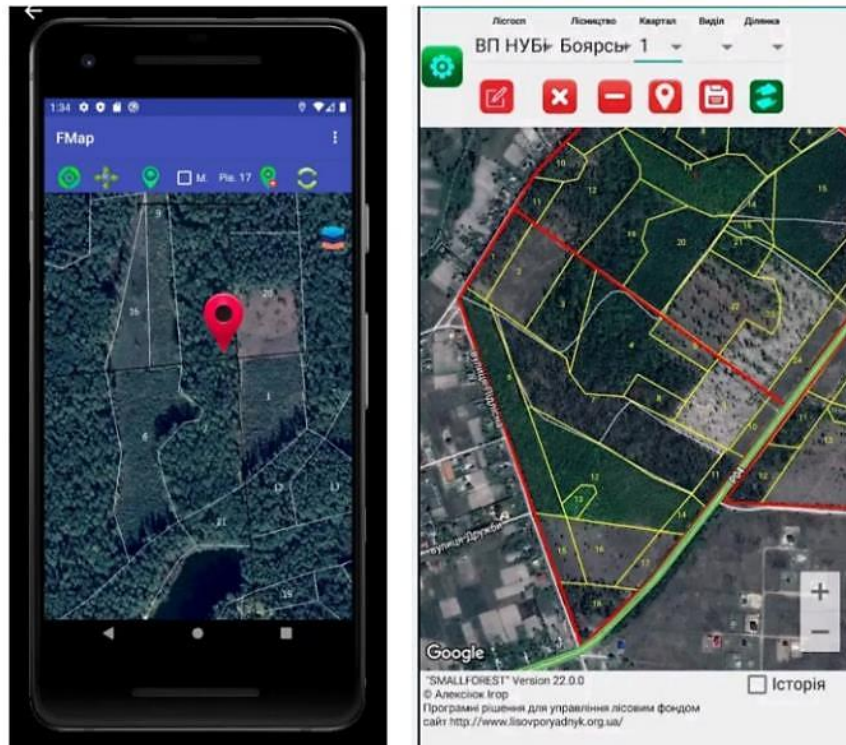

Рис. 3.11. Мобільний застосунок для моніторингу лісів [111]

Посібник структурований і складається з візуального матеріалу та даних про діагностичні ознаки і методи боротьби. Після внесення змін до програми вся інформація доступна на геопорталі «Ліси України», а також розроблено кілька сторінок для зв'язку з електронною базою даних.

Друк звітів підприємств та обласних управлінь лісового та мисливського господарства дозволяє відслідковувати відображення на картах виявлених та підтверджених вогнищ, види шкідника та хвороби, місяць виявлення та місцезнаходження вогнищ, закономірності поширення, динаміка вогнищ з розвитком патологічних процесів в лісах України.

Використання технології доповненої реальності в лісовому господарстві та лісозаготівлі наразі викликає великий інтерес завдяки створенню цифрових двійників – 3D комп'ютерних моделей лісів, де відбувається лісозаготівля. Ця технологія дозволяє не тільки відстежувати лісозаготівельні роботи, а й отримувати інформацію про існуючі дерева, щоб бачити, як вони ростуть і скільки їх буде в наявності в найближчі 10 або 20 років. Також практикується

запуск безпілотних літальних апаратів та гелікоптерів, які можуть літати на сотні кілометрів.

Для забезпечення переходу до інноваційних, екологічно безпечних, високо механізованих методів ведення лісового господарства процес створення, вирощування, заготівлі та догляду за лісом відповідно до наукових рекомендацій, роботи зі збереження лісових генофондів та програми вирощування цільових і еталонних насаджень базуються на використанні сучасної дорожньої техніки-харвестерів та форвардерів.

Іншим перспективним інноваційним напрямком для української лісової галузі є нова целюлозно-паперова промисловість. З компанією Releaf співпрацюють такі міжнародні компанії, як L'Oreal, Schneider Electric, Samsung, Weleda, Ariston Thermo, WWF та Canopy Planet. У процесі виробництва екопаперу подрібнене та очищене листя кип'ятять у чанах при температурі нижче 40 °C, щоб запобігти виділенню шкідливих речовин. Після первинної обробки сировину розбавляють макулатурою у співвідношенні 50:50 і відправляють на конвеєр, де з неї поступово зливають зайву воду і розтягують у тонкий папір. Більшість видів листя підходить для цього виду переробки. Для отримання целюлози листя потрібно відварити в розчині натрію, але відходи можна використовувати для виготовлення брикетів та добрив.

Перевага такого паперу полягає в тому, що він може замінити деревину, оскільки є щорічно відновлюваним і використовує неконкурентну сировину, яка географічно доступна в більшості частин світу. Це зменшує викиди вуглекислого газу та зберігає зелені ресурси планети. Папір не потребує використання складних хімічних речовин для виробництва волокон. Крім того, він використовує в 15 разів менше води і може вироблятися в повному замкнутому циклі без шкідливих викидів; викиди CO₂ на 78% нижчі, ніж при звичайному виробництві паперу, а на кожну тонну паперу, виготовленого з опалого листя, можна врятувати від вирубки 17 дерев.

Щорічно для виробництва паперу вирубується понад 7,3 мільйона гектарів лісу, що еквівалентно площі 20 футбольних полів за хвилину. Саме тому компанія Releaf розробила перший у світі екологічно чистий папір, виготовлений з опалого листя. У той час як звичайний папір розкладається за 270 днів, листовий папір розкладається всього за 30 днів – а оскільки в структурі Releaf немає клею, він поглинає вологу і залишається м'яким набагато довше, ніж звичайний папір. Продукція включає в себе папір Releaf, пакети Releaf, які поєднують листя та перероблений папір, а також лотки Releaf для пакування продуктів.

Одним із найперспективніших інноваційних проектів у деревообробній галузі на сьогодні є біорефінінг, який дає змогу комплексно переробляти деревину для виробництва нових видів ефективного біопалива.

Технології розвитку дерев'яного домобудівництва набувають все більшої популярності у світі та в Україні. Дерев'яне будівництво є фундаментальним аспектом біоекономіки. Сучасні технології виробництва деревини та будівництва дозволяють виготовляти з неї абсолютно все, що завгодно. Багатоповерхові дерев'яні житлові будинки сьогодні є світовим трендом. Гладко відшліфована, профільована і висушена деревина формує строго геометричну архітектуру, що дозволяє будувати житло як в стилі хай-тек, так і в мінімалістичному стилі. Більш того, стильний, сучасний вигляд трендового дерев'яного будівництва зберігається на десятиліття завдяки передовим технологіям захисту деревини від біологічних пошкоджень і вогню.

Перш за все, використання деревини в будівлях масового виробництва може мати вплив на концентрацію вуглекислого газу в атмосфері. Будівельна техніка з натуральної деревини, яка виробляє кисень, поглинає вуглець. Сектор дерев'яного будівництва є постачальником кліматично сприятливого, низьковуглецевого будівельного середовища, в тому числі у зв'язку з циркулярним суспільством [111].

Таким чином, процес лісової сертифікації виступає однією з основних складових формування енергетичної незалежності України (рис. 3.12).

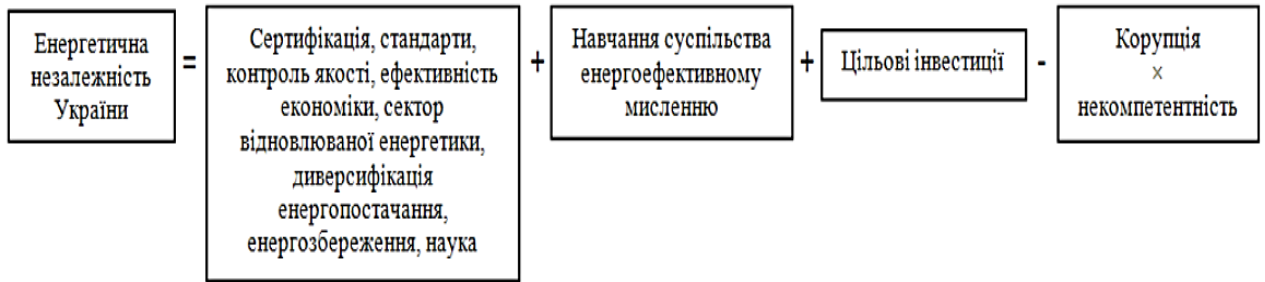

Рис. 3.12. Формула енергетичної незалежності України [91]

Основними позитивними досягненнями та тенденціями добровільної лісової сертифікації можна вважати:

1. Стимулювання внесення змін у вітчизняне законодавство (ОВД, доступ до інформації, антикорупційна політика, природоохоронне законодавство).
2. Сприяння впровадженню в Україні міжнародної практики управління (системність, комплексність у підходах, стратегічне планування, моніторинг тощо).
3. Поліпшення внутрішньої системи управління (розподіл повноважень, персоналізація відповідальності за процеси).
4. Поліпшення культури виробництва (в т.ч. охорона праці).
5. Поліпшення комунікації з зацікавленими сторонами.
6. Сприяння збереженню біорізноманіття (в т.ч. виділення репрезентативних насаджень, біотопів, ектотопів, Смарагдової мережі тощо).

Основними факторами стримування добровільної лісової сертифікації виступають:

1. Недостатня освіта персоналу.
2. Нераціональний розподіл навантажень (переважно все замикається на одній особі).
3. Недостатнє розуміння процесів сертифікації і відповідальності як утримувача сертифікату.
4. Недостатня зацікавленість як керівництва, так і персоналу.

5. Формалізація підходів до виконання вимог Стандарту.
6. Розбіжність між вимогами законодавства та вимогами Стандарту.
7. Економічні та ресурсні обмеження через значне податкове навантаження.

Проте, крім переваг та недоліків добровільної лісової сертифікації можна позначити й можливості для подальшого розвитку сертифікації, а саме:

- можливість централізованого контролю за дотриманням вимог Стандарту (формування внутрішнього відділу сертифікації, здійснення внутрішніх аудитів, автоматизація контролю тощо);

- можливість уніфікації у підходах щодо дотримання вимог Стандарту;

- можливості поліпшення кадрової політики (уніфіковані критерії відбору та прийому на роботу, формування вимог до рівня лісівничої освіти тощо);

- централізоване формування рекомендацій для поліпшення Стандарту та впровадження його вимог (відстоювання раціональних лісівничих підходів на міжнародному рівні);

- поліпшення відкритості лісової галузі для громадськості (розробка ефективної моделі комунікації та залучення їх до процесів ведення лісового господарства, зокрема через створення централізованого відділу комунікації з громадськістю);

- більші можливості для співпраці з потужними міжнародними комерційними та некомерційними організаціями;

- поліпшення культури виробництва.

Тут також доцільно зупинитися на основних ризиках, що тягне за собою процес добровільної лісової сертифікації, а саме:

- зниження внутрішніх вимог до системи управління та ведення лісового господарства (деякі лісгоспи досягнули дуже високого рівня управління, але «вирівнювання» вимог може привести до його деградації, невірна кадрова

політика може призвести до неспроможності щодо підтримування системи на належному рівні);

- зниження стимулів до підтримання сертифікації на належному рівні (обмеження у фінансових ресурсах та внутрішніх інвестиціях для ДА «Ліси України», розбалансування між фінансовими результатами та оплатою праці філій тощо);

- збільшення ризику створення негативних інформаційних приводів для висвітлення як у внутрішніх, так і міжнародних ЗМІ (будь-яка негативна інформація відноситиметься насамперед до ДП «Ліси України», а не окремого її підрозділу);

- зростання ризику надмірної комерціалізації лісівничих підходів та лісоуправління в цілому (у Статуті ДП «Ліси України» саме цьому аспекту приділено найбільше уваги);

- формалізація сертифікаційних процесів – відсутність постійного вдосконалення (це призводить до зростання вірогідності трансформації потенційних невідповідностей у реальні невідповідності дотримання вимог Стандарту).

Екологічна сертифікація лісів державної та комунальної власності в Україні (екологічна сертифікація приватних лісів є необов'язковою) є об'єктивною необхідністю, оскільки сприяє відповідальному веденню лісового господарства на засадах сталого розвитку. Лісова сертифікація є інструментом екологічного управління, інноваційного та інвестиційного розвитку лісового господарства України. Лісова сертифікація оцінює відповідність лісів країни міжнародним стандартам [112]. Якщо результати такої оцінки є позитивними, вітчизняні лісокористувачі можуть розширити ринок збуту первинної та вторинної лісової продукції на зовнішні ринки, які з березня 2013 року були закриті для лісової продукції, що не може бути підтверджено відповідними сертифікатами, тим самим збільшуючи обсяги відтворення лісового фонду. Оскільки національні схеми сертифікації не відповідають деяким міжнародним вимогам, у процесі сертифікації

вітчизняних лісів найчастіше використовуються міжнародні схеми, особливо схема лісової сертифікації Лісової опікунської ради (FSC), яка домінує на більшості світових ринків лісової продукції, та Програма схвалення систем лісової сертифікації (PEFC), яка об'єднує національні схеми лісової сертифікації. FSC є найбільш поширеною.

Відповідність національних секторів лісового господарства вимогам стандарту FSC відбувається одночасно з приведенням національного законодавства у відповідність до європейських норм. Наразі ліси у 82 країнах світу сертифіковані за системою FSC. Україна посідає п'яте місце в Європі за площею сертифікованих FSC лісів після Швеції, Республіки Білорусь, Польщі та Туреччини. Впровадження екологічної сертифікації лісів в Україні сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції та прибутковості лісового господарства, застосуванню та вдосконаленню нових практик управління, підвищенню довіри споживачів до сертифікованої продукції та лісового господарства, підтримці лісового господарства національними та міжнародними природоохоронними організаціями, підвищенню довіри до національної лісової політики в Україні та світі, неупередженості до національного лісового господарства.

Ще однією моделлю інноваційного розвитку FSC є нова кадрова політика, спрямована на підвищення професійного рівня та моральних якостей державних службовців лісового господарства, запровадження об'єктивних методів виявлення та протидії корупції. Використання інформаційних технологій, автоматизації та робототехніки вимагає від сучасних фахівців глибоких теоретичних знань і суто практичних навичок, що призводить до дефіциту таких робітників, як вальники, наладчики деревообробних верстатів та оператори лісозаготівельних комплексів.

Низька інноваційна активність у галузі пов'язана з відсталістю інноваційного середовища. Так, відсутність вітчизняного механізму комерціалізації інновацій часто заважає вченим та інженерам виводити свої розробки на ринок, а державна підтримка наукових досліджень відсутня.

Держава оплачує рутинну роботу фахівців, а не інтелектуальну власність. Державна підтримка досліджень і розробок – це, по суті, кошторис витрат. Це означає, що дослідження проводяться, їх результати публікуються в наукових журналах, але не впроваджуються на виробництві. У сукупності ефективність фінансування прикладної науки дорівнює нулю.

Крім того, науково-дослідні установи та університети маргіналізуються відповідними підприємствами реального сектору економіки, виробляючи псевдоінноваційну продукцію, яка нікому не потрібна. Помилки в системі управління лісовим сектором та на етапі розвитку наукового і кадрового потенціалу можуть бути виправлені лише через інновації та динамічне використання наукових результатів. Модернізація будь-якої економіки повинна базуватися на використанні природних ресурсів через нову економічну модель, в якій результати освіти, науки та інженерії відіграють важливу роль.

У розвинених країнах нові знання, втілені в технологіях та обладнанні, забезпечують 80% приросту ВВП [112]. Новизна та інновації в основному генеруються науково-дослідними установами та університетами. Основними науково-дослідними інститутами в дослідженні галузі лісового господарства є Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького (УкрНДІЛГА) та Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва ім. П.М. Пастернака (УкрНДІГЛ). УкрНДІЛГА (м. Харків) підпорядковані Степовий (м. Херсон) та Поліський (м. Житомир) філіали, 7 науково-дослідних станцій (Вінницька, Київська, Кримська, Луганська, Маріупольська, НовгородСіверська, Харківська) та Краснотростянецьке відділення УкрНДІЛГА. Підвищення кваліфікації працівників лісового господарства здійснюється на базі Українського центру підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів лісового господарства (Укрцентркадріліс).

Отже, для ефективної підготовки майбутніх фахівців лісового господарства слід використовувати прогресивні інноваційні технології, що

базуються на світових науково-технічних досягненнях. Наприклад, інтегровані та модульні технології, основною ланкою яких є навчальний модуль, визначають етап і рівень формування професійного потенціалу, а також зміст дисципліни відповідно до цілей навчання. Для ефективного навчання майбутніх фахівців лісового господарства доцільно використання методу QUEST. Це один з основних жанрів сучасних технічних ігор (здебільшого комп'ютерних), які вимагають від здобувача розв'язання розумових завдань для того, щоб діяти за сюжетом [112]. Використання проектних методів у проектній технології дозволяє створювати моделі для організації виробничих ситуацій. У навчальному процесі також доцільно використання сучасних цифрових інформаційно-комунікаційних технологій.

Для запобігання негативному впливу на ліси та навколишнє середовище в цілому необхідно вдосконалити лісоохоронне законодавство, зокрема Національний лісовий кадастр, та систему штрафів (що призведе до збільшення їх розміру). Інноваційні моделі захисту лісів засобами кримінального права мають стати органічною частиною правової системи громадянського суспільства. Статті Кримінального кодексу України, що регулюють кримінальну відповідальність за незаконну порубку та іншу шкоду, заподіяну лісовим ресурсам, потребують модернізації. Загалом, інноваційна діяльність в Україні є перспективним напрямком розвитку, що потребує постійного вдосконалення та запозичення іноземного досвіду.

Окремо необхідно розглянути організаційні інновації в сфері лісового господарства. Центр розвитку ринкової економіки (CMD-Ukraine) проаналізував доцільність створення єдиного державного унітарного підприємства. Наразі розглядається декілька можливих варіантів створення нового підприємства шляхом об'єднання та подальшого реформування.

Вивчені організаційно-правові моделі та сценарії реформування державних підприємств лісової галузі України та країн ЄС. Створення єдиного ДП «Ліси України» із подальшим перетворенням у ПАТ є найбільш доцільним варіантом реалізації лісової реформи в нашій країні. Зокрема у дослідженні

вивчено досвід ведення лісового господарства у Польщі, Словаччині, Фінляндії та Латвії.

Основні переваги створення ДП «Ліси України» наведені на рис. 3.13.

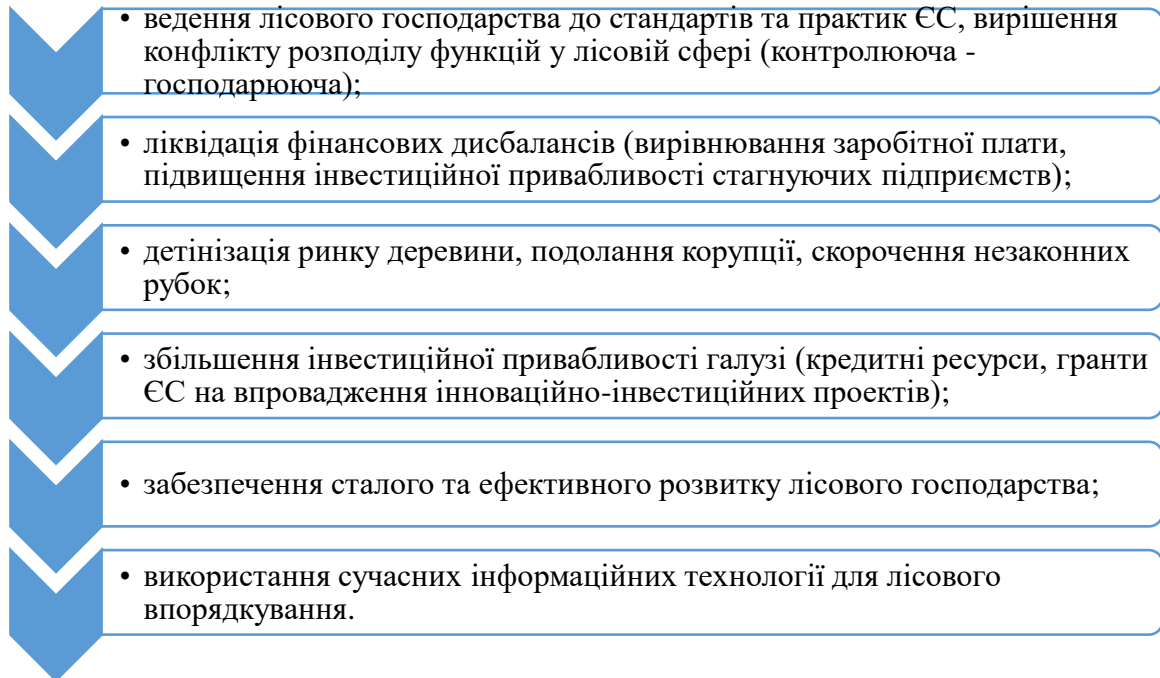

Рис. 3.13. Основні переваги створення ДП «Ліси України» [87]

На думку аналітиків, реформа зі створення єдиної компанії, що організовує вирощування, догляд та заготівлю лісу, створить передумови для збільшення доступу українських деревообробних підприємств до якісної сировини та їх розширення.

Якщо в результаті реформи буде спрощено доступ деревообробних підприємств до лісової сировини, з'явиться можливість оптимізувати використання деревини та збільшити її поглиблену переробку, то це сприятиме формуванню вищого обсягу доданої вартості, що генерується галуззю, при одночасному зменшенні споживання деревини для господарських потреб.

За останні 30 років 60000 працівників (62% від загальної кількості працівників галузі) залишили галузь, а це означає, що велика кількість існуючих підприємств не може забезпечити стабільне управління та впевненість працівників у майбутньому, що призводить до звільнень.

Новостворене ДП «Ліси України» може також перерозподілити трудові ресурси та забезпечити робочі місця для кваліфікованих працівників із соціальними гарантіями по всій Україні.

Структура роботи ДП «Ліси України» також може включати переважно оптимізацію управлінських посад, що дозволить підприємству вивільнити кошти для оплати праці кваліфікованих фахівців лісового господарства у різних виробничих сферах. Подальша діджиталізація виробничого процесу сприятиме залученню кваліфікованих фахівців. Це дасть змогу оновити основні фонди, матеріально-технічну базу, придбати сучасне обладнання, транспортні засоби та протипожежну техніку для охорони та захисту лісу, а також створити умови для відновлення лісів та збільшення їх площі.

3.3. Удосконалення механізму управління підприємствами лісової галузі України в контексті глобалізації

Виходячи зі структурних особливостей розвитку лісового сектору на національному та регіональному рівнях, можна стверджувати, що підвищення рівня використання конкурентних переваг у лісогосподарській діяльності фактично створює передумови для розширеного відтворення та ефективного розвитку переробних ланок вище зазначених секторів національної економіки. Для більш ефективного використання конкурентних переваг постійних лісокористувачів у лісогосподарській діяльності необхідно забезпечити постійне нарощування потенціалу лісових ресурсів шляхом підвищення рівня лісистості, раціоналізації та ефективності ведення лісового господарства, підвищення стійкості лісових екосистем, охорони та збереження лісового біогеографічного середовища, відтворення, охорони та раціонального використання мисливських тварин як базових умови повинні бути виконані. Велика інституційна реформа землеволодіння, в результаті якої державні землі сільськогосподарського призначення, переважно за межами населених

пунктів, перейшли у власність об'єднаних територіальних громад, створила сприятливі передумови для підвищення рівня лісистості на окремих територіях.

Такі передумови з'являються, коли місцева влада передає частину сільськогосподарських земель, що перейшли у спільну власність, постійним лісокористувачам. Насамперед, менш продуктивні власні сільськогосподарські землі є надто дорогими для залучення в продуктивні сільськогосподарські сівозміни, що робить агробізнес менш привабливим. Також бажано підвищити рівень лісистості шляхом створення захисних лісових насаджень та полезахисних лісових смуг на безлісих землях. Запуск ринку сільськогосподарських земель може призвести до більшої консолідації власності на землю великими фермерами, а створення захисних лісових насаджень необхідне для запобігання ерозії та дефляції ґрунтів, а також для постійного підвищення стійкості сільськогосподарських ландшафтів.

Створенням полезахисних лісових смуг можуть займатися лише лісогосподарські підприємства, які мають у своєму складі спеціалізовані підрозділи, що володіють необхідними матеріально-технічними ресурсами для проведення цього виду агролісомеліорації. Інституційною формою створення полезахисних лісових смуг буде угода, що базуватиметься на партнерстві між агропромисловими підприємствами та державними або комунальними лісогосподарськими підприємствами.

Іншою важливою інституційною передумовою для створення нових лісів та лісовідновлення на суцільних вирубках є прискорення процесу набуття чинності та реалізація Закону України «Про право постійного користування земельними ділянками лісогосподарського призначення» у повоєнний період. Окрім інституційних передумов та просторових чинників, для забезпечення науково обґрунтованих насаджень основних лісоутворюючих порід з метою підвищення рівня лісистості та ефективності ведення лісового господарства важливе значення має якість насінневого та садивного матеріалу. Тому

модернізація та створення існуючих селекційних об'єктів, плантацій, розсадників та насінневих заводів має велике значення.

Нещодавній запуск інноваційного лісового розсадника для вирощування рослини з закритою кореневою системою у Львівському лісовому селекційно-насінневому центрі є яскравим прикладом цього. Ця закрита коренева система характеризується високою приживлюваністю садивного матеріалу і дозволяє проводити весняну та осінню посадку. Запуск цього інноваційного лісового розсадника також є відображенням успіху проекту, який базується на співфінансуванні з державного та місцевого бюджетів, а також найкращих практик Латвії. Раціоналізація та підвищення ефективності лісового господарства вимагає модернізації та реструктуризації матеріально-технічної бази лісового господарства, включаючи закупівлю та оновлення лісозаготівельної техніки та інструментів, покращення якості лісозаготівель, лісоформування та лісовідновлення, а також збільшення загального запасу деревини, заготовленої в результаті цих операцій. Національна лісова політика має бути спрямована на заохочення збільшення кількості трелювальних машин для постійних лісокористувачів. Це один з елементів екологічно безпечних методів лісозаготівлі. Він зменшує вплив на ґрунтовий покрив, підлісок, а також зменшує ерозію ґрунту. Це особливо важливо для гірських систем, де трелювальні рубки спричиняють утворення ярів. Однак це дорогі технології, які потребують десятки тисяч євро, і їх впровадження без схем підтримки (без відсотковий імпорт, низькі відсотки за кредитами комерційних банків) є проблематичним [104].

Також необхідно підтримувати державні лісогосподарські підприємства у проведенні нелімітованих рубок, у тому числі вибіркових, для створення більш сприятливих умов для природного поновлення лісів та забезпечення вищого рівня приживлюваності і стійкості насаджень. Вибіркові рубки забезпечують максимальне використання захисних та інших функцій лісу (економічних, соціальних та екологічних), можливість регулярного (безперервного) лісокористування і пов'язану з цим частоту отримання вигод

на одиницю площі (безперервність), високу стійкість і біологічну стійкість деревостану до регресивних явищ, сприяння росту дерев, що залишилися, збереження лісового ландшафту та естетичного вигляду.

Відповідно при суцільних рубках можна зменшити соціальну напругу від знеліснення територій. Основними вимогами до схем вибіркового рубок є висока кваліфікація технічного персоналу лісогосподарських підприємств, лісозаготівельних підрядників та керівників лісових господарств. Необхідно також забезпечити постійний моніторинг лісу, своєчасну заготівлю частини дерев згідно з відповідними стандартами, наявність належної мережі лісових доріг та сучасної лісозаготівельної техніки.

Для того, щоб зробити лісогосподарську діяльність максимально екологічною та зменшити часові та матеріальні витрати на транспортування сировини, слід впроваджувати екологічно чисті технології заготівлі та транспортування деревини, а також будувати, відновлювати та реконструювати лісові дороги. Закупівля сучасної будівельної, лісозаготівельної та дорожньої техніки, розвиток мережі лісових доріг дозволяє значно зменшити матеріальні та часові витрати на заготівлю і транспортування деревини, що призведе до збільшення виходу деревини, в тому числі з одного гектара лісової площі, та підвищення рентабельності лісозаготівельної діяльності. Крім того, важливим показником ефективності управління конкурентоспроможністю лісогосподарських підприємств має стати протяжність побудованих, реконструйованих та відновлених лісових доріг.

Динаміка лісових пожеж в останні роки доводить необхідність посилення стійкості лісових екосистем та забезпечення їх охорони і збереження, що вимагає збільшення асигнувань на охорону лісів від пожеж, галузеву пожежну охорону, пожежно-хімічні станції, гасіння лісових пожеж та утримання об'єктів протипожежного захисту. Першочергового значення набуває будівництво протипожежних споруд та протипожежних доріг. Ефективність протипожежних заходів буде максимальною, якщо для охорони лісів від

пожеж буде забезпечена авіаційна охорона, надані вертольоти та створені спеціальні пункти. Водночас, заходи з охорони лісу, такі як лісопатологічні обстеження, боротьба з шкідниками та виробництво біопрепаратів, а також модернізація та реконструкція виробничо-технічної інфраструктури деревообробки необхідні для зменшення матеріальних та енергетичних витрат, що є важливим для отримання конкурентних цінових переваг на міжнародних та національних цільових ринках.

Зменшення операційних витрат та отримання конкурентних цінових переваг на продукцію переробки деревини сприятиме збільшенню доходів від реалізації, що, в свою чергу, збільшить прибуток, який в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню загальної прибутковості деревообробної галузі. Збільшення виробництва продукції з кубометра переробленої деревини буде досягнуто завдяки впровадженню сучасного обладнання та технологій з переробки деревини, а також використанню її технологічної та кваліфікаційної бази для переробки деревини та утилізації відходів лісопиляння, що дозволить використовувати некондиційну та неліквідну деревину для виробництва продукції з високою доданою вартістю. Як наслідок, частка відходів деревообробки та лісопиляння в загальному обсязі переробленої деревини може бути зменшена, що дозволить заощадити деревину та диверсифікувати виробничі програми державних лісогосподарських підприємств.

З поглибленням децентралізації та розширенням повноважень органів місцевого самоврядування за рахунок місцевих фінансів реалізовувати проекти в рамках програми «великого будівництва» з'явиться додатковий попит на продукцію деревообробки державних лісогосподарських підприємств, що створить умови для збільшення частки переробленої деревини в загальному обсязі заготовленої деревини. Цей фактор свідчить про те, що переробний сектор на базі державних лісогосподарських підприємств має функціонувати і сьогодні, підвищуючи конкурентоспроможність цих підприємств, створюючи додаткові фінансові можливості для модернізації та

реконструкції основних фондів, а також збільшуючи масштаби лісовідновлення та лісорозведення.

Світові тенденції розвитку підтверджують необхідність прискорення темпів технологічного розвитку державних лісогосподарських підприємств з метою зниження рівня матеріаломісткості продукції, забезпечення економії сировини на всіх етапах переробки деревини та покращення техніко-експлуатаційних характеристик готової продукції. Технологічний розвиток підприємств лісової галузі країни має бути спрямований на впровадження продуктових та технологічних інновацій як у лісозаготівельному, так і в переробному секторах державних лісогосподарських підприємств. Необхідно максимально використовувати внутрішні можливості та залучати зовнішні сторони для застосування інноваційних методів і технологій у вирощуванні лісонасаджень, проведенні рубок догляду (рубок догляду, прочищення, проріджування), лісозаготівлі, транспортуванні, переробці деревини, а також розвитку рекреаційного лісового та мисливського господарств.

В умовах багатьох природно-ресурсних та екологічних обмежень (великий часовий лаг між посадкою і стиглістю лісу, висока пожежна небезпека, поява шкідників) розвиток сервісного лісокористування може забезпечити прийнятний рівень капіталізації лісокористування, навіть при низькій частці стиглого лісового покриття та скороченні обсягів рубок головного користування. У деревообробному секторі максимальними темпами має бути забезпечена модернізація та реконструкція лісопильних, стругальних виробництв, виробництва дерев'яних будівельних конструкцій та виробництва паливно-енергетичних продуктів з деревини, виходячи зі специфіки функцій окремих лісогосподарських підприємств та регіональних особливостей лісовідновлення та лісовідтворення. Модернізацію та реконструкцію виробничо-технічної інфраструктури фанерного та лісохімічного виробництва слід розглядати як перспективну складову технологічного розвитку переробного сектору лісогосподарських підприємств. Лісохімічне виробництво є особливим видом виробництва, що

потребує спеціальних дозволів, додаткових процедур оцінки впливу на довкілля, але для великих лісогосподарських підприємств [104].

Основною передумовою забезпечення прискореного технологічного розвитку державних лісогосподарських підприємств є збільшення капітальних інвестицій та диверсифікація джерел інвестиційного забезпечення модернізації, реконструкції та технологічного переоснащення основних лісогосподарських фондів і переробних підрозділів. Індикаторами реального збільшення інвестицій у лісовідновлення та модернізацію виробничо-технологічної бази деревообробки мають стати збільшення капітальних інвестицій на гектар лісових земель, збільшення співвідношення капітальних інвестицій до амортизаційних відрахувань, зростання рентабельності капітальних інвестицій.

Важливо також максимізувати частку капітальних інвестицій в основні фонди в загальному обсязі капітальних інвестицій, такі як лісовідновлення та лісорозведення, лісозаготівля, транспортування деревини та оновлення обладнання, яке безпосередньо забезпечує переробку сировини, а також максимально ефективно використовувати ці фонди. Враховуючи останні тенденції в схемах інвестиційної підтримки модернізації та реконструкції виробничо-технічної інфраструктури лісового господарства, необхідно створити інституційні передумови для диверсифікації джерел, методів і форм інвестування в проекти лісового господарства та деревообробки, а також проекти з розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури.

Такі передумови можуть бути створені шляхом внесення змін до законів та нормативно-правових актів, що регламентують регулюючий вплив держави на володіння, користування та розпорядження об'єктами лісового та лісогосподарського призначення, а також шляхом розширення управлінських прав та повноважень місцевих органів управління лісовим господарством та постійних лісокористувачів, зокрема з метою залучення приватних інвестицій та іноземного капіталу.

На сьогодні однією з основних причин зниження рівня окремих показників ефективності використання ресурсів та продуктивних сил лісогосподарських підприємств є надмірне податкове навантаження, яке «вимиває» внутрішні фінансові ресурси для інвестиційного забезпечення проектів модернізації та реконструкції основних фондів і не дає змоги суб'єктам господарювання знижувати рівень зношеності основних фондів.

Сьогодні рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів є ефективним фінансовим інструментом перерозподілу доходів, що генеруються природними факторами, та уречевлених витрат держави протягом останніх десятиліть. Водночас, база справляння рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів загальнодержавного та місцевого значення має бути раціоналізована таким чином, щоб надмірно високі ставки рентної плати не впливали негативно на господарську діяльність постійних лісокористувачів та не зменшували їхні інвестиційні можливості.

Обґрунтовані ставки рентної плати за деревину, заготовлену під час рубок головного користування та інших лісозаготівельних процесів, в кінцевому підсумку призведуть до загального збільшення суми податків, що сплачуються до державного бюджету. Тому серед цілей підвищення конкурентоспроможності державних лісогосподарських підприємств є збільшення рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів за кубометр заготовленої деревини від рубок головного користування, збільшення податкових та обов'язкових платежів у розрахунку на 1 га лісових земель, збільшення платежів єдиного соціального внеску на одного працівника, податкових та обов'язкових платежів на 1 грн чистої виручки від реалізації продукції.

Слід відзначити показники збільшення платежів. Водночас, при застосуванні новації щодо оподаткування постійних лісокористувачів необхідно уникати минулих випадків спроб встановлення необґрунтовано високих ставок земельного податку за користування лісовими землями, що призводило до згорання лісогосподарської діяльності. Надмірне податкове

навантаження на постійних лісокористувачів має бути зменшене шляхом зниження відсотка дивідендів, які постійні лісокористувачі мають сплачувати з чистого прибутку, зниження ставки рентної плати за деревину, заготовлену в порядку рубок головного користування, та використання інших видів лісових користувань, окрім рубок головного користування. В умовах загострення глобальних екологічних проблем, реалізації цілей сталого розвитку ООН, поглиблення децентралізації систем управління природними ресурсами і природокористуванням та посилення конкурентоспроможності лісогосподарських підприємств інтеграція лісогосподарської та лісозахисної діяльності має виходити з необхідності підвищення асиміляційної здатності території, забезпечення прискорених темпів лісовідновлення і лісорозведення та формування науково обґрунтованої щільності лісонасаджень [90].

Для досягнення прориву в цій сфері необхідна інституціоналізація сучасних форм ведення лісового бізнесу. Це уможливить інтеграцію лісогосподарських підприємств і виробництв, що здійснюють статутні та нестатутні проекти з переробки деревини, а також залучення спеціалізованих лісогосподарських організацій до реалізації природоохоронних проектів.

Враховуючи світову тенденцію до інтернаціоналізації процесів ведення лісового господарства, бажано також створити міжнародну коаліцію міжнаціональними лісогосподарськими та лісозахисними організаціями, міжнародними лісогосподарськими організаціями та національними регуляторними органами, реформи управління лісовим господарством яких принесли очікувані екологічні та економічні вигоди і створили необхідні умови для розвитку лісогосподарських організацій на засадах сталого ведення лісового господарства. Також бажано на базі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику розвитку лісового господарства, створити дорадчий орган для забезпечення трансферу технологій у системі вирощування садивного матеріалу, рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, рубок головного користування, транспортування деревини, утилізації відходів лісозаготівлі, деревообробки та лісопиляння.

Таким чином, на основі вищепереліченого вдосконалення механізму управління підприємствами в лісовій галузі може мати вигляд, представлений на рис. 3.14.

Рис. 3.14. Основні елементи механізму управління підприємствами в лісовій галузі, складено автором

Як і будь-який адміністративний механізм, даний, формується на основі цілей свого функціонування. Визначені цілі обумовлюють основні задачі, що мають бути реалізовані. Задачі передбачають виконання конкретних функцій, як потребують певних засобів та забезпечення.

Даний механізм управління сформований на основі проведених досліджень стану лісової галузі та основних тенденцій її розвитку. Як видно з рис. 3.14 основним шляхом та компонентом вдосконалення механізму управління підприємствами в лісовій галузі вбачається запровадження державно-приватного партнерства на базі новоствореного ДП “Ліси України”.

3.4. Запровадження державно-приватного партнерства у лісовій галузі України – як складова якісного адміністрування лісогосподарських підприємств

Особливого значення зараз набуває загострення конфлікту навколо використання земельних ресурсів як просторової основи існування лісових екосистем. Сьогодні вже недостатньо впроваджувати підходи сталого лісоуправління та лісокористування для того, щоб підтримувати функціонування лісових екосистем. Для вирішення цієї проблеми необхідно вийти за рамки управлінських рішень, які стосуються лише лісів, і зосередитися на аспектах, безпосередньо пов'язаних із землекористуванням.

Неефективні управлінські рішення щодо лісокористування є частиною ширшої проблеми сталого землекористування. Крім того, існуюча система управління землями лісогосподарського призначення є недостатньо ефективною, не відповідає сучасним вимогам і не сприяє розвитку національної екологічної системи. Тому науково обґрунтована еколого-економічна система лісогосподарського землекористування може бути запроваджена для забезпечення сталості, необхідної для економічного розвитку, та зосередження уваги на екологічних вимогах лісової галузі.

Вирішення проблеми раціонального використання земель лісогосподарського призначення визначається основним принципом економіки природокористування, яка забезпечує поступовий процес впровадження механізмів підвищення ефективності використання природних ресурсів, забезпечення охорони і відновлення якісних характеристик земель, на яких розташовані ці природні ресурси, а також комплекс заходів по збереженню навколишнього природного середовища. Землі лісогосподарського призначення мають особливу цінність завдяки великому різноманіттю природних та біологічних ресурсів. Для ефективного використання, охорони, захисту, збереження та відтворення лісових ресурсів

необхідно розглядати ліси як екосистеми, тісно пов'язані з важливим природним ресурсом – землею.

Зокрема, управління лісами з точки зору дотримання законодавчих вимог щодо захисту екології є важливим для використання земель лісогосподарського призначення. Це є основою для збереження та відтворення лісів, їх охорони та захисту під час ведення господарської діяльності, незалежно від форми власності. Специфіка ведення лісового господарства на землях лісогосподарського призначення зумовлена кількома об'єктивними причинами. Відповідно до Земельного кодексу України, «до земель лісогосподарського призначення належать вкриті лісовою рослинністю землі, не вкриті лісовою рослинністю землі та нелісові землі, надані та використовувані для потреб лісового господарства» [2].

За даними Державного земельного кадастру України ліси та інші лісовкриті землі займають 10633,1 тис. га території країни. Слід зазначити, що цей показник значно варіюється по регіонах України (рис. 3.15).

Необхідність створення конкурентного середовища у сфері лісокористування та лісовідновлення, посилення фінансової незалежності лісогосподарських підприємств актуалізувала питання реформування відносин власності на землю в лісовому господарстві та інституціоналізації системи управління сектором лісогосподарського землекористування в цілому.

Наразі формується нова система взаємодії держави та приватного сектору, що отримала назву державно-приватного партнерства, яка, на думку М. Г. Шершун [103], є системою, за якої держава та приватний сектор несуть однакову відповідальність за наслідки рішень, прийнятих у сфері лісокористування та лісовідновлення, і є рівноправними партнерами. Вона може бути реалізована через державно-приватне партнерство на основі оренди, яке забезпечує ефективну організаційну та економічну основу екологічно безпечного лісокористування.

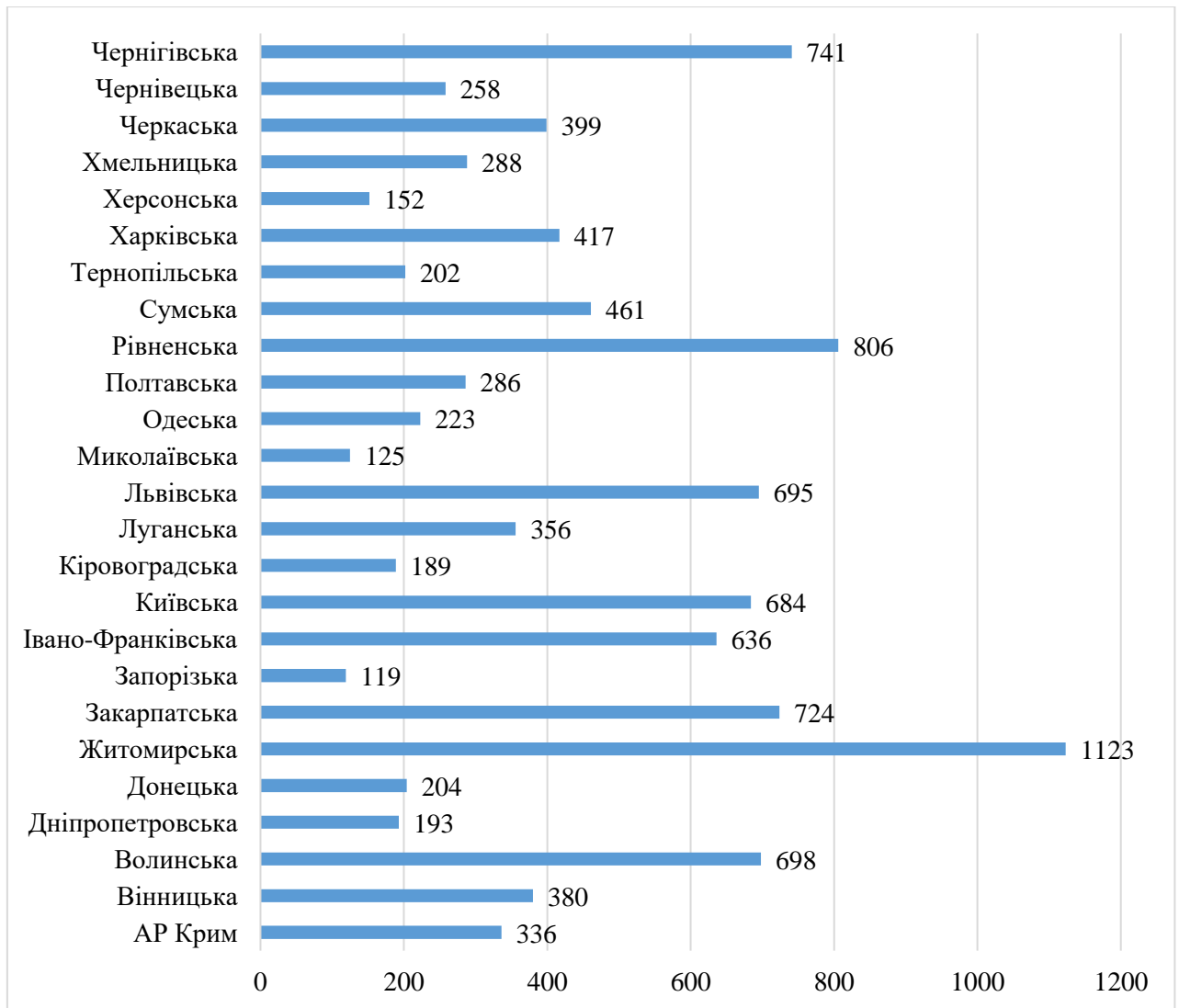

Рис. 3.15. Розподіл площі лісових та інших вкритих лісом земель за регіонами України, тис. га [43]

Зокрема, Мезеніна О. Б. [43, с. 38] зазначає, що у сфері лісогосподарського землекористування етапи процесу державно-приватного партнерства включають узгодження інтересів держави та компаній у використанні та управлінні лісовими ресурсами (еколого-економічне обґрунтування), визначення пріоритетних напрямів лісокористування через програмні документи, розробку та прийняття рішень щодо лісогосподарських заходів. На основі національної програми можливе формування ефективних проектів земле-та лісокористування та укладання угод про співпрацю (рис. 3.16).

Рис. 3.16. Логічна схема державно-приватного партнерства в сфері лісгосподарського землекористування, складено автором

Згідно з дослідженням Мезеніної О. Б., основною формою надання земельних ресурсів лісгосподарського призначення приватному сектору слід вважати договори оренди. Орендар має право розпоряджатися і користуватися земельним ресурсом за договором та виконувати всі господарсько-виробничі функції, а власник розпоряджається своїм майном і капіталом та створює нормальні умови для діяльності орендаря [36]. Організація взаємодії суб'єктів земельних і лісових відносин щодо реалізації державно-приватного партнерства у сфері лісгосподарського землекористування представлена на рис. 3.17

Рис. 3.17. Структурна схема взаємодії суб'єктів державно-приватного партнерства, складено автором

Прийняття стратегічних рішень щодо вибору організаційної структури пов'язане з проблемами недостатності та недостовірності інформації, ринкової невизначеності щодо впливу численних факторів зовнішнього середовища, що зумовлює необхідність здійснення стратегічного вибору з можливих альтернатив [36; 47]. Оцінку умов організації лісогосподарювання як виду господарської діяльності на конкретній ділянці лісових земель запропоновано

здійснювати за допомогою проектних (розрахункових) моделей різних організаційних структур з точки зору пропонованих прав на користування лісовою ділянкою (довгострокова оренда та короткострокове користування), джерело тримання доходів, форм комбінування виробництва, оподаткування підприємства тощо.

Наприклад, у США ліцензії на користування національними лісами можна отримати лише шляхом участі у щорічних тендерах. На таких тендерах обов'язково визначаються загальні обсяги заготівлі деревини та лісогосподарських робіт [58]. Такий механізм дозволяє постійно підтримувати необхідний рівень конкуренції серед лісокористувачів та залучати до лісозаготівлі та ведення лісового господарства високоефективних суб'єктів господарювання.

Розвиток орендних відносин як однієї з перспективних форм державно-приватного обміну у сфері лісокористування потребує об'єктивної оцінки та аналізу вітчизняного досвіду використання та охорони лісових ресурсів і планування ефективних напрямів такого обміну.

Інвестиційні проекти та договори оренди у сфері лісокористування доцільно розглядати так само, як і концесійні угоди, але з певними умовами. По-перше, використання лісових ресурсів на умовах концесійних договорів має визначати пріоритети інвестування, обумовлені їх кількісними характеристиками, строки інвестування основних та оборотних коштів у лісову інфраструктуру, вилучення раніше згенерованих ресурсів, а також державні фінансові гарантії для приватних компаній з метою створення партнерських відносин між державою та компаніями.

Перевагою використання концесійної системи для організації відносин у сфері лісокористування є те, що вона стимулює ефективний розвиток приватного сектору, що майже неможливо при орендних відносинах. Ефективність запровадження концесійної системи напряму залежатиме від вибору організаційно-правової форми, в якій юридичні особи здійснюватимуть концесійну діяльність, та загального правового середовища,

джерел фінансування такої діяльності, раціонального розподілу доходів і повноважень концесіонера.

Отже, трансформація функціональної моделі системи управління землями лісогосподарського призначення має здійснюватися на основі взаємодії всіх елементів, забезпечуючи досягнення поставлених цілей та враховуючи інституційну основу, системи управління, функції та напрями реформування (рис. 3.18).

Забезпечення ефективного використання земель лісового фонду безпосередньо залежить від інституційної та правової бази, яка формує режими землеволодіння, права, обов'язки та відповідальність землевласників і лісокористувачів, організацію, повноваження та функції державних і місцевих органів влади, а також принципи управління та охорони лісових ресурсів, які, в свою чергу, визначають правила участі інших неурядових організацій та широкої громадськості [41, с. 48].

Іншими словами, економічні функції, пов'язані з використанням та відновленням лісів, повинні виконуватися організаціями, заснованими на принципах підприємництва, які передбачають стимулюючі механізми залучення інвестиційних ресурсів для модернізації та економічну відповідальність за прийняті управлінські рішення. Якщо відокремити господарську функцію від управлінської в сучасних лісогосподарських підприємствах, то останні, очевидно, будуть розділені на дві структури з різними організаційно-правовими формами [41, с. 10].

Тому в сучасних умовах вкрай необхідно значно урізноманітнити форми тимчасового користування землями лісового фонду з метою активізації діяльності підприємств у сфері заготівлі та первинної переробки деревини. У цьому контексті необхідно законодавчо закріпити можливість реалізації таких інструментів відносин землекористування, як державно-приватне партнерство (оренда, концесія, угоди про розподіл продукції, довірче управління тощо).

Рис. 3.18. Структура управління землями лісгосподарського призначення, складено автором з частковим використанням даних джерела [61]

Таким чином, необхідно створити інституційне середовище для взаємодії держави та приватного сектору, економічні аспекти якої мають базуватися на таких принципах, як добровільність, рівноправність, збалансованість інтересів учасників та строковість взаємовідносин.

Таке державно-підприємницьке партнерство дозволяє державному сектору економіки залучати додаткові ресурси. У таких відносинах об'єднуються ресурси та потенціал двох суб'єктів. З одного боку, держава об'єднує ресурси та потенціал двох суб'єктів у формі їхньої власності, а підприємства застосовують сучасні приватно-підприємницькі методи управління та ведення бізнесу, залучаючи інвестиції та впроваджуючи інновації. Результатом є більш ефективне використання державного майна та можливість спрямувати додатково залучені ресурси на вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем загальнодержавного значення. Протягом тривалого часу багато секторів національної економіки недоотримували інвестиції, оскільки держава не поспішала інституціоналізувати партнерство з бізнес-організаціями.

У чистому вигляді ДПП можливе лише у випадках монополії державної власності, тобто в секторах, де приватизація власності заборонена. Прихильники цього підходу виходять з того, що якщо приватна власність на майно незаборонена, то краще приватизувати його без необхідності вибудовувати складні схеми взаємодії між державою та підприємством.

Другий підхід, який також називають «адаптивним», більш гнучко визначає можливі сфери взаємодії держави і приватного капіталу. Його прихильники виходять з того, що ДПП можливе, якщо така взаємодія відбувається в тих сферах діяльності, де вона є ефективною і взаємовигідною [99]. Хоча лісове господарство має залишатися під егідою держави, необхідність посилення приватних ініціатив, таких як розвиток плантаційного лісівництва, лісовідновлення маргіналізованих громад та організація рекреаційних підприємств, що базуються на використанні нетоварних якостей лісу, вимагає формування систем партнерства.

Таким чином, ДПП розглядається як ефективна форма інтеграції зусиль державних (муніципальних) і бізнес-структур для реалізації масштабних лісогосподарських проектів, що дозволяють підняти розвиток регіонального господарського комплексу на якісно новий рівень. Незаперечною перевагою цієї форми підприємництва є те, що вона дозволяє державі зберегти контроль над об'єктом, приватизація якого в умовах нестабільності базових інститутів ринкової економіки мала б деструктивний вплив на соціальне становище широких верств населення та асиміляційний потенціал регіону. Щоб не порушити баланс інтересів і не поставити під загрозу успішне вирішення проблем, пов'язаних з реалізацією важливих для конкретного регіону інвестиційних проектів, ДПП має забезпечувати чіткі та прозорі правові рамки щодо меж втручання держави в діяльність бізнес-організацій. З цією метою необхідно визначити принципи ДПП та використовувати їх як основу для інституціоналізації окремих його форм у різних сегментах національної економіки, в тому числі і в лісовому господарстві.

Аналіз ДПП і впровадження у практику суспільного функціонування його найефективніших форм та методів дозволяє засвідчити такі цільові прагнення, рис. 3.19.

Відштовхуючись від досвіду розвинених країн, можна визначити такі риси ДПП, що відрізняють його проекти від інших форм відносин держави та приватного бізнесу, рис. 3.20.

Проекти ДПП особливо важливі на рівні місцевого самоврядування, особливо в сільській місцевості. Села та селища відповідають за реалізацію багатьох соціальних та екологічних проектів у лісовому секторі. Водночас, основною проблемою, з якою стикається муніципальна влада, є брак фінансових ресурсів. Тому залучення приватного капіталу до реалізації проектів у лісовому господарстві є одним з основних чинників соціально-економічного розвитку сільських територій.

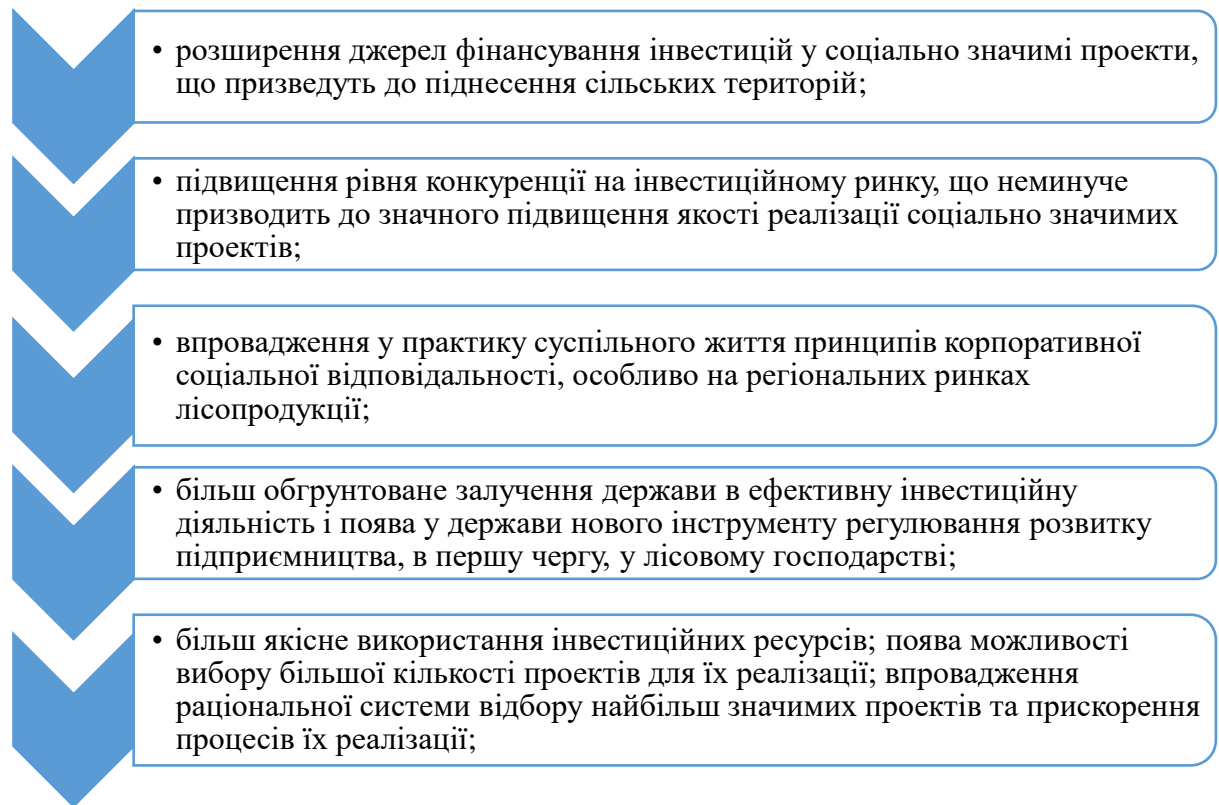

Рис. 3.19. Основні цільові прагнення державно-приватного партнерства [52]

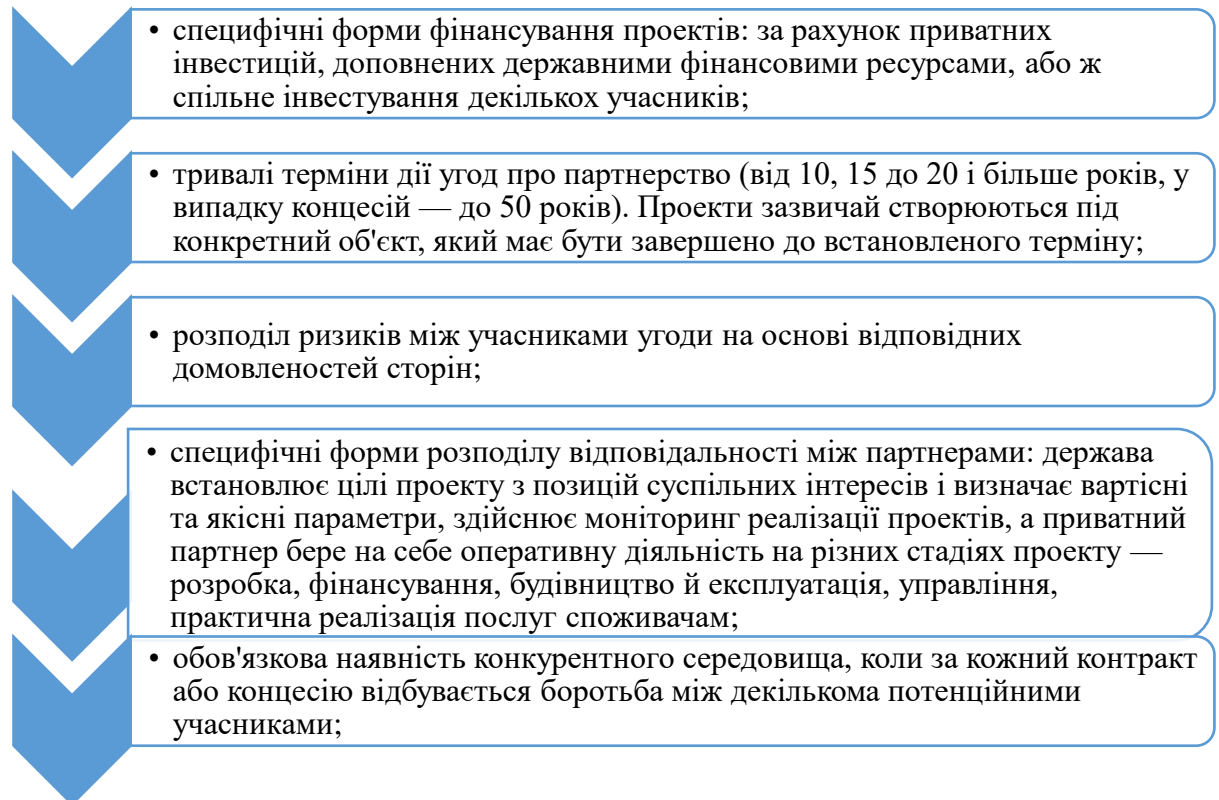

Рис. 3.20. Основні відмінні риси державно-приватного партнерства [41]

Найбільш поширеними формами ДПП, які можуть бути реалізовані в лісовому секторі, є концесії, підряди та створення кластерів, що зумовлено їх природою та принципами функціонування. Для того, щоб визначити найбільш підходящу форму ДПП для впровадження в лісовій практиці, найбільш поширені форми цього типу партнерства необхідно розглянути більш детально.

Концесії є однією з форм партнерства між державою та приватним сектором в управлінні об'єктами державної та місцевої власності. Концесії є досить складним і багатогранним явищем в економічному житті. Система відносин між державою та концесіонером формується не тільки в рамках укладених сторонами договорів, а й низкою додатків, що містять загальні та специфічні умови, технічні регламенти, інвестиційні та бізнес-плани, інструкції тощо щодо діяльності концесіонера [99].

Важливою складовою системи, пов'язаної з концесіями, є сукупність нормативно-правових актів, що стосуються концесій. У країнах з концесійним законодавством за 30-річний період становлення було розроблено та введено в дію низку нормативно-правових актів, що регулюють концесійну діяльність загалом та концесійну діяльність у конкретних галузях і формах виробництва зокрема. Сучасні концесії характеризуються багатогранною державною підтримкою концесійної діяльності як у формі прямої участі держави в концесійних операціях (у вигляді субсидій, дотацій та пільгових кредитів), так і непрямої підтримки через зниження ризиків для концесіонерів.

Наприклад, наразі необхідно укласти лісові концесії на використання та відтворення лісового фонду у важкодоступних водно-болотних угіддях Волинського Полісся. Державні лісгосподарські підприємства, відповідальні за ведення лісового господарства на цих територіях, не мають достатнього інноваційного та інвестиційного потенціалу для сталого лісокористування, оскільки це потребує значних інвестицій в інфраструктуру для лісозаготівлі та транспортування деревини. Цю проблему можна вирішити шляхом залучення приватних інвесторів, які спеціалізуються на деревообробці та лісохімії.

Сьогодні вітчизняний лісовий сектор немає належної інституційної бази для бізнес-структур, які б обслуговували постійних лісокористувачів, через відсутність відповідних механізмів укладання контрактів. Відповідно до інституційного підходу, аналіз природи контрактних відносин дозволяє стверджувати, що контракти є інституціоналізованими інструментами реалізації соціально-економічної взаємодії людей з приводу обміну різними благами з метою розвитку та вдосконалення. При цьому контракти є результатом свідомого, вільного та обґрунтованого вибору, зробленого індивідами в певних інституційних рамках. Як свідчить практика, реалізація контрактних відносин виключно через ринкові механізми призводить до соціальної напруги та нераціонального використання національного багатства, зокрема природних ресурсів. Вирішення проблеми узгодження інтересів суб'єктів господарювання всіх рівнів щодо використання окремих складових природно-ресурсного потенціалу з розмежуванням цілей лежить у площині перетину інтересів суб'єктів та їх інтересів при розробці антикризових програм та обґрунтуванні стратегії соціально-економічного розвитку країни та її регіонів з урахуванням стану та визначення напрямів взаємодії між підприємствами [41].

Контрактні механізми формування економічних відносин між учасниками ринку лісової продукції та надавачами лісогосподарських послуг є ключовими елементами стабільної та сталої взаємодії, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності суб'єктів лісового господарства. Контрактна система економічної взаємодії має включати атрибутивні ознаки контрактів, які відрізняють контракти від зобов'язань, межі, що визначають конкретні контрактні механізми та їх складові, типології контрактів та відповідні контрактні теорії.

Структурними та функціональними елементами контрактного механізму взаємодії держави та бізнесу на ринку лісопродукції та лісогосподарських послуг мають бути принципи формування контрактних відносин, засоби укладання контрактів (контракти з державними постачальниками,

підрядниками тощо), способи розміщення замовлень, інформація про виконання державного контракту тощо. Всі ці складові мають бути чітко прописані в Лісовому кодексі України. Ефективність реалізації контрактів залежить від стану та розвитку інституційної системи лісового сектору. Сучасна ситуація пов'язана з трансформацією всіх соціально-економічних інститутів у глобалізацією міжгосподарських зв'язків. Цей процес зумовлений появою різних форм власності, технологічними інноваціями та формуванням правового поля для розвитку інституційного підприємництва. Ці інституційні зміни призвели до появи нових форм контрактних відносин. Використання цих форм має бути підтримано низкою керівних, методичних та нормативних документів, що зробить економічних агентів більш раціональними, підвищить прозорість операцій, зменшить корупцію, створить конкурентне ринкове середовище і, як наслідок, знизить трансакційні витрати на укладання лісогосподарських контрактів. Контракти на ведення лісового господарства та надання лісогосподарських послуг мають бути гармонізовані в усіх регіонах України.

Кластери є ще однією ефективною формою ДПП. Кластеризація окремих секторів економіки є характерною рисою розвитку соціально-орієнтованої ринкової економіки в умовах посилення глобалізації. Кластери дозволяють об'єднати зусилля бізнес-організацій, фінансово-кредитних установ та місцевих органів влади і реалізувати інвестиційні та інноваційні проекти, що мають стратегічне значення для регіону. Формування кластерів значно ускладнюється кількома факторами:

По-перше, вузька експортна спроможність вітчизняної промисловості в цілому, переважання галузей, пов'язаних з видобутком та переробкою природних ресурсів, а також наявність галузей (підгалузей), які не можуть бути охоплені в процесі кластероутворення.

По-друге, незважаючи на потенційні можливості для зміцнення, вітчизняні кластери наразі є економічно та організаційно слабкими, мають нестабільну та фрагментарну структуру через брак підтримуючих інституцій,

неефективні системи підтримки виробництва, нерозвиненість інфраструктурної організації та професійних об'єднань.

По-третє, існують обмежені можливості для розширення обміну між малими та середніми виробничими підприємствами, а їхній розвиток загалом є слабким.

По-четверте, не повною мірою використовується досвід кращих зарубіжних моделей організації та підтримки формування кластерів.

По-п'яте, бракує об'єктивних і системних досліджень щодо їх ідентифікації та оцінки [104].

Лісові кластери – це форма лісогосподарського підприємництва, яка дозволяє реформувати систему економічних відносин у лісовому секторі, не порушуючи основних принципів ведення лісового господарства, викладених у Лісовому кодексі України.

По-перше, необхідно оцінити умови для формування кластерів (рівень розвитку лісової інфраструктури, стан технічної та технологічної бази для заготівлі та переробки деревини, лісистість, розподіл лісових земель між постійними лісокористувачами, підпорядкованими різним відомствам). Необхідно здійснювати моніторинг стимулів потенційних учасників з метою уникнення дисбалансу інтересів, запобігання негативному впливу на лісовий фонд та обмеження монополізму на регіональному ринку деревини.

По-друге, необхідно визначити ступінь взаємозалежності учасників кластеру, щоб не допустити узурпації системи управління одним з учасників кластеру або поглинання малого підприємства потужною лісогосподарською компанією. Оскільки створення кластерів пов'язане з трансакційними витратами, доцільно формувати інституційні підсистеми, які відповідають за збут продукції та побудову відносин з торговими партнерами [62].

Лісові кластери доцільно створювати на багато лісових територіях, де є всі передумови для організації великомасштабного деревообробного виробництва, а кластерна форма дозволяє залучити інвестиційні ресурси, необхідні для формування його технічної та кадрової бази. Для систематизації

підходів у регулюванні виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі в контексті запровадження державно-приватного партнерства, нами була створена зразкова таблиця зведених критеріїв та моделей впровадження ДПП (таб. 3.1). Сукупність критеріїв дає змогу проаналізувати та оцінити перспективи впровадження ДПП на підприємствах або навіть в окремих галузях національної економіки.

Таблиця 3.1 – Зведені критерії та моделі впровадження механізму регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі в контексті запровадження державно-приватного партнерства (ДПП), розроблено особисто автором

Критерій	Модель впровадження
Форми	Концесійна Кластерна
Елементи	Приватний підприємець Держава Нормативно-правова база
Етапи	Підготовчо-інвестиційний Реалізаційно-фінансовий Контрольно-нормативний
Інструменти	Приватні інвестиції Державне фінансування
Функції	Планування Організація Стимулювання Контроль
Засоби реалізації	Інновації Правове регулювання Технічне забезпечення
Ефект	Економічний Екологічний Інвестиційний Організаційний

Державно-приватне партнерство в лісовому секторі має зміцнити фінансову основу відтворення потенціалу лісових ресурсів та диверсифікувати

форми ведення лісового бізнесу. Інституційний коридор підприємницьких форм дозволяє забезпечити охорону лісових ресурсів під егідою держави і водночас активно розвивати інвестиційні ресурси приватних суб'єктів. У цьому контексті Закон України «Про державно-приватне партнерство» має включити окремі ділянки лісового фонду та мало продуктивні землі, що підлягають занесенню, до переліку об'єктів партнерських відносин. Участь у державно-приватному партнерстві дозволила б органам місцевого самоврядування використовувати всі регуляторні засоби для забезпечення потенційного використання місцевих лісових ресурсів на користь місцевих жителів.

Висновки до третього розділу

Надання актуальної економічної оцінки інвестиційної привабливості лісопромислового комплексу України дозволило виділити декілька альтернативних сценаріїв розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в лісовому господарстві виходячи з існуючого інституційного середовища розвитку лісового сектору та враховуючи специфіку функціонування кожної ланки лісопродуктового ланцюга.

Визначення основних напрямів розвитку інноваційної діяльності у лісовій галузі України показало, що оскільки український лісовий сектор має працювати відповідно до сучасних реалій, інноваційні напрямки політики переважно базуються на міжнародному досвіді. Виробляти інноваційну продукцію, яка є безпечною для довкілля та здоров'я, економічно вигідно та доцільно. Створення нових виробництв, розвиток глибокої переробки деревини та розробка інноваційних продуктів з деревної сировини є одними з першочергових пріоритетів.

Світові тенденції розвитку підтверджують необхідність прискорення темпів технологічного розвитку державних лісогосподарських підприємств з

метою зниження рівня матеріаломісткості продукції, забезпечення економії сировини на всіх етапах переробки деревини та покращення техніко-експлуатаційних характеристик готової продукції. Технологічний розвиток державних лісогосподарських підприємств має бути спрямований на впровадження продуктових та технологічних інновацій як у лісозаготівельному, так і в переробному секторах державних лісогосподарських підприємств. Необхідно максимально використовувати внутрішні можливості та залучати зовнішні сторони для застосування інноваційних методів і технологій у вирощуванні лісонасаджень, проведенні рубок догляду (рубок догляду, прочищення, проріджування), лісозаготівлі, транспортуванні, переробці деревини, а також розвитку рекреаційного лісового та мисливського господарств.

Державно-підприємницьке партнерство дозволяє державному сектору економіки залучати додаткові ресурси. У таких відносинах об'єднуються ресурси та потенціал двох суб'єктів. З одного боку, держава об'єднує ресурси та потенціал двох суб'єктів у формі їхньої власності, а підприємства застосовують сучасні приватно-підприємницькі методи управління та ведення бізнесу, залучаючи інвестиції та впроваджуючи інновації. Результатом є більш ефективне використання державного майна та можливість спрямувати додатково залучені ресурси на вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем загальнодержавного значення. Слід констатувати, що протягом тривалого часу багато секторів національної економіки недоотримували належні інвестиції, оскільки держава не поспішала інституціоналізувати партнерство з бізнес-організаціями.

У сфері лісогосподарського землекористування етапи процесу державно-приватного партнерства включають узгодження інтересів держави та компаній у використанні та управлінні лісовими ресурсами (еколого-економічне обґрунтування), визначення пріоритетних напрямів лісокористування через програмні документи, розробку та прийняття рішень щодо лісогосподарських заходів.

ВИСНОВКИ

1. Проведено аналіз сучасного стану лісової галузі України. В ході аналізу було визначено, що в Україні існує досить багата лісова галузь, не лише за кількістю лісів, що покривають 16% території країни, а й за різноманіттям порід дерев, які ростуть на території України. Ліси України за своїм призначенням і розташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі та інші функції та забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах.

2. Проведена оцінка реалізації національних інтересів в системах організації лісового господарства розвинених європейських країн показала, що на сучасному етапі в ЄС функціонує Нова лісова стратегія ЄС на 2030 рік, що прийнята Європейською Комісією. Вона ґрунтується на Стратегії ЄС щодо біорізноманіття на 2030 рік та реалізує ініціативу Європейського зеленого курсу. Стратегія сприяє скороченню викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року та мінімізації зміни клімату в країнах ЄС до 2050 року.

3. В ході дослідження також було виявлено, що корисним європейським досвідом ведення лісового господарства, який може застосовувати Україна є приклади господарювання таких країн як Словаччина, Фінляндія та Польща. Особливо Польща, як спільно з Україною має в своєму користування карпатський лісовий масив, найбільш близька за своєю моделлю до України. В цілому України, інтегруючись у європейську заходи щодо відтворення, використання та охорони лісів активно бере участь у Смарагдовій мережі.

4. Проведено аналіз нормативної бази регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України показав, що в сфері нормативно-правового регулювання діяльності лісової галузі України існує досить багато суперечностей та невизначеностей, які гальмують роботи й розвиток галузі. Зокрема були визначені як суперечливі питання у різних основних нормативних документах, як то «Лісовий кодекс» і «Земельний

кодекс», «Земельний кадастр» тощо, так і суперечності між функціональними обов'язками та правами різних міністерств та виконавчих органів. Зокрема в дослідженні було виділено чотири основні органи державної влади, які наділені засадами державної політики у сфері лісових відносин та їх суперечності між собою.

5. Проведено аналіз існуючих проблем в діяльності підприємств лісової галузі дало можливість виділити основні проблеми й зазначити ступінь їх впливу на ефективність діяльності лісового господарства. До основних проблем в діяльності підприємств лісової галузі можна віднести фінансування лісової галузі України.

Серед основних проблем фінансування лісового господарства України опитані фахівці назвали такі:

1) відсутність стратегічних орієнтирів формування та розвитку механізму фінансування лісового господарства. Мається на увазі, що в стратегічному документі мають бути прописані базові керівні принципи, за якими формується модель фінансування лісового господарства в Україні.

2) недостатнє бюджетне фінансування лісової галузі (особливо державних підприємств у південно-східних областях та інших підприємств, що мають значні площі неексплуатаційних лісів).

3) великий розмір (наприклад, у 2020 році – 80%, у 2019-му – 90%) частини чистого прибутку (доходу), який мають сплачувати до Держбюджету України державні унітарні підприємства, зокрема державні підприємства лісового та мисливського господарства (постійні лісокористувачі);

4) проблеми рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів;

5) запровадження у 2018 році земельного податку за землі лісогосподарського призначення, що призвело до подвійного оподаткування (коли податок на лісові землі складається з земельного податку та рентної плати).

6. Визначення особливостей функціонування підприємств лісової галузі України в умовах мінливого середовища було проведено за допомогою

основних методів стратегічного аналізу SWOT і PEST аналізу. Отримані результати PESTEL показують, що найбільший вплив на діяльність лісової галузі здійснюють політичні фактори – 8,91, за ним економічні – 3,74, соціально-культурні – 2,7, екологічні – 0,9, законодавчі – 0,8 й на останньому місці технологічні – 0,42. Аналіз показав ступінь впливу зовнішнього середовища на діяльність лісової галузі в розмірі 17,5%.

7. Отримані результати SWOT аналізу свідчать про те, що пріоритетним стратегічним напрямом розвитку лісової галузі є інтеграція в спільні підприємства. Що дозволить галузі забезпечувати високу якість продукції, залучати висококваліфікований персонал, вирішувати проблеми правового характеру.

8. Проведена оцінка розвитку конкуренції лісового комплексу в контексті забезпечення економічної безпеки України довела її важливе значення, як ресурсного чинника при внутрішньоекономічному забезпеченні безпеки держави. А конкурентоспроможність лісового господарства залежить від впливу різноманітних чинників:

1) природний чинник, залежність від якого обумовлює довготривалість періоду виробництва деревини, а саме виробництво потребує специфічної матеріально-технічної бази;

2) техніко-технологічний чинник, світовий і вітчизняний рівень розвитку технологій переробки деревини;

3) людський чинник, що визначає специфічні умови життя і розвитку сільського населення, яке є основним постачальником трудових ресурсів для лісового господарства.

9. Надання актуальної економічної оцінки інвестиційної привабливості лісопромислового комплексу України дозволило виділити декілька альтернативних сценаріїв розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в лісовому господарстві виходячи з існуючого інституційного середовища розвитку лісового сектору та враховуючи специфіку функціонування кожної ланки лісопродуктового ланцюга.

10. Визначення основних напрямів розвитку інноваційної діяльності у лісовій галузі України показало, що оскільки український лісовий сектор має працювати відповідно до сучасних реалій, інноваційні напрямки політики переважно базуються на міжнародному досвіді. Виробляти інноваційну продукцію, яка є безпечною для довкілля та здоров'я, економічно вигідно та доцільно. Створення нових виробництв, розвиток глибокої переробки деревини та розробка інноваційних продуктів з деревної сировини є одними з першочергових пріоритетів.

11. У сфері лісогосподарського землекористування етапи процесу державно-приватного партнерства включають узгодження інтересів держави та компаній у використанні та управлінні лісовими ресурсами (еколого-економічне обґрунтування), визначення пріоритетних напрямів лісокористування через програмні документи, розробку та прийняття рішень щодо лісогосподарських заходів.

Таким чином, проведені дослідження дали можливість на основі діючих теоретичних положень функціонування лісової галузі та аналізу статистичних даних щодо стану лісів в Україні, розглянути та проаналізувати існуючі в Україні методики управління та господарювання галуззю. Дані методики були порівняні з принципами розвитку лісового господарства провідних країн ЄС, що дало можливість визначити пріоритетні напрямки вдосконалення механізму управління лісовою галуззю в Україні.

Аналіз нормативно-законодавчої бази дозволив визначити існуючі недоліки її застосування й трактування та сформулювати рекомендації щодо вдосконалення, а також провести аналіз впливу на лісогосподарство факторів впливу зовнішнього і внутрішнього середовища. Це в свою чергу дало можливість визначити значення лісової галузі для національної безпеки в контексті економіки країни, оцінити її інвестиційну привабливість, і, як результат сформулювати оптимальну модель адміністрування галузі, а саме, завдяки впровадженню державно-приватного партнерства, що враховує всі основні цілі, засоби, методи, задачі, які мають бути реалізовані задля

вдосконалення механізму регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі та отримання позитивного економічного ефекту для нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лісовий кодекс України. Редакція від 20.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3852-12#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
2. Земельний кодекс України. Редакція від 19.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
3. Закон України Про мисливське господарство та полювання. Редакція від 10.03.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1478-14#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
4. Закон України Про охорону навколишнього природного середовища. Редакція від 10.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1264-12#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
5. Закон України Про тваринний світ. Редакція від 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
6. Закон України Про оренду землі. Редакція від 26.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/161-14#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
7. Закон України Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів. Редакція від 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3781-12#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
8. Закон України Про оцінку впливу на довкілля. Редакція від 13.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2059-19#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
9. Закон України Про природно-заповідний фонд України. Редакція від 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2456-12#Text> (дата звернення: 13.03.2023)

10. Постанова КМУ Про затвердження Санітарних правил в лісах України. Редакція від 12.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
11. Постанова КМУ Про затвердження Правил відтворення лісів. Редакція від 22.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
12. Постанова КМУ Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів. Редакція від 12.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
13. Постанова КМУ Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд. Редакція від 10.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
14. Постанова КМУ Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню. Редакція від 14.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-97-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
15. Постанова КМУ Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок. Редакція від 17.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
16. Постанова КМУ Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів. Редакція від 26.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
17. Постанова КМУ Про затвердження Положення про державну лісову охорону, лісову охорону інших лісокористувачів та власників лісів.

- Редакція від 26.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
18. Постанова КМУ Про затвердження Порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів. Редакція від 17.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
 19. Постанова КМУ Про затвердження Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат. Редакція від 12.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
 20. Наказ Держкомлісгоспу України Про затвердження Правил пожежної безпеки в лісах України. Редакція від 27.12.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-05#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
 21. Постанова КМУ Про затвердження Порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України. Редакція від 23.04.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023)
 22. Беззубченко О. А. Оцінка конкурентоспроможності галузей національної економіки в умовах глобалізації. *Економічний простір*. 2009. Вип. 21. С. 85–93.
 23. Білорус О. Г., Мацейко Ю. М. Глобальна перспектива і сталий розвиток: системні маркетингові дослідження. Київ: МАУП, 2005. 492 с.
 24. Благун І. С. Управління лісопромисловим комплексом в ринкових умовах. Івано-Франківськ: Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника, 2003. 260 с.
 25. Борисов В. А. Разгосударствление лесов в Чехии. *Лесное хоз-во*. 2002. Вип. № 2. С. 15–17.

26. Боцула О. І. Стратегічні напрями розвитку еколого-економічного управління лісовим господарством. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. Вип. 3–4. С. 107–114.
27. Будущее, которого мы хотим / Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 66 / 288. URL: <http://www.un.org/ru/documents/ods> (дата звернення: 13.03.2023)
28. Бюлетень аналізу ринку лісопродукції. Київ: ДП «Український інформаційно-координаційний центр аналізу ринку лісопродукції». – 2018, Вип. 2. 43 с.
29. Гондовська А., Гондовський Д. Інноваційні технології в целюлозно-паперовій промисловості як один зі шляхів забезпечення розвитку. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/27477/1/P.79-80.pdf> (дата звернення: 13.03.2023)
30. Гохберг О. Ю. Конкуренентоспроможність бізнесу: теоретико-методологічні основи аналізу. Вісник Львівської державної фінансової академії. 2010. Вип. 18. С. 50–56.
31. Дідович І. І., Кульчицька Е. А. Удосконалення стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств лісової галузі до сучасних умов господарювання. *Економіка і організація управління*. 2021. Вип. 4 (44). С. 168–177.
32. Должанський І. З. Конкуренентоспроможність підприємства: [навчальний посібник]. Київ: Центр навчальної літератури. 2006. 384 с.
33. Дребот О. І. Збалансований розвиток лісового сектору економіки в контексті європейської інтеграції України: [монографія]. Аграрна наука, 2014. 317 с.
34. Дубина М. В., Зінкевич О. В. Теоретичні аспекти функціонування та розвитку лісового господарства в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. Вип. 2. С. 187–192.
35. Дяченко М. І. Обґрунтування пріоритетів стратегічного розвитку лісового господарства на основі інвестиційно-інноваційного забезпечення.

- Економіка та суспільство. 2021. № 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/203/195> (дата звернення: 22.05.2022)
36. Яцик А. В. Екологічна безпека в Україні. Київ : Генеза. 2001. 216 с.
 37. Ковалець Б. М. Теоретико-методологічні підходи трактування сутності конкурентоспроможності галузі. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2010. Вип. 13. С. 335–341.
 38. Ксьондз С. В. Обґрунтування напрямів підвищення ефективності економічної діяльності лісових господарств. *Агросвіт*. 2019. Вип. 20. С. 64–70.
 39. Кузьмін О. Є. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації): [навч. посібник]. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2004. 188 с.
 40. Кузьмін О. Є., Горбаль Н. І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації) : [навч. посібник]. Львів. Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2004. 88 с.
 41. Кулініч Т. В., Гичка О. В. Новації в управлінні підприємствами лісової і деревообробної галузі України за вектором стабільного розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. Вип. 5. Том 2. С. 167–173.
 42. Леньо Р. В. Перспективні напрями впровадження зарубіжного досвіду в систему управління лісовим господарством України / Р. В. Леньо // *Держ. управління: теорія та практика*. - 2012. - № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_21 (дата звернення: 13.03.2023)
 43. Лосев М. В. Долгосрочная программа перехода лесного хозяйства Германии на устойчивое развитие. 2001. Вип. 3. С. 28–30.
 44. Мишенин Е. В., Яровая И. Е. Глобальное лесное хозяйство: эколого-экономические измерения и механизмы реализации. *Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 6–7 травня 2010 року)*. Редкол.:

- О. В. Прокопенко та ін. Суми: СумДУ, 2010. С. 189–190. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/12787> (дата звернення: 13.03.2023)
45. Мішеніна Г. А. Еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища». Суми, 2010. 20 с.
 46. Мішеніна Г. А. Реорганізація власнісного статусу лісових ресурсів як передумова розвитку лісогосподарського підприємництва екологічного спрямування. *Економіка та менеджмент: перспективи розвитку: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Суми, 18–20 травня 2011 за ред.: О. В. Прокопенко, М. Ю. Троян. Суми: СумДУ, 2011. Т. 2. С. 143–144.
 47. Моторин Р. М. Облік операцій з нефінансовими активами сектора державного управління в національних рахунках України згідно міжнародних стандартів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. К., 2015. Вип. 5–6. С. 127–133.
 48. Никитюк Ю. А. Трансформація системи управління землями лісогосподарського призначення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 9. Т. 2. С. 41–45.
 49. Онучин А. А., Соколов В. А. О принципах экосистемного управления лесами. *Лесная таксация и лесоустройство*. 2015. Вип. 1 (34). С. 78–85.
 50. Панаит Н. М. Лесное хозяйство в условиях реформ. *Лесное хоз-во*. 2021. Вип. 5. С. 22–23.
 51. Петров А. П. Управление лесами та ведення лісового господарства в Естонії (досвід економічних реформ). *Лісове господарство*. 2002. Вип. 2. С. 13–15.
 52. А. Е. Воронкова, В. П. Пономарьов, Г. І. Дібніс. К. Підтримка конкурентоспроможного потенціалу підприємства. *Техніка*. 2000. 152 с.

53. Польовский А. М. Аналіз глобальних проблем знеліснення та сталого лісокористування. Науковий вісник НЛТУ України. Вип. 23. 2013. С. 27–33.
54. Попков, М. Лісова політика України. Умови реалізації та пріоритети. Лісовий і мисливський журнал. Вип. 3. 2012. С. 22.
55. Порівняльний аналіз лісового законодавства України та пов'язаних з ним правових актів на відповідність до законодавчої бази Європейського Союзу з питань сталого управління лісами. Програма «Удосконалення систем правозастосування та управління в лісовому секторі країн східного напрямку Європейської політики добросусідства та росії». URL: http://fleg1.fleg.org.ua/index.php?id=14&tx_ttnews%5Btt_news%5D=34&cHash=529761387b4ea48d73b3b7b2d39c3303 (дата звернення: 13.03.2023)
56. Портер М. Міжнародна конкуренція [пер. з англ.; ред. Щетинина В.]. Міжнародні відносини. Москва, 2003. 463 с.
57. Потапова М. Ю. Інформаційно-аналітичне забезпечення статистичного аналізу платоспроможності лісових господарств в умовах нестабільного ринкового середовища. Глобальні та національні проблеми економіки: Зб. наук. Праць. Миколаїв, 2014. Вип. 2. URL: <http://global-national.in.ua/issue-2-2014> (дата звернення: 13.03.2023)
58. Правозастосування в лісовому секторі України: стан, проблеми, перспективи. Частина перша. Київ, 2010. 56 с.
59. Романчук Л.Д., Зінченко В.О., Василюк Т.П. Особливості вирощування енергетичних культур в умовах Полісся України. Перспективи розвитку альтернативної енергетики на Поліссі України. Ред. Скидан О. В. Центр учбової літератури, Київ. 2014. 335 с.
60. Савчук О. О. Лісова сертифікація як інструмент екологічного менеджменту та інноваційно-інвестиційного розвитку системи лісопромислового комплексу України. *Право та інновації*. 2018. Вип. 2

- (22). URL: <https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/14370/1/doc14.pdf> (дата звернення: 13.03.2023)
61. Сакаль О. В. Ефективне управління землями лісогосподарського призначення: [монографія]. Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», Київ. 2012. 176 с.
 62. Самоплавський В.І., Торосов А.С. Удосконалення системи управління лісами при переході до ринкової економіки. *Лісовий журнал*. 1993. Вип. 3. С. 3–6.
 63. Селінний М.М., Корма О.М. Лісове господарство України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Modern Economics*. 2019. Вип. 17. С. 211–217.
 64. Сидорченко Т.Ф., Черненко Г.О. Перспективи диверсифікації діяльності підприємств лісового господарства Запорізької області. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 833–839.
 65. Синякевич І., Соловій І., Дейнека А. Лісове господарство України в ХХІ ст.: сценарії розвитку. *Економіка України*. 2007. Вип. 9. С. 72–81.
 66. Синякевич І. М. Лісове господарство України в ХХІ ст.: сценарії розвитку. *Економіка України*. 2007. Вип. 9. С. 72–81.
 67. Синякевич І. М. Екологічна політика. Стратегія подолання глобальних екологічних загроз: монографія. Нац. лісотехн. ун-т України. Львів. ЗУКЦ. 2011. 331 с.
 68. Скоробогатова Н.Є., Гурін Д.В. Конкурентоспроможність українських підприємств целюлозно-паперової промисловості в умовах Індустрії 4.0. *Ефективна економіка*. 2018. Вип. 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6745> (дата звернення: 13.03.2023)
 69. Смолін І.В. Конкурентоспроможність підприємства: об'єкти, критерії, показники оцінювання. *Конкурентоспроможність національної економіки: Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 жовтня 2017*. Київ. С. 170–175.

70. Созанський Л. Порівняльна оцінка сировинного потенціалу деревообробної промисловості України і країн ЄС. Соціально-економічні проблеми і держава. 2019. Вип. 1(20). С. 166–173.
71. Созанський Л.Й., Коваль Л.П. тенденції зовнішньої торгівлі продукцією деревообробної промисловості в Україні і країнах ЄС. *Ефективна економіка*. 2019. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7552> (дата звернення: 13.03.2023)
72. Соловій І.П., Лесюк Г.М. Особливості державно-приватного партнерства в умовах реформування системи управління лісами та лісовим господарством України. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2016. Т. 21. Вип. 8(50). С. 89–93.
73. Соловій І. П. Трансформація парадигми лісової політики як відповідь на глобальні еколого-економічні виклики суспільного розвитку: *Збірник наук. праць Лісівничої академії наук України*. 2007. Вип. 5. С. 110–115.
74. Стецюк Н. Деякі аспекти аналізу втрат сировини та використання відходів у деревообробній промисловості. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2012. Вип. 2 (7). С. 81–88. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12snyudp.pdf> (дата звернення: 13.03.2023)
75. Страхов В. Від національних лісів до глобального лісового господарства. *Лісове господарство*, 1997. Вип. 4. С. 9–12.
76. Ступень М., Шумлянський Б. Оцінка інвестиційної привабливості лісового сектору. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2015. Вип. 22(2). С. 117–123.
77. Тарасюк Г., Балковська В. Теоретичні аспекти формування конкурентних переваг як однієї з основних складових процесу управління конкурентоспроможністю підприємства. *Конкурентоспроможність національної економіки: Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 жовтня 2017*. Київ. С. 176–178.

78. Ткач В.П. Ліси і лісівництво в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Український географічний журнал*. 2012. Вип. 2. С. 49–55.
79. Торосов А. С., Жежкун І. М., Калашніков А. О., Харченко Ю. В. Методичні підходи до визначення модельних підприємств лісового господарства. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія Економічна*. 2018. т. 28. Вип. 9. С. 110–113.
80. Торосов А.С. Глебов М.М. Основні принципи формування оптимальної лісистості. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2008. Вип. 114. С. 28–35.
81. Торосов А.С. Марченко Ю.В., Жежкун І.М. Перспективи залучення приватних структур до виконання робіт у державному лісовому господарстві. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2009. Вип. 116. С. 270–275.
82. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: монографія. У 2 томах. Ред Лук'яненко Д., Поручника А. КНЕУ. Київ. 2006. 529 с.
83. Фітісов А. Теоретичні основи формування системи екологічного менеджменту у лісовому господарстві. *Вісник ЖНАЕУ*. 2017. Вип. 1(59). Т. 2. С. 181–184.
84. Фоміна М. В. Проблеми сталого економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія; Донецький нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк: ДонНУЕТ. 2010, 357с.
85. Формування стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України : монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л.М. 2019. 476 с.
86. Фурдичко О., Дребот О. Лісовий сектор економіки України: проблеми і перспективи розвитку. *Економіка України*. 2012. Вип. 3. С. 70–80.
87. Фурдичко О.І. Лісове господарство України: перспектив, критерії та індикатори екологічно сталого ведення і управління. *Регіональна економіка*. 2003. Вип. 2. С. 21–35.

88. Фурдичко О. І. Лісова галузь України в контексті збалансованого розвитку: теоретико-методологічні, нормативно-правові та організаційні аспекти: [монографія]. Основа, 2009. 424 с.
89. Фурдичко О. І. Питання економіки землекористування в процесі ведення лісівництва у законодавстві України. *Економіка України*. 2013. Вип. 5 (610). С. 56–66.
90. Хвесик М. А. Формування інституціонального середовища підприємницької діяльності у сфері природокористування: інвестиційно-інноваційний аспект: монографія. Луцьк: ПВД «Твердиня». 2010. 488 с.
91. Хрик В. Інноваційні технології підготовки майбутніх фахівців лісового господарства. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2021. Вип. 9 (113). URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/21.pdf>. DOI 10.24139/2312-5993/2021.09/200-214e (дата звернення: 13.03.2023)
92. Цалан М.І. Організаційно-економічний механізм розвитку лісгосподарської діяльності в регіоні : дис. кандидата екон. наук : 08.00.05. Міністерство освіти і науки України, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород. 2018. 263 с.
93. Цегельник Н. І. Економічний стан лісової галузі в Україні та його вплив на сталий розвиток лісгосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2021. Вип. 13–14. С. 17–24.
94. Черничук Л. В. Статистичне дослідження платоспроможності підприємств: монографія. Тернопіль. Вектор, 2016. 221 с.
95. Чечелюк П. Престижем «лісових професій» повинна служити їх рання профорієнтація. *Лісовий і мисливський журнал. Товариство лісівників України*. URL: <https://tlu.kiev.ua/pro-nas/novinizakhodi/novina/article/kadrovii-klaster.html> (дата звернення: 13.03.2023)
96. Шведюк Ю.В. Оцінювання еколого-економічної ефективності лісовідновлення на землях лісового фонду Малого Полісся. : дис. на

- здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.06. Національний лісотехнічний університет України. Львів. 2015. 254 с.
97. Шевченко М. М. Методи оцінки конкурентоспроможності галузей промисловості в умовах інтернаціоналізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.01 «Економіка промисловості». Харків. 2006. 16 с.
98. Шестак М. Угоди державно-приватного партнерства в лісовому господарстві: диверсифікація та вибір сучасних форм. *Економіст*. 2015. Вип. 2. С. 44–46.
99. Шестак М.Л. Державно-приватне партнерство в лісовому господарстві: перспективні напрями та проблеми інституціоналізації. *Економіст*. 2015. Вип. 3. С. 30–32.
100. Шестак М.Л. Інноваційно-інвестиційне забезпечення переробки деревних відходів на основі кластеризації лісогосподарської діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. Вип. 22. С. 42–44.
101. Шестак М.Л. Кластери як інституціональна передумова підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування. *Агросвіт*. 2016. Вип. 22. С. 24–27.
102. Шершун М.Х. Аналіз діяльності лісогосподарських підприємств та ефективність використання лісоресурсного потенціалу в умовах розвитку економічної кризи. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2012. Вип. 4(70). С. 194–199.
103. Шершун М. Х. Еколого-економічні засади реформування системи лісового господарства України : дис. д-ра екон. наук : 08.00.06. Нац. акад. аграр. наук України, Ін-т агроекол. і природокористування. Київ. 2012. 463 с.
104. Шершун М. Х. Реформування системи лісового господарства України у контексті європейської перспективи розвитку. Київ. ДАІ. 2018. 336 с.

105. Шершун М. Х. Напрями реформування організаційно-економічної структури управління лісовим господарством. *Збалансоване природокористування*. 2013. Вип. 1. С. 5–12.
106. Шкодкіна Ю. М. Трансформація фінансового механізму забезпечення екологічно сталого розвитку України в умовах глобалізації. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец. 08.00.06 - економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. Суми. 2014. 124 с.
107. Шост І. М. Напрямки статистичного аналізу платоспроможності лісових господарств. *Ефективна економіка*. К., 2014. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?or=1&=z=3440> (дата звернення: 13.03.2023)
108. Яворська Н.П. Удосконалення механізму підвищення економічної ефективності діяльності деревообробних підприємств. *Економічні науки. Сер. : Економіка та менеджмент*. 2012. Вип. 9 (1.2). С. 274–284.
109. Яремко О.П. Методологічний базис формування системи управління лісового господарства Подільського економічного району. *Агросвіт*. 2021. Вип. 11. С. 29–34.
110. Яремко О. П. Перспективні напрями щодо управління розвитку лісового господарства Подільського економічного регіону. *Agroecological journal*. 2021. Вип. 2. С. 52–57.
111. Agenda 21. Earth Summit 92. United Nations Conference on Development and the Environment, Rio de Janeiro. URL: http://www.r-komitet.ru/s_i_d/agenda21/intro.html (дата звернення: 13.03.2023)
112. Barcelo D. Forest resources and sustainable tourism, a combination for the resilience of the landscape and development of mountain areas. University of Palermo. 2020. №1. с. 736. URL:<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0048969720330564> (дата звернення: 13.03.2023)
113. Benra F., Nahuelhual L. A trilogy of inequalities: Land ownership, forest cover and ecosystem services distribution. *Land Use Policy*. 2019. 82, pp. 247–257.

URL: <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85058491876&doi=10.1016%2fj.landusepol.2018.12.020&partnerID=40&md5=f7bdcdfd397a4bb3d0f6c47edbed151e>

(дата звернення: 13.03.2023)

114. Biorefining for agricultural sector. Article. URL: <http://www.bm-biomass.com/en/?p=155> (дата звернення: 13.03.2023)
115. Cheng S.H., Ahlroth S., Onder S., Shyamsundar P., Garside R., Kristjanson P., McKinnon M. C. & Miller D.C. What is the evidence for the contribution of forests to poverty alleviation? A systematic map protocol. *Environmental Evidence*. 2017. №10. URL: <https://environmentalevidencejournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13750-017-0088-9> (дата звернення: 13.03.2023)
116. Christopher P. Quine, Sallie A. Bailey, Kevin Watts. Sustainable forest management in a time of ecosystem services frameworks: common ground and consequences. *J Appl Ecol*. 2013. Aug; 50 (4), 863–867. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3810723/> (дата звернення: 13.03.2023)
117. EEA. Europe's environment: the fourth assessment. Copenhagen: EU Commission, 2007. 452 p.
118. European Commission. Climate Action. Land use and forestry regulation for 2021–2030. URL: https://ec.europa.eu/clima/policies/forests/lulucf_en#tab=0-0 (дата звернення: 13.03.2023)
119. European Commission. Forests. URL: https://ec.europa.eu/environment/basics/natural-capital/forests/index_en.html (дата звернення: 13.03.2023)
120. FAO 2001. Global Forest Resources Assessment 2001. Main report. FAO Forestry Paper 140. Rome, 2001. 479 p.
121. Forest innovation hubs knowledge platform. URL: <https://www.forestinnovationhubs.rosewoodnetwork.eu/> (дата звернення: 13.03.2023)
122. Gerhard Weiss, Eric Hansen, Alice Ludvig, Erlend Nybakk, Anne Toppinen. Innovation governance in the forest sector: Reviewing concepts, trends and

- gaps. *Forest Policy and Economics*. Volume 130, September 2021. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S138993412100112X#bb0830> (дата звернення: 13.03.2023)
123. Heider C., Connelly A. *Why Land Administration Matters for Development*, 2016. World Bank Group, Retrieved 05 / 01 / 2018, from <http://ieg.worldbankgroup.org/blog/why-land-administrationmattersdevelopment> (дата звернення: 13.03.2023)
124. Joseph E. Stiglitz. *Globalization and its Discontents*. New York, London: W. W.Norton and Company, 2002. 282 p.
125. Kauppi P.E., Sandström V., Lipponen A. Forest resources of nations in relation to human well-being. *PLoS ONE*. 2018. №13(5). URL:<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0196248> (дата звернення: 13.03.2023)
126. Kimmins J. P. *Forest ecology. A Foundation for Sustainable Forest Management and Environmental Ethics in Forestry* / J. P. Kimmins. Saddle River, N. J.: Prentice Hall, 2003. 720 p.
127. Kishor N. M., Castillo S., Nguyen, N. P., Rosenbaum K. L. *The political economy of decision-making in forestry: using evidence and analysis for reform* (English). Program on Forests (PROFOR). Washington, D. C.: World Bank Group. 2015. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/635501468180853227/The-political-economy-of-decision-making-in-forestry-using-evidence-and-analysis-for-reform> (дата звернення: 13.03.2023)
128. Kononenko A., Lurie A., Udalov I. *Criteria for Assessing Groundwater Contamination Levels of Marl and Chalk Water Intakes in Eastern Ukraine*. *Eastern European Scientific Journal*. 2018. № 2. P. 13–17.
129. Lakyda P.I., Vasylyshyn R.D., Zibtsev S.V. *Assessment of potentials of forest biomass in Ukraine. Education, research and innovations in forestry and park management in Ukraine in the context of regional and global challenges*. K. 2010. P. 54–55.

130. Leisher C, Temsah G, Booker F, Day M, Samberg L, Prosnitz D, Agarwal B, Matthews E, Roe D, Russell D, Sunderland T, Wilkie D. Does the gender composition of forest and fishery management groups affect resource governance and conservation outcomes? A systematic map. *Environ Evid.* 2016. №4(1). C. 1–13.
131. Martyn A., Shevchenko O., Tykhenko R., Openko I., Zhuk O. and Krasnolutsky O. Indirect corporate agricultural land use in Ukraine: distribution, causes, consequences. *Int. J. Business and Globalisation.* 2020. Vol. 25. Issue 3. P. 378–395.
132. Mather A., Palo M. & Vanhanen H. (2000) South-North Challenges in Global Forestry. *World Forests from Deforestation to Transition.* Dordrecht, the Netherlands: Kluwer Academic Publishers, pp. 25–35.
133. Mery, G., Alfaro, R., Kanninen, M. & Lobovikov M. (2005) *Forests in the Global Balance – Changing.* International Union of Forestry Research Organizations (IUFRO), Vienna, Austria. IUFRO World Series Vol 17. 318 p.
134. Mishenin, Y., Yarova, I. & Mishenina, H. (2019). Features of Foresight Methodology Application in the Forestry Complex of Ukraine: Sectoral and Spatial Aspect. *Marketing and Management of Innovations*, 4, 229–240.
135. Noack F, Wunder S, Angelsen A, Börner J. Responses to weather and climate a cross-section analysis of rural incomes. *Shock waves: managing the impacts of climate change on poverty*, Policy Research working paper, no. WPS 7478. Washington DC: World Bank Group. 2015. №1. C. 1–49.
136. Openko I., Stepchuk Y., Tsvyakh O. Estimation of Tax Receipts from the Use of Forest Land in the Conditions of Decentralization of Authority. *Economics. Ecology. Socium*, 2019, vol. 3, 65–72. URL: <https://ees-journal.com/index.php/journal/article/view/114.org/ru/cmruso/oslo> (дата звернення: 13.03.2023)
137. *Paradigms.* (eds.). IUFRO World Series Volume 17. Helsinki: IUFRO, 318 p.
138. Pawar K.V., Rothkar R. V. *Forest Conservation & Environmental Awareness.* Sipna College of Engineering and Technology. 2015. №11. C. 212– 215.

139. Releaf paper. URL: <https://releafbag.com/pages/about> (дата звернення: 13.03.2023)
140. Ritva Toivonen, Heini Vihemäki, Anne Toppinen (2021). Policy narratives on wooden multistorey construction and implications for technology innovation system governance. *Forest Policy and Economics* 125 (1). URL: https://www.researchgate.net/publication/349238048_Policy_narratives_on_wooden_multistorey_construction_and_implications_for_technology_innovation_system_governance (дата звернення: 13.03.2023)
141. Suvanto, S., Henttonen, H. M., Nöjd, P., & Mäkinen, H. Forest susceptibility to storm damage is affected by similar factors regardless of storm type: Comparison of thunder storms and autumn extra-tropical cyclones in Finland. *Forest Ecology and Management*. 2016. № 381. P. 17–28.
142. Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015>.
143. Держава у смартфоні: Держлісагентство запроваджує цифрові технології. URL: <https://bdf.gov.ua/uk/news/derzhava-u-smartfoni-derzhlisagentstvo-zaprovadzhuye-cifrovi-tehnologiji> (дата звернення: 13.03.2023)
144. Державна цільова програма «Ліси України» на 2010–2015 роки URL: <https://www.zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.03.2023)
145. Державне агентство лісових ресурсів України. Офіційний сайт. URL: <https://forest.gov.ua/> (дата звернення: 13.03.2023)
146. Державне підприємство «Лісогосподарський інноваційно-аналітичний центр». URL: <https://www.forestinnovationhubs.rosewood-network.eu/uk/content/electronic-timber-tracking> (дата звернення: 13.03.2023)
147. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 13.03.2023)

148. Інноваційна модель розвитку лісової галузі в країні. URL: https://ndipzir.org.ua/wpcontent/uploads/2017/07/Boychuk/2_4.pdf (дата звернення: 13.03.2023)
149. Компанія «Доминант». Веб-портал. URL: <https://dominant-wood.com.ua/> (дата звернення: 13.03.2023)
150. Лісове господарство України. Веб-портал. URL: <http://www.lesovod.org.ua/node/22363> (дата звернення: 13.03.2023)
151. Міністерські конференції по захисту лісів Європи (Ліси Європи). Веб-портал. URL: <http://www.foresteuropa.org> (дата звернення: 13.03.2023)
152. Український лісовий портал. Веб-портал. URL: <https://www.lisportal.pp.ua/97319/> (дата звернення: 13.03.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Публікації у виданнях, включених до переліку фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»:

1. Хорошко О.В. Сучасний стан системи управління державними лісогосподарськими підприємствами та шляхи її удосконалення. *Електронний журнал: «Економіка та суспільство»*. 2021. Вип. 24.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-49>
URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/223>
2. Хорошко О.В. Удосконалення методологічних засад управління стійким організаційним розвитком підприємств лісової галузі України в контексті глобалізації. *Науково-виробничий журнал "Держава та регіони"*. Серія: "Економіка та підприємництво". 2022. Вип. 2 (125). С. 41-45.
DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2022-2-7>
URL: http://econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/2_2022/9.pdf
3. Хорошко О.В. Корпоратизація державних лісогосподарських підприємств України як запорука сталого розвитку лісової галузі. *Науковий економічний журнал «Інтелект XXI»*, 2022. Вип. 2. С. 17-22.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2022-2.4>
URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2022/2022_2/6.pdf

4. Хорошко О.В. Проблеми та перспективи впровадження інноваційної моделі адміністрування підприємств лісової галузі України. *Механізм регулювання економіки*. 2022. Вип. 3-4 (97-98). С. 46-50.
DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2022.97-98.11>
URL: <http://mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/105>
5. Дикань В.В., Хорошко О.В. Сучасна модель інвестиційного менеджменту лісопромислового комплексу України. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2022. Вип. 24. С. 80-84.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-5651.24.2022.12>
URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/274827/269973>
Особистий внесок: автором проведено аналіз актуального стану інвестиційного менеджменту у лісовій галузі України.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Хорошко О. В. Аналіз проблем сучасного стану лісової галузі України // *Державне регулювання соціально-економічного розвитку країни. Всеукраїнська наукова-практична конференція*, 12 грудня 2020 р., Одеса: ГО “Центр економічних досліджень”, 2020. С. 20-24.
7. Хорошко О. В., Шамаєва Ю. Ю. Implementation of public-private partnership in the forest industry of Ukraine as a component of quality administration of Forest substrates. *Фінанси, бухгалтерський облік та підприємництво: аналіз тенденцій та перспектив розвитку. Всеукраїнська наукова-практична конференція*, 10 квітня 2021 р., Одеса: ГО “Центр економічних досліджень та розвитку”, 2021. С. 79-82.
8. Хорошко О. В. Особливості функціонування підприємств лісової галузі України в умовах воєнного стану. *Сучасні трансформації в економіці та управлінні. VI Міжнародна наукова конференція (кафедра менеджменту в Університеті Клайпеди, Литва)*, 3-4 червня 2022 р., Рига: “Baltija Publishing”, 2022. С. 50-53.

9. Хорошко О. В. Проблеми впровадження інновацій на підприємствах лісової галузі України. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку. XXI Міжнародна науково-практична конференція (7 червня 2022 р., у м. Дебрецен, Угорщина)*, Київ: ГО “Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління”, видавнича група “Наукові перспективи”, 2022. С. 102-106.
10. Хорошко О. В. Налагодження взаємодії між органами місцевого самоврядування та підприємствами лісової галузі в умовах нестабільного економічного середовища. *Проблеми та перспективи інноваційного розвитку територій. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, 28 жовтня 2022 р., Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022.* С. 147-151.
11. Хорошко О. В. Реформа лісової галузі як запорука сталого розвитку економіки України. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку. XXVIII Міжнародна науково-практична (7 січня 2023 року, у м. Лімасол, Кіпр)*, Київ: ГО “Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління”, видавнича група “Наукові перспективи”, 2022. С. 46-50.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Хорошка Олега Владиславовича
на тему "Удосконалення механізму регулювання виробничо-господарської
діяльності підприємств лісової галузі України"

Вих №1205/1
Від 12.05.2023 р.

ТОВ "КМТ ГРУП КОМПАНІ", підтверджує впровадження результатів дисертаційного дослідження, проведеного Хорошко Олегом Владиславовичем, на тему "Удосконалення механізму регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України".

Дисертація містить важливі та актуальні результати дослідження в галузі управління лісовою галуззю України. Нові підходи, методи та рекомендації, запропоновані автором, мають велике теоретичне та практичне значення, як для приватного, так само і для державного сектору економіки України.

Результати дослідження були впроваджені у роботу нашої фірми в наступних аспектах:

1. Оновлено інноваційно-інвестиційну складову бізнес-моделі фірми з питань менеджменту напрямку лісопродукції.
2. Удосконалено механізм придбання сировини шляхом диверсифікації груп для подальшого цільового перероблювання.
3. Закладено теоретичні основи участі приватного сектору в подальшому переході державних підприємств до нової форми власності та організаційно-адміністративного типу - державно-приватного партнерства.

Впровадження цих заходів сприяло покращенню ефективності виробничо-господарської діяльності нашої фірми з питань пошуку, придбання, транспортування, перероблювання, реалізації продукції, підвищенню конкурентоспроможності, та в цілому сприяло сталому розвитку нашого бізнесу в цій сфері.

Директор

Синолиця С.В.

**ДЕРЖЛІСАГЕНТСТВО
ДЕРЖАВНЕ СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ ГОСПОДАРСЬКЕ
ПІДПРИЄМСТВО «ЛІСИ УКРАЇНИ»
(ДП «ЛІСИ УКРАЇНИ»)**

вул. Шота Руставелі, 9-А, м. Київ, 01601, www.e-forest.gov.ua
e-mail: info@e-forest.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 44768034

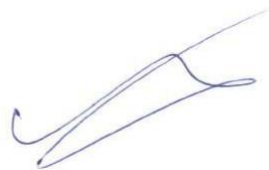
б/н від 29.05.2023

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Хорошка Олега Владиславовича**

Державне спеціалізоване господарське підприємство "Ліси України" підтверджує, що основні теоретико-методологічні та практичні положення, а також результати дисертаційної роботи аспіранта кафедри управління та адміністрування навчально-наукового інституту "Каразінська школа бізнесу" Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Хорошка Олега Владиславовича на тему: "Удосконалення механізму регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України" на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент, будуть використані та взяті до уваги при розробці «Стратегії розвитку ДП "Ліси України"».

Директор виконавчий

Ігор ЛИЦУР

Державне агентство лісових ресурсів України
**ПІВНІЧНО-СХІДНЕ МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ
ЛІСОВОГО ТА МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 86 тел. +380954679829

E-mail: info@ne.forest.gov.ua, код ЄДРПОУ 45139951

28.08.2023 № 711-0923
на № _____ від _____

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Хорошка Олега Владиславовича

Північно-Східне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства (далі – Управління) підтверджує, що основні теоретико-методологічні та практичні положення, а також результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри управління та адміністрування навчально-наукового інституту "Каразінська школа бізнесу" Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Хорошка Олега Владиславовича на тему: "Удосконалення механізму регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України" на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент, мають практичну цінність та використовуються у роботі управління. Дослідження проводилося з метою розробити більш ефективний механізм регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України з урахуванням сучасних викликів та тенденцій у лісовому господарстві.

Аналіз: дослідження розпочалося з аналізу поточного стану лісової галузі в Україні. Виявлені були основні проблеми, які впливають на виробничо-господарську діяльність підприємств, такі як неефективне використання ресурсів, недостатня координація між різними ланками лісового господарства, складнощі у забезпеченні сталих екосистемних процесів тощо.

Впровадження: для реалізації нового механізму були розроблені та впроваджені відповідні інструменти та методи, які частково або цілком були імплементовані в роботі, або плануванні роботи, як головним державним лісгосподарським підприємством країни - ДП "Ліси України", так і Управлінням. Серед них – метод ефективного адміністрування державних підприємств лісової галузі; модель корпоратизації лісової галузі; модель державно-приватного партнерства у лісовій галузі; програма підтримки сталого лісового господарства, завдяки реалізації сучасних та актуальних заходів інноваційного та інвестиційного характеру.

Практичні результати: на основі проведеного аналізу розроблено новий механізм регулювання, який передбачає впровадження інноваційних підходів в управлінні лісовим господарством, шляхом корпоратизації державних лісгосподарських підприємств з подальшим запровадженням системи державно-приватного партнерства. Цей механізм охоплює комплекс заходів, а саме: структурну реформу, шляхом оптимізації мережі державних лісгосподарських підприємств; нову модель адміністрування, завдяки впровадженню єдиного підприємства с територіальними філіями; перехід на більш економічно сучасну та ефективну систему господарювання, завдяки ефективній кадровій, економічній та антикорупційній політиці; використання сучасних галузевих технологій; реалізацію заходів спрямованих на покращення інноваційного та інвестиційного середовища; створення ефективних систем моніторингу та аналізу, а також підтримку сталих екосистемних процесів. В результаті удосконалення механізму регулювання виробничо-господарської діяльності лісових підприємств були отримані позитивні практичні результати, зменшено негативний вплив господарської діяльності на лісові екосистеми, покращено координацію між різними підприємствами та структурами, підвищено результати господарської діяльності галузевих підприємств.

Висновки: впровадження результатів дисертаційного дослідження Хорошко О.В. має позитивний вплив на лісову галузь та суспільство загалом. Забезпечено більш ефективне використання лісових ресурсів, покращені економічні показники підприємств лісової галузі, ефективно оптимізована адміністративна складова, збільшена загальна стійкість екосистем. Дисертаційне дослідження "Удосконалення механізму регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України" відіграє важливу роль у подальшій стабілізації та розвитку лісового господарства країни. Впровадження удосконаленого механізму регулювання виробничо-господарської діяльності сприяє сталому розвитку лісової галузі, збереженню лісових ресурсів, додатковому надходженню коштів до державного бюджету та безпосередньо впливає на поліпшенню якості життя суспільства.

Начальник управління

Олександр ЛИСЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Директор ННІ «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
к.е.н., доцент

Сергій БЕРЕНДА

«29» серпня 2023 р.

**АКТ
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ**

результатів дисертаційного дослідження Хорошка Олега Владиславовича «Удосконалення механізму регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств лісової галузі України» у навчальному процесі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Теоретичні та практичні розробки дисертаційного дослідження Хорошко О.В., що пов'язані з удосконаленням теоретико-методологічних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо механізму регулювання виробничо-господарської діяльності лісгосподарських підприємств України використовуються у навчальному процесі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

До основних з них належать наступні:

- 1) Методичний підхід щодо визначення основних напрямів розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності у лісовій галузі України, що передбачає комплексний аналіз та розробку стратегічних планів, спрямованих на забезпечення високої ефективності, конкурентоспроможності та сталого розвитку сектору.
- 2) Науково-методичний інструментарій дослідження особливостей розвитку конкуренції лісового комплексу з огляду на забезпечення економічної безпеки України, що передбачає використання різноманітних аналітичних і практичних засобів для з'ясування та розробки стратегій, спрямованих на збереження та підвищення конкурентоспроможності лісового сектору з позиції національної економічної безпеки.
- 3) Інституційний механізм управління підприємствами лісової галузі України, шляхом впровадження моделі державно-приватного партнерства, як складової якісного адміністрування лісгосподарських підприємств. Модель державно-приватного партнерства передбачає співпрацю державних органів і підприємств з приватними компаніями в різних аспектах діяльності лісового сектору, а також інтеграцію принципів державно-приватного партнерства в управління підприємствами лісової галузі.

Дані розробки використовуються:

- 1) при проведенні аудиторних занять;
- 2) при підготовці магістрів та бакалаврів при викладанні дисциплін:
 - «Державне та регіональне управління»;
 - «Регіональна економіка»;
 - «Економіка суб'єктів господарювання»;
- 3) при виконанні випускних кваліфікаційних робіт магістрів.

Додаток В

ЗАТВЕРДЖУЮ
Міністр захисту довкілля та природних
ресурсів України
_____ Руслан СТРИЛЕЦЬ
«__» _____ 20__ р.

СТРУКТУРА**апарату Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України**

№ з / п	Найменування структурних підрозділів	Кількість штатних одиниць
1.	Керівництво міністерства	8
1.1.	Міністр	1
1.2.	Державний секретар	1
1.3.	Перший заступник Міністра	1
1.4.	Заступник Міністра з питань європейської інтеграції	1
1.5.	Заступник Міністра	1
1.6.	Заступник Міністра з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації	1
1.7.	Заступник Міністра	1
1.8.	Заступник Міністра	1
2.	Відділ забезпечення діяльності Міністра (патронатна служба)	10
3.	Департамент стратегічного планування та відновлення довкілля	19
3.1.	Відділ стратегічного планування	5
3.2.	Відділ формування державної та регіональної екологічної політики	4
3.3.	Відділ інвестицій та проектів відновлення	5
3.4.	Відділ економіки природокористування	4
4.	Департамент європейської інтеграції та міжнародного співробітництва	17
4.1.	Відділ міжнародного співробітництва	4
4.2.	Відділ європейської інтеграції	4
4.3.	Відділ виконання міжнародних угод та конвенцій	4
4.4.	Відділ впровадження Зеленої угоди	4
5.	Департамент з питань управління відходами та екологічної безпеки	19
5.1.	Відділ екологічної та хімічної безпеки	5
5.2.	Відділ поводження з відходами	5
5.3.	Відділ реєстрації пестицидів та агрохімікатів	4
5.4.	Відділ контролю за дотриманням ліцензійних умов	4
6.	Департамент цифрової трансформації та електронних публічних послуг	18
6.1.	Відділ управління електронними реєстрами та моніторингу довкілля	5

6.2.	Відділ цифрової трансформації	4
6.3.	Відділ надання електронних публічних послуг та дерегуляції	4
6.4.	Відділ кібербезпеки	4
7.	Департамент збалансованого природокористування	21
7.1.	Відділ охорони та відтворення лісових ресурсів	5
7.2.	Відділ охорони та відтворення водних ресурсів та морських екосистем	5
7.3.	Відділ охорони земельних ресурсів	5
7.4.	Відділ формування політики у сфері управління радіоактивними відходами	5
8.	Департамент екологічної оцінки	21
8.1.	Відділ оцінки впливу на довкілля	7
8.2.	Відділ стратегічної екологічної оцінки	5
8.3.	Відділ післяпроектного моніторингу та участі громадськості	4
8.4.	Відділ інтеграції екологічних оцінок у галузеві політики	4
9.	Департамент природно-заповідного фонду та біорізноманіття	22
9.1.	Відділ координації діяльності об'єктів та установ природно-заповідного фонду та рекреаційної діяльності	5
9.2.	Відділ кадастрів природно-заповідних територій, рослинного і тваринного світу	4
9.3.	Відділ національної екомережі та ландшафтного планування	5
9.4.	Відділ збереження біологічного різноманіття та біобезпеки	5
9.5.	Сектор з питань спеціального використання природних ресурсів	2
10.	Департамент запобігання промислому забрудненню	23
10.1.	Відділ формування політики із запобігання промислому забрудненню	5
10.2.	Відділ охорони атмосферного повітря	5
10.3.	Відділ формування політики у сфері моніторингу довкілля	4
10.4.	Відділ екологічного аудиту та впровадження найкращих доступних технологій	4
10.5.	Відділ звітності викидів та перенесення забруднювачів	4
11.	Юридичний департамент	17
11.1.	Відділ правового забезпечення	4
11.2.	Відділ представництва інтересів міністерства у судах та правоохоронних органах	4
11.3.	Відділ нормотворчої діяльності	4
11.4.	Відділ методології та експертизи актів законодавства	4
12.	Департамент економіки, фінансів та обліку	21
12.1.	Управління бухгалтерського обліку та звітності	9
12.1.1.	Відділ бухгалтерського обліку та звітності	4
12.1.2.	Відділ з питань оплати праці	4
12.2.	Управління економіки та фінансів	11
12.2.1.	Відділ планування та виконання державного бюджету	4
12.2.2.	Відділ планування та фінансування установ та організацій	4
12.2.3.	Сектор фінансування природоохоронних заходів	2
13.	Управління роботи з персоналом	9
13.1.	Відділ управління персоналом	4
13.2.	Відділ державної служби	4
14.	Управління організаційно-аналітичної роботи	14

14.1.	Відділ організаційного забезпечення	7
14.2.	Відділ аналітичної роботи	4
14.3.	Сектор протоколу та організації заходів	2
15.	Управління кліматичної політики та збереження озонового шару	9
15.1.	Відділ кліматичної політики та звітності	4
15.2.	Відділ захисту озонового шару та обліку викидів парникових газів	4
16.	Управління кругової економіки та надкористування	9
16.1.	Відділ формування політики у сфері надкористування	4
16.2.	Відділ кругової економіки	4
17.	Управління екологічного контролю та методології	10
17.1.	Відділ екологічного контролю	4
17.2.	Відділ методології оцінки шкоди, завданої довкіллю	5
18.	Управління документообігу та звернень громадян	9
18.1.	Відділ контролю та забезпечення документообігу	4
18.2.	Відділ розгляду звернень громадян та забезпечення доступу до публічної інформації	4
19.	Управління ресурсного забезпечення	10
19.1.	Відділ матеріально-технічного забезпечення діяльності міністерства	5
19.2.	Відділ управління об'єктами державної власності	4
20.	Відділ з публічних комунікацій та зв'язків з громадськістю	6
21.	Сектор організаційного забезпечення діяльності державного секретаря	2
22.	Сектор внутрішнього аудиту	3
23.	Сектор з мобілізаційної роботи, цивільного захисту	4
24.	Сектор режимно-секретної роботи	2
25.	Сектор державних закупівель	2
26.	Сектор з охорони праці	2
27.	Головний спеціаліст з питань запобігання та виявлення корупції	1
	РАЗОМ по Міністерству:	308

Додаток Г

Основні показники ведення лісгосподарської діяльності у 2000–2017 рр.

Період	Обсяги продукції (товарів та послуг) лісового господарства (у фактичних цінах), млн грн	Площа рубок, га	Заготівля деревини, тис. м ³		Кількість лісових пожеж, одиниць	Площа лісових земель, пройдена пожежами, га	Згоріло та пошкоджено лісу напні, м ³	Збитки, заподіяні лісовими пожежами, тис. грн
			усього	у т.ч. від рубок головного користування				
2000	744,4	455100	11261,7	5236,4	3696	1610	20249	1367,6
2001	824,2	570300	12022,3	5507,3	3205	3772	139604	6204,3
2002	946,8	376591	12826,8	5833,0	6383	4983	59206	3378,9
2003	1108,9	383191	15953,3	6589,4	4527	2817	19720	1817,5
2004	1594,6	468648	17300,7	6962,1	1876	595	1944	428,7
2005	1991,1	484673	17124,3	6918,4	4223	2325	32101	3535,0
2006	2451,1	468188	17759,8	7330,9	3842	4287	53119	5917,6
2007	2956,3	476241	19013,9	7616,3	6100	13787	1304271	188412,2
2008	3382,7	425344	17687,5	7528,2	4042	5529	395257	58750,3
2009	3138,1	357949	15876,5	7211,8	7036	6315	223764	24686,4
2010	4097,7	402205	18064,6	7767,4	3240	3668	343840	26728,4
2011	5674,8	421750	19746,2	8647,5	2526	1049	11804	3215,9
2012	5911,6	417005	19763,6	8433,2	2163	3479	289291	56062,7
2013	6363,9	415420	20340,6	8484,0	1113	418	2496	1376,2
2014	7739,9	382623	20672,4	8853,1	2003	13778	144694	51701,8
2015	10778,2	399296	21924,2	9097,7	3813	14691	170686	20164,5
2016	12838,8	386382	22612,8	9282,2	1249	1249	32559	8619,2
2017	13774,6	419113	21923	9390,6	3131	5939	149775	45877,6

Основні пріоритети та цілі Міндовкілля у лісовій політиці

Реформа лісової галузі	<ul style="list-style-type: none"> Зміна системи управління лісами дозволить підвищити ефективність і прибутковість лісового господарства та побороти корупцію в лісовій галузі
Збільшення лісистості в Україні	<ul style="list-style-type: none"> Працюємо над збереженням тисяч гектар самосійних лісів, а у найближчі 3 роки плануємо висадити 1 мільярд дерев в рамках лісорозведення
Інвентаризація лісів	<ul style="list-style-type: none"> Національна інвентаризація лісів дозволить отримати достовірну інформацію про їхню площу, якість, санітарний стан та природне поновлення
Цифровізація лісової галузі	<ul style="list-style-type: none"> Створення Лісового порталу - єдиної цифрової системи в галузі лісового господарства, яка поєднає дані про таксаційні характеристики та місцезнаходження лісів, заплановані та проведені рубки, систему електронного обліку деревини та видачу дозвільних документів у цифровому форматі
Перехід від суцільних до вибіркового рубок та збереження біорізноманіття в лісах	<ul style="list-style-type: none"> У 2020 році Уряд прийняв рішення, яке забороняє суцільні рубки в найцінніших природних лісах Карпат і запроваджує необхідність збереження важливих для біорізноманіття дерев під час проведення санітарних рубок. З 2022 року планується почати відмовлятися від суцільних рубок по всіх інших лісах Карпат і запровадити принципи збереження біорізноманіття під час проведення рубок всіх видів
Прозорий ринок деревини	<ul style="list-style-type: none"> З початку 2021 року всі лісгосподарські підприємства Держлісагентства продають деревину виключно через електронні аукціони, без прямих договорів. Як результат, за 5 місяців 2020 року їх доходи зросли на 1,5 млрд гривень, а бюджети всіх рівнів отримали додаткові сотні мільйони гривень податків
Боротьба з лісовими пожежами	<ul style="list-style-type: none"> Розбудовується система раннього виявлення лісових пожеж, яка охопить всі лісгоспу України та продовжується праця над зміною підходів до запобігання лісовим пожежам

Порівняльна характеристика процесів глобалізації та сталого просторового розвитку лісогосподарювання

Ознака	Глобалізація лісового господарства (лісогосподарювання)	Сталий просторовий розвиток лісогосподарювання
Визначальний зміст процесу	Усунення національних бар'єрів: інституціональних, економічних, екологічних, соціальні», культурних та ін. у лісовій справі	Узгодження економічної, екологічної складової на різних ієрархічних рівнях господарювання з урахуванням потреб у лісоресурсному потенціалі нинішнього та майбутнього поколінь
Кінцева мета	Єдиний фінансово- економічний простір лісогосподарювання з урахуванням екосистемних послуг лісів	Використання та збереження лісових екосистем
Характер процесу	Об'єктивно-суб'єктивний	Об'єктивний
Виміри	Ситуативні: економічні, фінансові, лісівничі, культурні та ін.	Соціо-еколого-економічні, лісівничі
Рушійна сила	Фінансово-економічні інтереси та екологічні протиріччя в справі лісокористування	Глобальний Національний Регіональний Локальний
Основні суб'єкти регулювання	Міжнародні організації Транснаціональні корпорації Уряди країн Неурядові організації	Міжнародні організації у форматі вирішення екологічних проблем Міжнародні лісівничі організації Неурядові неприбуткові організації Державні та регіональні органи управління Територіальні громади
Роль соціо-еколого-економічних оцінок	Супутня	Визначальна

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ

створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 11:14:20 04.12.2023

Назва файлу з підписом: Khoroshko_diss.pdf.p7s

Розмір файлу з підписом: 4.0 МБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Khoroshko_diss.pdf

Розмір файлу без підпису: 4.0 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Хорошко Олег Владиславович

П.І.Б.: Хорошко Олег Владиславович

Країна: Україна

РНОКПП: 3208519530

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 11:14:17 04.12.2023

Сертифікат виданий: "Дія". Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг

Серійний номер: 382367105294AF97040000005DE20A0092E6A201

Тип носія особистого ключа: ЗНКІ криптомодуль ІІТ Гряда-301

Алгоритм підпису: ДСТУ-4145

Тип підпису: Кваліфікований

Тип контейнера: Підпис та дані в CMS-файлі (CAAdES)

Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAAdES-X Long)

Сертифікат: Кваліфікований